

**HAPİS CEZASININ VE HAPİSHANELERİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
GELİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tahir Ender PARALI

Eskişehir 2023

**HAPİS CEZASININ VE HAPİSHANELERİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
GELİŞİMİ**

Tahir Ender PARALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ozan Ercan TAŞKIN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

HAPİS CEZASININ VE HAPİSHANELERİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ

Tahir Ender PARALI

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, 2023

Danışman: Doç. Dr. Ozan Ercan TAŞKIN

Bu çalışmada, tez konusu olarak “hapis cezasının ve hapishanelerin geçmişten günümüze gelişimi” seçilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı modern anlamda hapishanelerin ortaya çıkmasıyla değişikliğe uğrayan hapis cezası anlayışının incelenmesidir. Çalışma kapsamında öncelikle ceza ve cezanın amaçları üzerinde durulmuştur. Daha sonra hapis cezasının tarihsel gelişimine batı hukukunda ve Türk hukukunda ayırım yapılarak yer verilmiştir. Bunlara ek olarak batı hukukundaki gelişim cezaevlerinin ortaya çıkmasından önceki dönem ve cezaevlerinin doğuşundan sonraki dönem şeklinde ayrılarak ele alınmıştır. Hapis cezasının tarihsel ilerlemesinden sonra günümüzdeki düzenden bahsedilerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda hapis cezası irdelenmiştir. Sonraki bölümde hapishaneler hakkında istatistiksel verilere yer verilip hapishanelere yöneltilen eleştiriler tartışılmıştır. Son bölümdeyse kadın hapishanelerinin farklı pratiklerinden ve ıslah edilebilirliğinden söz edilerek araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ceza, Hapis cezası, Hapis cezasının tarihsel gelişimi, Müebbet hapis cezası, Hapishaneler.

ABSTARCT

THE DEVELOPMENT OF IMPRISONMENT AND PRISONS FROM THE PAST TO THE PRESENT

Tahir Ender PARALI

Department of Public Law

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, July 2023

Süpervizör: Doç. Dr. Ozan Ercan TAŞKIN

In this study, “The Development of Imprisonment and Prisons from the Past to the Present” were chosen as the thesis subject. In this direction, the aim of the research is to study the understanding of imprisonment which has changed with emergence of prisons in the modern sense. Within the scope of the study, firstly the purposes of punishment and punishment were emphasized. Later, the historical development of imprisonment was included with distinction in comparative law and Turkish law. In addition, development in comparative law has been divided into the period before the birth of prisons and the period after the birth of prisons. After the historical development of imprisonment, the current system was mentioned, imprisonment was examined in line with decisions of the European Court of Human Rights. In next section, statistical data about the prisons were given and the criticisms against the prisons were discussed. In the last part, a general evaluation of research is given by talking about the different practices of women’s prisons and their improvement.

Key Words: Punishment, Imprisonment, Historical development of imprisonment, Imprisonment for life, Prisons.

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın yűrűtűlmesi sırasında ihtiyaç duyduėum her zaman yanımda olup engin bilgi ve tecrűbeleriyle yoluma ıŐık tutan sayın danıŐman hocam Doç. Dr. Ozan Ercan TAŐKIN'a; bugűnlere gelmemde bűyűk emekleri olan, sevgi ve destekleriyle arkamda duran annem Őerife PARALI'ya, babam Enver PARALI'ya ve kardeŐim Emir Kaan PARALI'ya; bu çalıŐmayı gerçekleŐtirirken maddi ve manevi desteklerini sunan dostum Tolga UėURLU'ya teŐekkűrlerimi sunarım.

.../.../20...

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

.....
Tahir Ender PARALI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

HAPİS CEZASININ VE HAPİSHANELERİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTARCT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CEZA, CEZANIN AMAÇLARI VE GÜVENLİK TEDBİRLERİ	3
1.1. Genel Olarak	3
1.2. Ceza Hukukunun Türleri ve Ceza Kavramı	3
1.3. Cezanın Amacına Yönelik Teoriler	7
1.3.1. Mutlak ceza teorisi	10
1.3.2. Önleyici ceza teorisi	11
1.3.3. Karma teoriler	13
1.3.4. Türk ceza sisteminde cezanın amacı	13
1.4. Cezanın Nitelikleri	15
1.5. Türk Hukukundaki Ceza Türleri	21
1.5.1. Genel olarak	21

	<u>Sayfa</u>
1.5.2. Adli para cezası	22
1.5.3. Hürriyeti bağlayıcı cezalar	25
1.6. Güvenlik Tedbirleri	27
1.6.1. Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma	28
1.6.2. Müsadere	32
1.6.3. Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri	35
1.6.4. Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri	35
1.6.5. Suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlar	37
1.6.6. Sınır dışı edilme	39
1.6.7. Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri	39

İKİNCİ BÖLÜM

2. HAPİS CEZASININ TARİHSEL GELİŞİMİ	41
2.1. Batı Hukukundaki Gelişim	42
2.1.1. Amsterdam cezaevleri	42
2.1.2. Pensilvanya cezaevleri	44
2.1.3. Auburn sistemi	45
2.1.4. Panaptikon sistemi	46
2.1.5. İrlanda sistemi	46
2.2. Sovyet Hapis Sistemi: GULAG	47
2.3. Osmanlı'daki Gelişim	52
2.3.1. Tanzimat öncesi dönem	53
2.3.2. Tanzimat sonrası dönem	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÜNCEL MÜEBBET HAPİS CEZASI SİSTEMİ	56
3.1. Genel Olarak	56
3.2. Müebbet Hapis Cezası	57
3.2.1. Türk hukukunda müebbet hapis cezası	58
3.2.2. Müebbet hapis cezasına ilişkin yüksek mahkeme kararları	59
3.2.3. AİHM ve müebbet hapis cezası	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HAPİS CEZASININ OLUMSUZLUKLARINA YÖNELİK ALTERNATİF KURUMLAR	66
4.1. Seçenek Yaptırımlar	66
4.2. Hapis Cezasının Ertelenmesi	71
4.3. Koşullu Salıverilme	74
4.4. Uzlaştırma ve Önödeme	78
4.5. Denetimli Serbestlik	84
4.6. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	86
4.7. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması	86
4.8. Seri Muhakeme Usulü ve Basit Yargılama Usulü	87

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. HAPİSHANELERİN GÜNÜMÜZ CEZA SİYASETİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	89
5.1. Genel Olarak	89
5.2. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalandırma Sisteminin Özellikleri	92
5.3. İstatiksel Olarak Hapishaneler	94

5.4. Hapishanelere Yönelik Eleştiriler 98

ALTINCI BÖLÜM

6. KADIN HAPİSHANELERİ 104

6.1. Genel Olarak 104

6.2. Oluşumu, Farklılıkları ve Islah Edilebilirliği 107

6.3. Kadın Suçluluğu 111

6.4. Türk Hukukunda Kadın Hapishaneleri 118

SONUÇ 122

KAYNAKÇA 125

ÖZGEÇMİŞ

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.k.	: adı geçen kaynak
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CTE	: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
Çev.	: Çevirmen
E.	: Esas Numarası
Ed.	: Editör/Editörler
GULAG	: Düzeltici Çalışma Kampları Baş İdaresi
K.	: Karar Numarası
m.	: madde
s.	: sayfa
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBİHM	: Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

İnsanlar, toplumsal hayatta birçok davranışta bulunmakta ve bu davranışlardan bazıları toplumsal düzeni bozmaktadır. Toplumsal düzeni bozan davranışlar farklı şekillerde ortaya çıkabilse de bunlardan biri oldukça önem arz etmektedir. Bu davranışı diğerlerinden ayırıp önemli hale getiren husus, devlet tekelinde olan maddi bir yaptırımla karşılaşılmasıdır. İşte bu davranış, devletin koyduğu emir ve yasakları içeren hukuk kurallarına aykırı davranıştır. Hukuk kurallarına aykırı davranışlar sonucunda toplumsal düzenin bozulmaması için devletin kullandığı en etkili mücadele yöntemiye ceza hukukudur. Ceza hukuku söz konusu olduğu için de devletler yetkilerini kullanarak bu alanda düzenlemeler yapar. Devletlerin yaptığı bu düzenlemelerden biri de hapis cezası uygulamasıdır.

Hapis cezasının geçmişi ve uygulanışı çok eskilere dayanmaktadır. Bu geçmiş, dönemine göre gelişmiş uygarlık olarak kabul edilen Babil, Mısır, Yunan ve Romalılara kadar dayandırılmaktadır.¹ Ancak ifade edilmelidir ki bu dönemlerdeki hapis cezaları günümüzdeki gibi suçluyu ıslah etme amacı taşımamaktadır. Genelde hapishaneler, devletin suç işleyen kişiyi cezalandırmak için hazır olarak beklettiği veya ölüm cezasının uygulanmasına kadar geçen sürede suç işleyen kişinin kaldığı yer olarak kullanılmaktaydı.² Zaten 17. yüzyıla kadar da hapishaneler, bugünkü gibi hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulandığı yerler değildi.

Hürriyeti bağlayıcı cezalar ile cezaevlerinin ortaya çıkışı örtüşmektedir.³ Batı'daki cezaevlerinin doğuşuna cezanın amacı anlayışındaki değişiklikler neden olmuştur. Artık amaç kişiye işlediği suçun bedelini ödetmek veya öç almak değil, kişinin ıslahını sağlamaktır. Bu anlayış hapishanelere yönelik farklı sistemler üzerinden gelişmiştir. Hürriyeti bağlayıcı cezaların ilk kez uygulanması iş esası dikkate alınarak İngiltere'deki *Bridgewell* Şatosu'nda ortaya çıkmasına rağmen hapishanelerin ilk olarak hangi ülkede

¹M. E. Artuk ve M. E. Alşahin, (2015). Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), 297–338.

²M. Z. Uyanık, (2017). Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane. *Mizânü'l-Hak İslami İmler Dergisi*, (4), 87–134.

³T. Demirbaş, (2021). *İnfaz Hukuku*. (8. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

görüldüğüne ilişkin görüş birliği yoktur; buna göre ilk hapishanelerin 1595 yılında Hollanda'nın Amsterdam şehrinde veya İtalya'da inşa edildiği düşünülmektedir.⁴

Hapis cezalarının tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, hapishanelerin ilk dönemlerdeki işlevi, hürriyeti bağlayıcı cezaların çektirilmesi yerine mahkûmun yargılaması devam ederken tutulduğu veya hakkındaki ceza infazı uygulanıncaya kadar mahkûm edildiği yer olarak kullanılmasıydı. Daha sonra modernleşme hareketleri kapsamında hapishaneler; Amsterdam cezaevleri, Pensilvanya cezaevleri, Auburn sistemi ve İrlanda sistemleri şeklinde gelişim göstermiştir. En sonunda günümüzdeki çağdaş cezaevleri sistemine geçilmiştir. Aydınlanma Dönemi'nden itibaren varlığını sürdüren hapis cezasının gerçekten ne derecede yarar sağladığı günümüzde halen tartışılmaktadır. Suç işleme oranlarının azalmaması, mahkûmların iyileştirilmiş bir şekilde toplumda yer alamaması gibi nedenler hapis cezalarının faydası hususunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Kişilerin hapis cezasına çarptırılma amacının ıslah etme olduğu varsayıldığında bu amacın ne derecede gerçekleştirilebileceği de şüphelidir. Ayrıca hapis cezaları bir oksimoron da oluşturmaktadır. Hem hapis cezasına çarptırılan kişi toplumdan soyutlanır hem de ıslah edilerek topluma tekrardan kazandırılmaya çalışılır.

⁴Z. A. Variş, (2019). *Türk Ceza Kanununda Bir Yaptırım Türü Olarak Hapis Cezası Ve Tarihsel Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1. CEZA, CEZANIN AMAÇLARI VE GÜVENLİK TEDBİRLERİ

1.1. Genel Olarak

Bir suçun işlenmesi sonucunda, suçlu olarak belirlenmiş kimseye uygulanan yaptırım cezadır. Ceza yaptırımıyla bireylerin suç işlenmesini engelleme, suç işleyen kimseleri toplumdan ayırıp suçunu idrak edebilmesini sağlama ve ıslah etme, toplumsal adaleti sağlama amaçları gerçekleştirilmiş olur.

İnsan haklarına verilen önemin gittikçe artmasıyla birlikte toplum düzenini bozup suç teşkil eden filleri gerçekleştirenlerle ilişkin güvenceler devletlerin mevzuatlarında yer almaya başlamıştır. Herkesin potansiyel bir suçlu olduğu düşünüldüğünde cezanın amaçlarına yönelik tartışmalar ve suçlulara ilişkin düzenlemeler tüm bireyleri ilgilendirmektedir. Ayrıca ceza hukukunun devletin kişilere tanınmış temel hak ve özgürlükleri kısıtlamasına yol açacak yönü de vardır. Bu sebeplerle cezanın amacının ne olduğunun tartışılması oldukça önem arz etmektedir.

Cezanın amaçlarına geçmeden önce tarihsel süreç içerisinde ceza hukukunda meydana gelen anlayış değişikliğine değinmek yerinde olacaktır; çünkü ceza hukuku insanlık tarihinin birer yansımasını oluşturur, böylece tarihsel süreç içerisinde insanlık gelişim gösterdiği için ceza hukuku da ileri yönde bir ilerleme kaydetmiştir.⁵ Ceza hukukunun yalnızca egemen devletlerin bakış açısıyla değerlendirilmesi de doğru değildir; çünkü ceza hukuku egemen devletleri aşan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle bir devletin ceza sistemini sadece ilgili devletin ceza kanunlarına bakarak anlamak mümkün değildir; bununla beraber ceza sistemi, içinde yaşanan devletin atmosferinden ayrı olarak da düşünülemez.⁶

1.2. Ceza Hukukunun Türleri ve Ceza Kavramı

Ceza hukukuyla bireylerin hem temel hak ve özgürlükleri koruma altına alınmıştır hem de bu temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmıştır. Ceza hukukunu; baskıcı ceza

⁵N. Toroslu, (2014). *Ceza Hukuku*. (4. Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

⁶N. Göktürk, İ. Özgenç ve İ. Üzülmüş (2012). *Ceza Hukukuna Giriş*. (1. Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

hukuku, ayrıcalıkçı (liberal) ceza hukuku ve özgürlükçü ceza hukuku olarak üç başlık altında incelemek yerinde olacaktır.⁷

Mutlakiyetçi düzenlerde ortaya çıkan baskıcı ceza hukukunun günümüzdeki yansımaları totaliter devletlerdir.⁸ Totaliter devletlerde ceza hukukunun amacı merkezin kabul etmiş olduğu doğruları diğer doğrulardan korumaya çalışmaktır.⁹ Bu tür devletlerin ceza sisteminde fail ceza hukuku söz konusudur ve suç işleyenin inancı, hayatı, kişisel özellikleri suçlu olup olmaması bakımından önemli bir yere sahiptir.¹⁰ Ceza hukukunun temel ilkelerinden olan belirlilik ilkesi bu rejimde ortadan kaldırılmıştır ve suç olanla olmayan net olarak anlaşılammaktadır. Memurluk ve yargıçlık sıfatlarının birleştiği memur yargıçlar emir-komuta zinciri altında çalışarak mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, hâkimlik güvencesi gibi temel anayasal ilkeler zedelenmiştir.¹¹ Mahkemeler bağımsız ve tarafsız yargılama yapıp bireylerin sorunlarını çözmekten ziyade önceden belirlenmiş olan kararları vererek toplumu kontrol etmeye çalışırlar ve mahkemelerde görev alan hâkimler müspet hukuku dikkate almadan rejimi koruyucu bir rol üstlenerek görevlerini yerine getirirler.¹² Baskıcı rejimde devlet kutsal sayılarak devletin eleştirilmesi ve sorgulanması imkânsız hale getirilmiştir; ancak ifade etmek gerekir ki kutsallık atfedilen devletler zamanla hiçbir kural tanımadan toplumun sahibi haline gelir ve demokratik görünümünün arkasına sığınarak bireylerin sosyal hayatında tamamen söz sahibi olur.¹³ Güvenlik sorunu baskıcı rejimde her zaman ön planda tutulmaktadır ve bu tür rejime sahip devletlerin içinde ve dışında her zaman düşmanları vardır, devlet her daim güvenlik tehlikesiyle karşı karşıyadır.¹⁴ Baskıcı ceza hukuku, suçluyu ıslah etme ve

⁷Toroslu, 2014, **a.g.k.**, 4.

⁸F. Saliger ve S. Oğuz, (2017). Düşman Ceza Hukuku: Eleştirel veya Totaliter Ceza Hukuku Konsepti? *Ceza Hukuku Dergisi*, 12 (34), 211-226.

⁹S. B. Kabaçam, (2020). Arendt: Egemenlik, İktidar ve Kişisel Sorumluluk. *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 205-220.

¹⁰M. R. Erdem ve B. Öztürk, (2022). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. (22. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

¹¹R. Aybay, (2017). “Memur” Yargıçlar: *Av Teoman Ergül’e Armağan*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 543.

¹²Aybay, 2017, **a.g.k.**, 544.

¹³A. Saygılı, (2015). *Kutsal Canavar Devlet*. (3. Baskı), Ankara: İmaj Yayınevi.

¹⁴E. Bayra, (2019). Güvenlik Devleti: Leviathan’dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan’a. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 93-130.

suçu önleme yerine suçluyu cezalandırmayı ve toplumu kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Böyle bir ceza hukuku sistemi suç oranlarını azaltma konusunda başarısız olup suçluyu caydırmakta da etkisizdir.

Ayrıcalıkçı ceza hukuku, liberal devlete geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır ve bu sistemdeki toplumsal sınıflar arasında yoğun çeşitlilikler bulunmaktadır.¹⁵ Baskıcı ceza hukukundan en büyük farkı özgürlükçü olmasıdır ve bu özgürlükçü yapıda toplum kavramına karşı birey kavramı tercih edilmiştir; ancak bu tercih kapitalist düzendeki sermaye sahiplerinin lehine olmuştur.¹⁶ Bu sistemde bireyler öne çıkarılarak mutlakiyetçi düzenle aralarındaki bağ koparılmıştır. Ayrıcalıkçı ceza hukuku sisteminde kanun önünde eşitlik herkese tanınmakla beraber bu hakkın kullanılması açısından bir denetim yoktur. Herkesin bir hakka sahip olması yeterli değildir, önemli olan bu hakları herkesin kullanabilme gücüne de sahip olmasıdır ve toplumsal anlamda desteklenmesidir; aksi takdirde bu hak söylemlerinin slogandan bir farkı kalmayacaktır. Bu nedenle ayrıcalıkçı ceza hukukunda bireylerin temel hak ve özgürlükleri büyük bir öneme sahiptir ve vazgeçilmezdir; ancak bu haklar somutlaştırılmalıdır, lafzi olarak kalmamalıdır. Liberal hukuk sisteminin böyle bir endişesinin olmaması, bu sisteme yöneltilebilecek en büyük eleştiridir.¹⁷ Fırsatlar açısından sadece belirli bir kesime değil, herkese bir eşitlik sağlanmalıdır. Bununla beraber ayrıcalıkçı ceza hukukuyla birlikte kanunsuz suç ve ceza olmaz, kanun önünde eşitlik, cezanın amaçları gibi ceza hukuku kurumları sisteme kazandırılmıştır ve bu kurumlar mutlak unsur olarak kabul edilmiştir.¹⁸

Baskıcı ceza hukuku ve liberal ceza hukukunun eksik yönleri farklı ceza hukuku türlerinin araştırılmasına sebep olmuştur. Modern dönemde sisteme kazandırılan ceza hukuku kavramlarını daha ileriye götürebilmek ve bireyle birlikte toplumsal eşitlik anlayışını da geliştirebilmek için özgürlükçü ceza hukuku ortaya çıkmıştır.¹⁹

Ceza, genel olarak, suç işleyen kimseye devletin egemenlik gücünü kullanarak uyguladığı yaptırım olarak tanımlanabilir. Bu yaptırımın uygulanabilmesi, yargısal bir kararın varlığını gerektirir. Topluma zarar verecek davranışlarda bulunarak hukuk

¹⁵<https://yirmisekiz.net/2017/07/03/ceza-hukukunun-turleri/> (Erişim Tarihi: 10.10.2021)

¹⁶Türkiye Barolar Birliği [TBB] (1997) *Ceza Yasası Öntasarısı Paneli*. Ankara, s. 107.

¹⁷TBB, 1997, **a.g.k.**, 45.

¹⁸TBB, 1997, **a.g.k.**, 44.

¹⁹Toroslu, 2014, **a.g.k.**, 5.

düzenini bozan kimseler ceza yaptırımıyla karşılaşır. Bununla beraber ceza kavramı devletlerin egemenlik yetkisi kapsamına girdiği için tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde algılanmıştır. Dolayısıyla cezanın yer, zaman ve toplumun niteliklerinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

Devletlerin ceza kanunlarını oluşturmasındaki temel amaç, sosyal barışın sağlanmasıdır; ancak sosyal barış sadece ceza kanunlarıyla tesis edilemez. Sosyal düzeni koruyan ahlak kuralları, din kuralları ve görgü kuralları gibi gayri resmi araçlar da vardır. Bu kuralların hepsi, kişinin hareketlerini belirleyip bu hareketlerin sınırını gösterirken ceza kanunları siyasal yapıyla yakın bir ilişki içerisindedir.²⁰ Pozitivist hukukçu olan *John Austin*'e göre hukuk, egemen gücün koyduğu buyruklarından ibarettir.²¹ Buyruklara uyulmaması halinde bunun karşılığı olarak küçük de olsa bir yaptırım söz konusudur; bununla beraber yaptırım yoksa ortada bir hukuk kuralı da yoktur.

Yaptırımlar, modern devletlerde bireylere tanınmayıp sadece devletin kendisine ait olan şiddet tekelinin birer yansımasıdır. Şiddet tekeli modern devletlere has bir problemdir ve bunun en bariz örneği de ceza hukukudur; çünkü şiddet sadece devlet tarafından kullanılabilir.²² *Norbert Elias*, bireylerarası şiddetin, şiddet tekeli sayesinde yok edildiğini ifade etmektedir ve uygarlaşmayı da şiddetten tasfiye edilmiş bir toplumun olmasına bağlamıştır; ancak şiddetin sadece devlet eliyle kullanılabilmesi sebebiyle fiziki şiddetin tasfiye edildiği fikri büyük bir yanılgı oluşturmaktadır.²³ Bunun sebebi şiddet tekelinin kendisini zaman zaman içeride polisleriyle, dışarıda da ordusuyla göstermesidir.²⁴ Şiddet tekelinin doğrudan yansıması olan ordu ve polisle beraber dolaylı yansımasını da kapatma mekanları (hapishane, hastane, tımarhane vb.) oluşturmaktadır.²⁵ Bireysel özgürlükler için büyük bir sorun oluşturabilecek potansiyele sahip şiddet tekelinin devletleri *Leviathan*'a dönüştürmesini engellemek için hukuk devletinin

²⁰H. Karakehya, (2007). Ceza Muhakemesinin Amacı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65 (2), 121-141.

²¹J. Austin, (1885). *Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law*. (5. Baskı), Londra: John Murray.

²²E. Bayrak, (2019). Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (1), 57-82.

²³N. Elias, (2021). *Uygarlık Süreci*. (Çev: Ender Ateşman), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 308.

²⁴Saygılı, 2015, , **a.g.k.**, 113.

²⁵M. Foucault, (2020). *Büyük Kapatılma*. (Çev: Ferda Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 117.

sağlanması gerekir. Hukuk devleti sayesinde şiddet tekeli kontrol altında tutularak denetlenebilir hale gelir.²⁶ Şiddet tekelinin devlete hasredilmesiyle devletin riskli durumu engellenebilir ve bu engelleme mekanizması ancak bağımsız ve tarafsız yargıyla mümkündür. Dolayısıyla tabii yargı ilkesinin olduğu ve ceza kurallarının belirlilik ilkesine dayandığı devletlerde şiddet tekeli denetlenebilir haldedir. Bu şekilde modern devlet karşısında hukuk devleti emniyet kemeri görevi görmüş olur.²⁷

1.3. Cezanın Amacına Yönelik Teoriler

Ceza ve cezanın amaçları konusunda yüzyıllardır farklı felsefi görüşler ortaya atılmış ve tartışma konusu yapılmıştır. Cezanın amacına yönelik başlıca teoriler intikam alma, caydırıcılık, ıslah etme, ehliyetsiz bırakma ve normatif doğrulamadır.²⁸

Göze göz, dişe diş olarak özetlenebilen intikam alma, meydana gelen zararın suçluya da aynı oranda uygulanmasıyla gerçekleştirilir; ancak bu cezalandırma biçimi hem ahlaka aykırıdır hem de modern anlamda cezanın amaçlarına uygun değildir.²⁹ Cezanın amacını intikam alma ve normatif düzeni koruma olarak görenler için ölüm cezasının uygulanabilirliği bir problem olmasa da suçlunun ıslah edilmesi açısından pek de uygun bir yöntem değildir.

Caydırıcılık, cezanın amaçlarından bir diğeridir. İleride meydana gelebilecek olası benzer suçların önüne geçebilmek için ortaya atılan caydırıcılık amacına göre cezanın süratli, kesin ve şiddetli olması gerekir.³⁰ Karayolları güvenliğinin sağlanması için sürücülere kesilen hız cezaları, cezanın caydırıcı amacına yönelik güzel bir örnek teşkil

²⁶Bayrak, 2019, **a.g.k.**, 69.

²⁷A. Saygılı, (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59 (1), 1-61.

²⁸M. Warr ve M. Stafford, (1984). Public Goals of Punishment and Support for the Death Penalty. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21 (2), 95-111.

²⁹O. D. Jones, J. D. Schall ve F. X. Shen (2021). *Law and Neuroscience*. (2. Baskı), Boston: Aspen Publishing.

³⁰O. Dolu, H. Büker ve Ş. Uludağ, (2012). Türk Ceza Adalet Sisteminin Caydırıcılık Kapasitesine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (1), 69-106.

etmektedir.³¹ Bu şekilde hız sınırını aşan sürücüler seri bir şekilde tespit edilerek sürücülerin cezalandırılma ihtimalleri arttırılmış olur. Bununla beraber faydacılık ilkesine dayanan cezanın caydırıcılık amacıyla gerçek adaletin ne derecede gerçekleştirilebileceği şüphelidir; çünkü insanlarca adaletsiz bulunan bir yasa sırf fayda sağlıyor diye uygulama alanı bulabilecektir.³²

İslah etme amacının altında suçluyu yeniden topluma kazandırabilme düşüncesi yatmaktadır. Suç işleyen kişi toplumdan bir süre kopararak cezası infaz edilir ve daha sonra rehabilite edilmiş şekilde topluma yeniden karışması sağlanır. Suç işleyen kimseyi ehliyetsiz bırakmak da aynı düşüncelere dayanmaktadır, daha fazla suç işlenmesinin önlenmesi için suçlu toplumdan uzaklaştırılır. Normatif doğrulama amacındaysa ceza toplumsal değerlerin ve kuralların güçlendirilmesi fikrine dayanır.

Ceza ve cezanın amaçları konusunda çalışan *Michel Foucault*'a değinmek yerinde olacaktır. *Foucault*'a göre hapis cezaları bireylerin ıslahını gerçekleştirilmemektedir; dolayısıyla suç işleme seviyesindeki artış devam etmektedir.³³ Hatta *Foucault*, hapishanelerin suçlu üretime hizmet ettiğini, bunun sonucunda bir suç okulu haline geldiğini de ifade etmiştir.³⁴ Ona göre hapishaneler, bireyleri daha ahlaklı bireyler haline getirmekten ziyade onları daha çok suç işlemeye sevk etmektedir. Eğer hapishaneler suçlu kişileri üretmişse, bu hapishanelerin başarılı olduğunu gösterir; çünkü hapishanelerin var olma amacı tam olarak budur.³⁵ *Foucault*, hapishaneleri eleştirmesine rağmen ceza sistemlerinde hapis cezasının temel bir cezalandırma haline gelmesinin nedenlerini de incelemiştir. Bireylerin özgürlüğünü kaybetmesinin herkeste aynı duygu ve düşüncelere neden olacağını ifade eden *Foucault* hapis cezasının adli para cezasından daha adaletli olduğunu, ayrıca hapishanelerin suç işleyen kimseleri iyileştirdiğini ve terbiye ettiğini

³¹M. Ritchey ve S. N. Crotty, (2011). Deterrence Theory and the Implementation of Speed Limits in the American States. *Policy Studies Journal*, 39 (2), 329-346.

³²K. M. Carlsmith, (2008). On Justifying Punishment: The Discrepancy Between Words and Actions. *Social Justice Research*, 21, 119-137.

³³M. Foucault, (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi, s. 345.

³⁴Variş, 2019, **a.g.k.**, 92.

³⁵U. Adak, (2006). *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

savunmuştur.³⁶ *Foucault*'a göre hapisaneler her ne kadar suçlu sayısını arttırsa da hapisanelerden kolayca vazgeçilemez.³⁷

Foucault'a göre ceza, suçun gerçekleştiği toplumdan bağımsız olarak düşünülmemelidir. 18. yüzyıldan öncesi dönem bedensel cezaların uygulandığı, halka gösteri şeklinde gerçekleşen açık infazların olduğu, işkencelerin cezai soruşturmaların önemli bir bölümünü oluşturduğu bir dönemdi; ancak modern ceza sistemiyle bu uygulamalardan vazgeçilerek suç işleyen kimse de değerli hale getirildi.³⁸ Yeni sistemle birlikte hapis cezası birincil cezalandırma yöntemi haline gelerek suçlunun ıslahına ve topluma yeniden dönebilmesine odaklanıldı.³⁹ *Foucault* da hapisaneleri sadece kapatma mekanları olarak değil; aynı zamanda toplumsal değerlerin aşılandığı, uysal bireylerin yetiştirildiği ve siyasi iktidarın gücünün perçinlendiği yerler olarak görmüştür.⁴⁰

Foucault'a göre itaat eden ve üreten vatandaşların meydana getirilmesine hizmet eden hapisaneler birer disiplin müesseseleridir ve toplumun küçük bir aynasıdır. Bunun sebebi hapisanelerdeki güç dengesinin toplumdaki sınıflar arasında da görülmesidir.⁴¹ *Bentham*'ın *Panoptikon*'unu hapisane tanımı için kullanan *Foucault*, hapisanelerin mahkûmların hareketlerinin denetlenebilmesi için mahkûmları sürekli göz önünde bulundurduğunu belirtir.⁴²

Foucault, hapis cezasının medeni toplumlarda geleneklerin yumuşaması sebebiyle ortaya çıktığını vurgulayarak hapisanelerin siyasi iradeye hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.⁴³ Suçluların hapsedilmesi siyasi iktidarla yakından ilişkilidir; çünkü

³⁶F. K. Bozok ve Z. Kılıçparlar, (2023). Foucault Perspektifinden Cezalandırma Anlayışındaki Değişim. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 53, 115-138.

³⁷Bozok ve Kılıçparlar, 2023, **a.g.k.**, 128.

³⁸R. Muchembled, (1998). *İşkenceler Zamanı: Mutlak Krallar Devrinde İtaat (XV-XVIII. Yüzyıllar)*. (Çev: Ali Berktaş), İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, s. 112.

³⁹Ö. Küçüktaşdemir, (2014). Aydınlanma ve Ceza Hukuku. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0 (113), 57-98.

⁴⁰M. Jouet, (2021). Foucault, Prison, and Human Rights: A Dialectic of Theory and Criminal Justice Reform. *Theoretical Criminology*, 26 (2), 202-223.

⁴¹Foucault, 1992, **a.g.k.**, 368.

⁴²Foucault, 1992, **a.g.k.**, 251.

⁴³İ. Aydınöğlü, (2016). *Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

mahkûmların hapishanelere konulması ve çalıştırılması onların ıslahını amaçlamayıp siyasi disiplini sağlamaya yöneliktir.⁴⁴ Bu nedenle hapis cezasının verilmesi siyasi bir karardır ve hükûmetin tasarrufu altındadır.

1.3.1. Mutlak ceza teorisi

Cezanın amacına yönelik farklı teoriler ve düşünceler geliştirilmiştir.⁴⁵ Bu teorilerden ilki mutlak ceza teorisi, diğer adıyla ödetici ceza teorisidir. Bu teoride asıl olarak benimsenen yaklaşım, yapılan kötülüğün karşılığı olarak suç işleyene acı çektirmektir. Cezalandırma, sosyal bir amaca hizmet etmemektedir, suç işlemeye karşılık olarak verilmektedir.⁴⁶ Mutlak ceza teorisinin günümüzdeki cezalandırma amaçlarına uygun düştüğü söylenemez; çünkü suç işleyenin cezalandırılmasında hem bireysel hem de toplumsal amaçlar söz konusudur. Cezanın amacı konusunda temel olarak, bireyi ıslah edip topluma tekrardan kazandırabilmek vardır.

Mutlak ceza teorisine göre cezanın tek bir amacı vardır, o da bozulan ceza adaletinin tekrardan sağlanması ve misillemedir.⁴⁷ Bu teoride suçluyu suç işlemeye iten sebepler ve suçlunun bir daha suç işlemesini önlemek herhangi bir öneme sahip değildir. Dolayısıyla bu bakış açısıyla suçluya herhangi bir katkı sunulmamaktadır. Cezayı, cezalandırma gücüne sahip devletlerin vatandaşlarına acı çektirebilme ödev ve hakkı olarak ifade eden *Immanuel Kant*, suçluya yaptığı eylemle aynı türden bir cezanın verilmesi halinde ceza adaletinin gerçekleşebileceğini savunmuştur.⁴⁸ *Kant*, cezalandırmanın toplumsal amaçlara hizmet etmediğini, aksine cezalandırmanın kendisinin bir amaç olduğunu

⁴⁴A. Çiçen, (2010). *II. Meşrutiyet Dönemi Cezaevi Islahatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴⁵N. Centel, (2001). Cezanın Amacı ve Belirlenmesi: *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, s. 337.

⁴⁶D. V. Altınok, (2017). Ceza Kavramı, Nitelikleri, Amacı ve Sınıflandırılması. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (2-1), 149–162.

⁴⁷M. B. Aydın, (2020). Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 126-138.

⁴⁸Aydın, 2020, **a.g.k.**, 128.

belirtmiştir.⁴⁹ Cezalandırmayı ahlakla da ilişkilendiren *Kant*, suçla bozulan ahlaki düzenin suçluya layık olduğu cezanın verilerek düzeltilebileceğini söylemiştir.⁵⁰

1.3.2. Önleyici ceza teorisi

Cezanın amaçlarına yönelik bir diğer teori de *Bentham* ve *Beccaria* tarafından da desteklenen önleyici ceza teorisidir. Bu teoriye göre cezanın faydalı etkileri olduğu takdirde uygulanması gerekmektedir.⁵¹ Teorinin anlaşılabilmesi için *Beccaria*'dan ayrıca bahsetmek yerinde olacaktır.⁵² Müebbet hapis cezası tartışmalarında da bir argüman olarak sunulan ölüm cezası, *Beccaria*'ya göre yaygın olmasının yanında faydasızdır.⁵³ *Beccaria*, suç ve cezada oransallığı sağlayarak suç ve cezada kanunilik ilkesine sistematiklik kazandırmıştır ve cezaların ağırlığı konusunda en büyük payın caydırıcılık olması gerektiği üzerinde durmuştur.

Beccaria, ceza verme yetkisinin ilahi bir güç tarafından hükümdara verildiği düşüncesini reddederek seküler bir cezalandırma anlayışının olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴ *Beccaria*'ya göre suç işleyen kimse sadece toplumsal düzeni bozmuştur; ancak günah işlememiştir. *Beccaria*, Orta Çağ'da yaygın bir cezalandırma yöntemi olan işkenceyi de eleştirerek işkencenin yalnızca yamyamlara yakışacağını belirtmiştir.⁵⁵ Suç işleyip işlemediği belli olmayan bir kimseye suçlu olması halinde kanunlarla belirtilmiş cezaların uygulanması gerektiğini, suçsuzsa zaten masum bir kimseye işkence edildiğini ifade ederek işkencenin yararsız olduğunu savunmuştur.

⁴⁹S. Aktaş, (2009). Cezalandırmanın Amacı Üzerine. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (1-2), 1-25.

⁵⁰I. Kant, (2020). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev: Ioanna Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, s. 38.

⁵¹Aktaş, 2009, **a.g.k.**, 2.

⁵²C. Beccaria, (2021). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. (Çev: Sami Selçuk), Ankara: İmge Kitabevi, s. 222.

⁵³B. E. Katırcıgil, (2017). Cesare Beccaria'nın Suç ve Ceza Felsefesi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 155-179.

⁵⁴E. E. A. Retornaz, (2014). Beccaria'nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0 (112), 93-106.

⁵⁵G. R. Scott, (2001). *İşkencenin Tarihi*. (Çev: Hamide Koyukan), Ankara: Dost Kitabevi, s. 148.

Beccaria, cezanın suçla mücadele konusunda tek yol olduğuna inanmıştır.⁵⁶ Bununla beraber suç oranlarının sürekli arttığı bir dünyada suçun işlenmesinin sadece cezayla engellenemeyeceği de açıktır. *Beccaria*'ya göre, cezalar milletlerin yapılarına göre farklılık göstermektedir ve cezaların miktarı milletlerin yapılarına uygun olmalıdır.⁵⁷ Bu nedenle bir toplumun gelişmişlik düzeyine ve toplumda egemen olan değer yargılarına göre cezalar değerlendirilmelidir.

Önleyici ceza teorisi kendisini iki noktada göstermektedir. Bunlar, Türk Ceza Kanunu'nda da belirtildiği üzere genel ve özel önlemedir.⁵⁸ Genel önleme, hukuki bilinç oluşturmakla birlikte bireyleri hukuka aykırı davranışlarda bulunmaktan kaçınmaya sevk etmektedir.⁵⁹ Toplumun korumayı ve korkutmayı aynı anda sağlamaya çalışan genel önleme sayesinde suç işleme ihtimali olan kişilerin de önüne geçilebilmektedir. Bununla beraber genel önleme yalnızca korkutma-koruma değerlerine hizmet ettiğinden eleştirilmektedir.⁶⁰ Özel önlemedeyse suçluya ceza verilerek bir daha suç işlemesini engellemek ve suçlunun belirli süre toplumdan uzak tutulup ıslah edildikten sonra tekrardan sosyalleştirilmesi vardır.⁶¹ Her ne kadar özel önleme toplumsal adalete daha iyi hizmet etse de suçlunun ıslahının nasıl yapılacağı ve topluma yeniden ne zaman döndürüleceği belirsizdir.⁶² Kısaca pozitif özel önleme ıslah, negatif özel önleme ise etkisizleştirme olarak özetlenebilir. Negatif genel önleme faileri caydırma, pozitif genel önleme ise toplumun normu kabulü ve uyması olarak özetlenebilir.

Önleyici ceza teorisinde cezalandırma bir amaç değildir, aksine araçtır.⁶³ Bu sebeple cezaya ancak fayda sağlanacaksa ve iyi bir sonuç üretilecekse başvurulmalıdır. Bu

⁵⁶İ. Rahimov, (2014). *Suç ve Ceza*. (1. Baskı), İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

⁵⁷Rahimov, 2014, **a.g.k.**, 5.

⁵⁸O. E. Taşkın, (2014). AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasının Bugünü ve Geleceği. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9 (121 –122), 29–60.

⁵⁹H. B. Tokgöz, (2020). Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 431-467.

⁶⁰Tokgöz, 2020, **a.g.k.**, 447.

⁶¹Tokgöz, 2020, **a.g.k.**, 448.

⁶²Centel, 2001, **a.g.k.**, 341.

⁶³B. Enis, (2019). Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 21-31.

düşünce tarzıyla önleyici ceza teorisi, mutlak ceza teorisinden ayrılır; çünkü önleyici teoride esas amaç suç işlenmesinin önlenmesidir.⁶⁴

1.3.3. Karma teoriler

Cezanın amacına yönelik değinilmesi gereken son teoriye karma teorilerdir.⁶⁵ Bu teori, isminden de anlaşılacağı üzere mutlak ve önleyici teorilerinin birleştirilmiş halidir. Karma teori, cezanın bedel ödetme şeklini barındırmasının yanında genel ve özel işlevinin olduğunu da savunur. Çağdaş ceza hukuklarında geçerli olan anlayış da karma teoridir. Dolayısıyla ceza hukuku hem cezalandırma tehdidine ilişkin korku oluşturup suç işlenmesini önleme hem de suç işleyen kişinin ıslah edilip tekrardan toplumla barışık bir birey hale getirilmesi amaçlarına hizmet etmektedir. Karma teorisinin iki teorisinin de birleştirilmiş hali olsa da bu birleştirmenin nasıl ve hangi oranda gerçekleştirileceği tartışmalı bir konudur.⁶⁶

Karma teoriye göre ceza toplumsal düzeni korumak ve adaleti sağlamak için gereklidir.⁶⁷ Ceza verilmesindeki kıstas olarak fayda ve adalet görülmektedir. Bu iki kıstastan birinin ölçüsü aşıldığında artık ceza verilmemesi gerekir.⁶⁸ Suç ve cezanın orantılı olması gerektiğini savunan karma ceza teorisi, ceza verilirken hem misillemenin hem de caydırıcılığın dikkate alınması gerektiğini savunur.

1.3.4. Türk ceza sisteminde cezanın amacı

Türk Ceza Kanunu'nun birinci kitabının, birinci kısmının, birinci bölümünün ilk maddesinde ceza kanununun amacından bahsedilerek Türk ceza sistemindeki cezalandırmanın amacı ortaya konmuştur. Anılan maddeye göre:

⁶⁴E. Çetin, (2020). Cezanın Amaçları ve İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Nitelikler. *İzmir Barosu Dergisi*, 85 (3), 291-336.

⁶⁵C. Saç, (2019). *Çağdaş Ceza Hukukunun Amacı Bağlamında Hapis Cezasına Seçenek Kurumlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁶⁶Aktaş, 2009, **a.g.k.**, 21.

⁶⁷İ. Üzülmüş, (2001). Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1-4), 259-294.

⁶⁸Üzülmüş, 2001, **a.g.k.**, 269.

Madde 1- (1) Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir (Türk Ceza Kanunu, m. 1).

TCK'nın 1. maddesine göre ceza kanunu genel ve özel önlemeyi benimsemiştir ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumayı, kamu düzeni ve güvenliğini sağlamayı, kamu sağlığı ve çevreyi korumayı, suçun işlenmesini önlemeyi ve hukuk devletini korumayı amaçlamaktadır.⁶⁹

Türk ceza sisteminin temel amacını suç işleyen kimsenin cezalandırılması ve toplumun korunması olarak özetlemek mümkündür. Dolayısıyla ceza sistemiyle suç işleyen kimselerin toplumda sebep olduğu zararların önlenmesi ve suç işleyenlerin caydırılması hedeflenmiştir. Güvenlik tedbirlerinin Türk Ceza Kanunu'nda yer almasıyla suç işleyip toplum için tehlikeli bir durum oluşturan kimselerin ıslah edilip tekrardan topluma kazandırılması büyük bir önem kazanmıştır.⁷⁰

Ceza sisteminde sadece suç işleyen kimselerin cezalandırılması amaçlanmayıp aynı zamanda suçun muhatabı olan mağdurların uğradıkları zararın giderilmesi ve mağdur haklarının korunması da amaçlanmaktadır. Bunun bir yansıması olarak Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 253. maddesinde uzlaşma kurumu oluşturulmuştur. Uzlaştırma kurumuyla suç işleyen kimseye mağdurun zararını giderebilme fırsatı oluşturulmuştur.⁷¹ Böylece hem devlet hem de suçu işleyen kimse mağdurun uğradığı zararın giderilebilmesi için yükümlülük altına sokulmuştur. Bununla beraber bu fırsatın duruma göre hâkimin veya suç işleyen kimsenin elinde bulunması ve mağdur odaklı bir çözüm olmaması sebebiyle istenilen verimin elde edilmesi kolay değildir.

Türk ceza sisteminde suçluların ıslah edilip topluma yeniden kazandırılması ve bireylerin suç işlemesini engelleyebilmek için çeşitli tedbirler alınmıştır. Seçenek

⁶⁹H. Hakeri, B. Akbulut ve M. Aksan (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (22. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

⁷⁰V. Dilberoğlu, (2016). Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 1517–1544.

⁷¹M. Güngör, (2019). Mağduriyetin Giderilmesi Açısından Uzlaştırma Kurumu ile Mağdur Hakları Tasarısının İncelenmesi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 189-230.

yaptırımların mevcut sistemde yer alması, suç işleyen kimselerin topluma yeniden kazandırılması açısından kolaylık sağlamaktadır. Seçenek yaptırımlar sayesinde suç işleyen kimse belirli şartları yerine getirerek hapis haneye girmekten kurtulur ve cezasını tamamlamış sayılır. Seçenek yaptırımlar dışında hapis cezasının ertelenmesi, koşullu salıverilme, önödeme gibi kurumlar da Türk ceza sisteminde yer alarak suç işleyen kimselerin ıslahı ve topluma yeniden entegrasyonu için önemli bir yere sahiptir.

Türk ceza hukuku sisteminin amaçlarından biri de hukuka aykırı yollardan elde edilen ekonomik kazanç el konulmasıdır.⁷² Buna göre suç işleyerek kazanç elde edilemez, aksi takdirde kazanç suçlu kimsede bırakılmaz.

1.4. Cezanın Nitelikleri

Ceza hukuku normları; toplumsal barışın sağlanması amacıyla cezai müeyyidelerle yasaklanan, hukuka aykırı fiilleri düzenleyen kural ve müeyyide olmak üzere iki normdan oluşur.⁷³ Kural, belli bir davranışta bulunma veya bulunmama biçimiyken müeyyide bu kuralın ihlal edilmesinden doğup uygulanması gereken hukuki sonucu ifade eder.⁷⁴ Dolayısıyla Türk ceza hukuku sisteminde insan öldürmenin yasak olduğundan bahsedilirken aynı zamanda bu suçu işleyen kimselerin müebbet hapis cezasıyla cezalandırılacağı da belirtilir.

Bireylerin faile bakış açısı ile devletin faile bakış açısı hiçbir zaman bir olamaz. Birisi suç işlediği zaman toplumdaki insanların çoğu, suçun ağırlığının da etkisiyle, failin idam edilmesini bile isteyebilir; ancak devlete göre, fail hangi suçu işlerse işlesin nihayetinde insan onuruna sahiptir ve ceza hukukunun asıl amaçlarından olan faili topluma yeniden kazandırabilmek için gerekli önlemler hukuk sisteminde yer almalıdır. Bu gerekçelerden dolayı Türk Ceza Kanunu'nun ilk maddesinde bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak, kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak, kamu sağlığı ve çevreyi korumak, suçun işlenmesini önlemek, hukuk devletini korumak ceza hukukunun amacı

⁷²B. Akbulut, (2020b). *Türk Ceza Hukuku Temel Bilgiler*. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

⁷³T. Demirbaş, (2022a). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (17. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

⁷⁴Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 135.

olarak ifade edilmiştir.⁷⁵ İşte bu amaçları gerçekleştirebilmek için bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan birtakım ilkeler geliştirilmiştir.

Ceza hukukuna hâkim olan ilkelere biri kanuniliktir.⁷⁶ Kanunilik ilkesinin asıl amacı bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve hem yürütme organının hem de yargı organının keyfiliğinin önüne geçmektir.⁷⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 38. maddesinde ve Türk Ceza Kanunu'nun 2. maddesinde bu ilkeye yer verilmiştir.⁷⁸

Madde 38 – Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılmaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md; Mülga fıkra: 7/5/2004-5170/5 md.) (Değişik onuncu fıkra: 7/5/2004-5170/5 md.) Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

⁷⁵M. Koca ve İ. Üzülmüş, (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (15. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi

⁷⁶E. Çetintürk ve A. R. Töngür, (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (1.Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

⁷⁷Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 43.

⁷⁸Dilberoğlu, 2016, **a.g.k.**, 1520.

(Değişik son fıkra: 7/5/2004-5170/5 md.) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaşı, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 38)

Madde 2- (1) Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.

(2) İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.

(3) Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz (Türk Ceza Kanunu, m. 2).

Bu düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, kanunda açık bir şekilde suç olarak düzenlenmemiş bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemeyeceği ve güvenlik tedbiri uygulanamayacağı anlaşılır.⁷⁹ Bu nedenle suç ve cezalar ile güvenlik tedbirleri kanunilik ilkesinden kaynağını alır.⁸⁰ Hangi fiilin suç teşkil ettiği, hangi suçun karşılığında hangi cezanın uygulanacağı ve hangi fiilin sonucunda hangi güvenlik tedbirinin uygulanacağı konusunda kanunda bir düzenleme olmalıdır.

Kanunilik ilkesinin devletlerin hukuk sistemlerinde bulunmasının birtakım sonuçları vardır. Bu sonuçlardan biri suç ve cezaların kanunla konulup kanunla kaldırılmasıdır.⁸¹ Dolayısıyla anayasayla, uluslararası sözleşmelerle, idarenin düzenleyici işlemleriyle, cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle ya da cumhurbaşkanı kararıyla suç ve ceza konulamaz veya kaldırılamaz. Bu şekilde hem yürütme organının hem de yargı organının keyfiyeti engellenmiş olur.⁸²

Kanunilik ilkesi gereği olarak ceza hukukunda örf ve adetle hüküm tesis edilmez; çünkü suçta ve cezada açıklık olmalıdır.⁸³ Bu sebeple bir kimsenin bir suçtan dolayı ceza alabilmesi için bu işlediği fiilin Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak belirtilmiş olması şarttır. Suçun unsurlarının, suçun karşılığında verilecek olan cezanın, suçun ağırlaştırıcı

⁷⁹Koca ve Üzülmöz, 2022, **a.g.k.**, 58.

⁸⁰B. Küpelioğlu, (2021). *Ceza Hukuku Bağlamında Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi*. (1. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

⁸¹İ. Özgenç, (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (18. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

⁸²Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 56.

⁸³Koca ve Üzülmöz, 2022, **a.g.k.**, 60.

sebeplerinin ve suçun hafifletici sebeplerinin kanunda açık bir şekilde düzenlenmiş olması gerekir. Kanunda açık bir şekilde suç olarak düzenlenmemiş bir fiilin, kanunda açık bir şekilde suç olarak düzenlenen fiile benzetilerek kişinin cezalandırılması da Türk ceza hukuku sisteminde mümkün değildir. Bu durum Türk Ceza Kanunu'nun 2. maddesinin 3. fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre kanunlardaki suç ve cezalara ilişkin kuralların uygulanmasında kıyas yapılamayacaktır.⁸⁴ Bu kapsamda kıyas ile yorumun aynı şey olmadığını ifade etmek yerinde olacaktır.⁸⁵ Kıyasta suç olmayan bir fiilin suç olan bir fiile benzetilerek kişinin cezalandırılması söz konusuysa yorumda kanun lafzından çıkarılacak anlamın irdelenmesi söz konusudur. Bu sebeple Türk ceza hukukunda yorum yasak değildir; bununla beraber yorum sınırsız da değildir.⁸⁶ Bu husus, Türk Ceza Kanunu'nun 2. maddesinin 3. fıkrasında da belirtilerek yoruma bir sınırlama getirilmiştir. Ayrıca belirtmek gerekirse genel hükümlerde, suç ve ceza içermeyen hükümlerde, failin lehine kıyas yapılabilecektir.⁸⁷

Bir ceza kanunu, yürürlüğe girdikten sonra gerçekleşen fiillere ve davranışlara uygulanır.⁸⁸ Bu nedenle Türk Ceza Kanunu, kendisinden önce işlenen fiillere ve davranışlara uygulanmaz. Bu durum, kanunilik ilkesinden kaynaklanır ve geçmişe yürümezlik kuralı olarak ifade edilir; ancak Türk Ceza Kanunu'nun 7. maddesinde bu durumun istisnasına yer verilmiştir.⁸⁹

Madde 7- (1) İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. İşlendikten sonra yürürlüğe giren kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz ve hakkında güvenlik tedbiri uygulanamaz. Böyle bir ceza veya güvenlik tedbiri hükmolünmüşse infazı ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar.

(2) Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur.

⁸⁴Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 142.

⁸⁵E. Keçelioğlu, (2012). Ceza Hukukunda İctihadın Sınırı, Yorum ve Kıyas. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 0 (11), 77-100.

⁸⁶V. Ö. Özbek, K. Doğan ve P. Bacaksız (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (13. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

⁸⁷Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 70.

⁸⁸Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 140.

⁸⁹Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 70.

(3) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/2 md.) Hapis cezasının ertelenmesi, koşullu salıverilme ve tekerrürle ilgili olanlar hariç; infaz rejimine ilişkin hükümler, derhal uygulanır.

(4) Geçici veya süreli kanunların, yürürlükte buldukları süre içinde işlenmiş olan suçlar hakkında uygulanmasına devam edilir (Türk Ceza Kanunu, m.7).

Sonradan yürürlüğe giren norm, önceden var olan norma ilişkin failin lehine bir düzenleme getirmişse sonraki lehe kanun geçmişe yürüyecektir. Dolayısıyla bu husus, geçmişe yürümezlik kuralının istisnasını oluşturur. Bununla beraber tüm kanunlarda yapılan düzenlemeler failin lehine olduğu takdirde geriye yürür diye bir genelleme yapılamaz. Bazı kanunlar vardır ki, bunlarla ilgili sonradan bir düzenleme yapılsa ve failin lehine olsa bile geçmişe yürümez; çünkü bu kanunlarda zaman bakımından derhal uygulanma ilkesi geçerlidir. Bu kanunlar: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, geçici kanun, süreli kanun ve Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. Bu kanunlarda derhal uygulanma ilkesi söz konusudur.⁹⁰ Bununla beraber infaz hukukuna ilişkin üç durumda lehe kanun geçmişe yürür: Tekerrür, hapis cezasının ertelenmesi ve koşullu salıverme.⁹¹ İşte bu üç konuyla ilgili bir düzenleme olursa ve bu düzenleme failin lehine bile olsa lehe kanunun geçmişe yürüme kuralı uygulanır, dolayısıyla derhal uygulanma ilkesi geçerli değildir.

Ceza hukukuna hâkim olan ilkelere bir diğeri, kusur ilkesidir. Bu ilkeye göre hareket, bir kişinin cezalandırılması için yeterli değildir. Hareketin yanında mutlaka kusurlu bir karar verme gücünün varlığı gerekir.⁹² Bu sebeple suçun varlığı için hem hareket hem de kusur bir arada olmalıdır. Türk ceza hukukunda benimsenen anlayışa göre herkes kusuru neyse o oranda cezalandırılmaktadır.⁹³

Anayasa'nın 38. maddesinde ve Türk Ceza Kanunu'nun 20. maddesinde ceza sorumluluğunun şahsi olduğu ifade edilmiştir. Herkes kendi işlediği fiilden dolayı sorumludur ve bir kimse, başka bir kimsenin işlediği fiilden sorumlu değildir.⁹⁴

⁹⁰Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 146.

⁹¹Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 124.

⁹²Koca ve Üzülmöz, 2022, **a.g.k.**, 86.

⁹³Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 165.

⁹⁴Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 77.

Türk Ceza Kanunu'nun "adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi" kenar başlıklı 3. maddesinin 1. fıkrasında orantılılık ilkesi belirtilmiştir.⁹⁵

Madde 3- (1) Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur.

(2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz (Türk Ceza Kanunu, m. 3).

Fiilin ağırlığıyla faile verilecek ceza ve uygulanacak güvenlik tedbiri arasında bir oran olmalıdır. Bu sebeple ağır fiile ağır ceza uygulanabilirken hafif fiile de hafif ceza uygulanabilir. Aynı maddenin 2. fıkrası ve Anayasa'nın 10. maddesi, Türk ceza hukukuna hâkim olan eşitlik ilkesini de düzenlemiştir. Buna göre hâkimler ceza kanunlarını uygularken karşısındaki kişinin kim olup olmadığıyla ilgilenmez. Mağdur veya fail ırkına, diline, dinine, cinsiyetine, mezhebine vb. bakılmaksızın hâkim karşısında eşittir. Hâkim, davanın tarafları karşısında tamamen tarafsız olmak zorundadır, adaleti dağıtan olarak adil olmakla mükelleftir ve bu durumun sözde de kalmaması gerekir.

Ceza hukukuna hâkim olan ilkelere biri insanlık ilkesidir.⁹⁶ İnsanlık ilkesi hem soruşturma evresinde hem kovuşturma evresinde hem de hükmün infazı aşamasında kendisine uygulama alanı bulur. Bu nedenle işlenen suçun ne olduğuna bakılmaksızın, en ağır cezayı gerektiren suç dahi olsa, faile verilecek olan ceza insanlık onuruyla bağdaşır nitelikte olmalıdır. Bu sebeple Türk ceza hukukunda işkence, uzuv kesme, kısasa kısas gibi uygulamalar söz konusu değildir. İnsanlık ilkesi Anayasa'nın 17. maddesinin 3. fıkrasında da kendisine yer bulmuştur. Buna göre hiç kimseye işkence yapılamaz, eziyet edilemez; ayrıca hiç kimse insan onuruna uymayan bir cezaya veya davranışa tabi kılınamaz.⁹⁷

Türk ceza hukuk sistemine hâkim olan ilkelere sonuncusu *non bis in idem* ilkesidir.⁹⁸ Bu ilkeyi "tek bir fiile tek bir ceza" olarak özetlemek mümkündür. Türk Ceza

⁹⁵Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 85.

⁹⁶Koca ve Üzülmöz, 2022, **a.g.k.**, 55.

⁹⁷Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 68.

⁹⁸Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 705.

Kanunu'nun 44. maddesinde düzenlenen fikri içtima da *non bis in idem* ilkesinin özel bir yansımasıdır. Çünkü fikri içtimada ortada tek bir fiil varken birden fazla suç meydana gelir; ancak fail bunlardan sadece cezası en ağır olanıyla cezalandırılır.⁹⁹ Dolayısıyla fikri içtima, *non bis in idem* ilkesinin bir gereğidir.¹⁰⁰

1.5. Türk Hukukundaki Ceza Türleri

1.5.1. Genel olarak

Türk Ceza Kanunu'nun 1. maddesinde yer alan amaçları gerçekleştirebilmek için bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan birtakım ilkelerin geliştirilmesinin yanında bu hak ve özgürlüklerin korunması için aynı zamanda temel hak ve özgürlüklere müdahale niteliği taşıyan yaptırımlar da düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'na göre suçun karşılığında yaptırım olarak uygulanabilecek üç tür müeyyide vardır: Hapis cezası, adli para cezası ve güvenlik tedbiri.¹⁰¹ Bu üçü suçun karşılığında uygulanacak olan yaptırımlardır. Bununla beraber hapis cezası ve adli para cezası, ceza yaptırımı olarak nitelendirilirken güvenlik tedbirleri ise bir ceza yaptırımı olarak değil, tehlikelilik yaptırımı olarak nitelendirilir.¹⁰²

Yaptırımlardan hepsi gerçek kişilere uygulanabilir; ancak Türk Ceza Kanunu'nun 20. maddesinde de belirtildiği gibi özel hukuk tüzel kişilerine yalnızca güvenlik tedbiri yaptırımı uygulanabilir: “Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır”.¹⁰³ Bunun sebebi suçun hukuka aykırı olarak gerçekleşen insan davranışları sonucunda ortaya çıkmasıdır. Sonuç olarak, suçu ancak gerçek kişiler işleyebilir; çünkü iradi hareket yeteneğine sahip olan sadece gerçek kişilerdir.¹⁰⁴ Bu nedenle tüzel kişiler iradi hareket

⁹⁹Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 580.

¹⁰⁰Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 705.

¹⁰¹B. Akbulut, (2020a). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (7. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

¹⁰²Dilberoğlu, 2016, **a.g.k.**, 1535.

¹⁰³N. Centel, (2016). Ceza Hukukunda Tüzel Kişilerin Sorumluluğu -Şirketler Hakkında Yaptırım Uygulanması-. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 3313-3326.

¹⁰⁴Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 114.

yeteneğine sahip olmadığı için suç işleyemezler ve bunun sonucu olarak da tüzel kişilere birer ceza yaptırımı olan hapis cezası veya adli para cezasının uygulanması mümkün değildir.¹⁰⁵ Tüzel kişilere yalnızca güvenlik tedbirlerinin uygulanması mümkündür ve bu güvenlik tedbirleri de sadece müsadere ve izin iptali tedbirleridir.¹⁰⁶ Ayrıca belirtmek gerekirse ceza hukuku bakımından bir yaptırım çeşidi olmayan ve idarenin kamu gücüne dayanarak uygulamış olduğu idari para cezası da tüzel kişiler için uygulama alanı bulmaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nun üçüncü kısmı “yaptırım”, aynı kısmın birinci bölümü de “cezalar” bölümüdür. Ceza normunu diğer hukuk dallarındaki normlardan ayıran nokta da Türk ceza hukukunun yaptırım kısmıdır. Türk Ceza Kanunu'na göre suçun karşılığında bireylere uygulanabilecek üç yaptırım türü mevcuttur: Hapis cezası, adli para cezası ve güvenlik tedbirleri.¹⁰⁷ Güvenlik tedbirleri, cezalarla birlikte veya tek başına tatbik edilebilir.

1.5.2. Adli para cezası

Ceza yaptırımlarından biri adli para cezasıdır.¹⁰⁸ Adli para cezası, Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Anılan hükme göre:

Madde 52- (1) Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.

(2) En az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.

(3) Kararda, adli para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir.

(4) Hâkim, ekonomik ve şahsi hallerini göz önünde bulundurarak, kişiye adli para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler halinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit

¹⁰⁵Centel, 2016, **a.g.k.**, 3313.

¹⁰⁶Centel, 2016, **a.g.k.**, 3313.

¹⁰⁷M. E. Artuk vd., (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (14. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

¹⁰⁸Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 403.

süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adli para cezasının hapse çevrileceği belirtilir (Türk Ceza Kanunu, m. 52).

Adli para cezası, kısaca, kanunda ifade edilmiş olan günün hâkimin takdir edeceği miktarla çarpılarak ortaya çıkan tutarın devlet hazinesine aktarılmasıyla infaz edilen cezadır. Bir kimseye işlediği fiil sonucunda adli para cezası yaptırımını uygulanacaksa, adli para cezasının alt sınırı en az beş gün olabilir; dolayısıyla mahkeme beş günden az süreyle faili adli para cezasına mahkûm edemez.¹⁰⁹ Bununla beraber adli para cezası, kural olarak, en fazla yedi yüz otuz gün olarak uygulanabilir.¹¹⁰ Sonuç olarak, adli para cezası hiçbir şekilde beş günden az olamaz; ancak aksi öngörülmedikçe de en fazla yedi yüz otuz gün olabilir. Bununla beraber aksine düzenlemelerin yapılması halinde adli para cezası yedi yüz otuz günü de geçebilir.¹¹¹ Örneğin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinin düzenlendiği Türk Ceza Kanunu'nun 188. maddesinde adli para cezası olarak iki bin günden yirmi bin güne kadar adli para cezası öngörülmektedir. Bu suçun işlenmesi halinde fail, hapis cezasıyla birlikte aksine bir düzenleme söz konusu olduğu için yedi yüz otuz günden fazla adli para cezasına da mahkûm edilir.

Hâkim cezaya hükmetmeden önce failin işlediği suçun kanundaki hangi maddeyi ihlal ettiğini tespit eder ve bu tespit sırasında adli para cezası için gerekli olan günü de belirler. Daha sonra hâkim, günün karşılığı olarak uygulanacak miktara karar verir. Miktarın belirlenmesinde failin ekonomik ve şahsi durumunu göz önünde bulundurur.¹¹² Hâkimin öngöreceği miktar için kanunda belirli bir aralık vardır. Türk Ceza Kanunu'nun 52. maddesinin 2. fıkrasına göre bu miktar asgari yirmi TL, tavan olarak da yüz TL'dir.¹¹³ Hâkim gün ile miktarı belirledikten sonra bu değerleri kendi aralarında çarparak faile uygulanacak adli para cezasını gün olarak tespit etmiş olur. Türk Ceza Kanunu'ndaki adli para cezasını belirleme sistemi "gün para ceza sistemi" olduğu için hâkim cezayı belirlerken kararında cezayı da gün olarak ifade eder.¹¹⁴

¹⁰⁹H. Hakeri (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler*. (18. Baskı), Ankara: Astana Yayınları.

¹¹⁰T. Demirbaş (2022b). *Şematik Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (6. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

¹¹¹Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 657.

¹¹²Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 907.

¹¹³Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 635.

¹¹⁴Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 647.

Hâkimin takdir ettiği adli para cezası sonucunda failin ekonomik ve şahsi durumu cezayı tek seferde ödemeye yetmiyorsa hâkim faile mehil verebilir.¹¹⁵ Böylece adli para cezasının ödenebilmesi için faile süre verilmiş olur. Hâkimin verebileceği mehil süresi en fazla bir yıldır ve böylece adli para cezasının tamamının belli bir süre sonra ödeneceği hâkim kararıyla kararlaştırılabilir.¹¹⁶ Bu mehil, adli para cezasının ödenebilmesi için kişiye tanınmış olan ve en fazla bir yıl olabilen sabit bir süredir.¹¹⁷ Hâkim mehile karar verebileceği gibi adli para cezasının taksitlere bölünmesine de karar verebilir.¹¹⁸ Bununla beraber hâkim hem adli para cezasının ödenmesi için mehil hem de adli para cezasının taksitle ödenmesi kararı veremez.¹¹⁹ Bu sebeple hâkim ya mehil verecektir ya da cezayı taksitlere bölecektir. Hâkim adli para cezasını taksitle bölerse taksit sayısı en az dört taksit olabilir ve taksit süresi en fazla iki yıl süreyle sınırlıdır.¹²⁰ Sonuç olarak adli para cezasının taksitleri iki yıllık süre içerisinde ödenerek bitirilmelidir. Türk Ceza Kanunu'nda taksit sayısının en fazla kaç bölünebileceği öngörülmemesine rağmen taksit süresinin en fazla iki yıl olacağı göz önünde bulundurularak en fazla yirmi dört taksitle bölünebileceği söylenebilir.

Türk Ceza Kanunu'nun 52. maddesinin 4. fıkrasına göre hükmedilen adli para cezasının taksitlere bölünmesine rağmen taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde, ödenmeyen kısmın hepsinin failden alınacağı ve hapse dönüştürüleceği ifade edilir.¹²¹ Dolayısıyla adli para cezasının taksitle ödenmesinde hukuka aykırı davranış sergileyerek taksitleri ödemedi temerrüde düşen kimsenin cezası, ödenmeyen güne denk gelen miktar boyunca hapis cezasıdır.

Suçun cezasının doğrudan adli para cezası olması halinde süre en az beş gün, aksine düzenleme olmadıkça en fazla yedi yüz otuz gündür.¹²² Bununla beraber suçun kanundaki tanımında seçimlik ceza varsa, yani suçun karşılığı olarak hapis cezası veya adli para cezası öngörülmüşse, hapis cezası için öngörülen alt ve üst sınırlar, adli para cezasının da

¹¹⁵Hakeri, 2020, **a.g.k.**, 451.

¹¹⁶Hakeri, 2020, **a.g.k.**, 451.

¹¹⁷Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 659.

¹¹⁸Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 649.

¹¹⁹Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 638.

¹²⁰Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 406.

¹²¹Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 406.

¹²²Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 78.

alt ve üst sınırı olarak kabul edilir.¹²³ Örneğin Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinde düzenlenen mala zarar verme suçunda, suçun karşılığı olarak dört aydan üç yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası öngörülmektedir. Burada hapis cezasının alt ve üst sınırı dikkate alınarak adli para cezasının da en fazla bin doksan beş gün olarak uygulanacağı söylenebilir. Bu sebeple suçun cezası seçimlik ceza olursa ve hâkim hapis cezası yerine adli para cezasına hükmederse adli para cezası, hapis cezasının süresine göre belirlenir.

Türk ceza hukukunda adli para cezalarına yer verilerek suç işleyen kimselerin doğrudan cezaevine girmesi ve bu durumdan olumsuz yönde etkilenmeleri engellenmiştir. Ayrıca adli para cezaları devlet hazinesine de katkı sunarak suçluların sosyal ve ekonomik yönden aktivitelerini kısıntıya uğratmamaktadır.¹²⁴ Bunların yanında adli para cezaları bölünebilirdir ve herhangi bir adli yanlışlık halinde hatalı durum kolayca giderilebilir. Bununla beraber adli para cezalarının uygulanmasında failin ekonomik özellikleri dikkate alındığı için fakir ve zengin kimseler arasında ayırım yapılarak eşitlik ilkesine zarar verildiği, infazı aşamasında zorluklarla karşılaşılması, cezadan beklenen verimin alınamaması gibi olumsuz yönleri de mevcuttur.¹²⁵

Tek başına adli para cezasının uygulanması bireyler için yetersiz düzeyde caydırıcılık oluşturmaktadır.¹²⁶ Bununla beraber bireylerin sosyoekonomik durumu da adli para cezalarının caydırıcı olmasında etkilidir, maddi açıdan güçlü bireylerin en üst sınırdan verilse bile adli para cezalarının caydırıcı olduğunu söyleyebilmek zordur.

1.5.3. Hürriyeti bağlayıcı cezalar

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, Türk ceza sisteminde üç türdür: Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezası.¹²⁷ Türk Ceza Kanunu'nda süreli hapis cezasının bir alt limiti ve üst limiti vardır; bu sebeple failin ne kadar süre itibarıyla süreli hapis cezasıyla cezalandırılabileceğini kanun düzenlemiştir.

¹²³Hakeri, 2020, **a.g.k.**, 450.

¹²⁴Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 78.

¹²⁵Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 645.

¹²⁶A. M. Polinsky ve S. Shavell, (1984). The Optimal Use of Fines and Imprisonment. *Journal of Public Economics*, 24 (1), 89-99.

¹²⁷Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 77.

Bununla beraber Türk Ceza Kanunu'nda süreli hapis cezasının alt sınırı açıkça düzenlenmemişse ve hâkim faili alt sınır üzerinden cezalandırmak istiyorsa hapis cezasının alt limiti en az bir ay olabilir; ayrıca yine Türk Ceza Kanunu'nda süreli hapis cezasının üst sınırı açıkça düzenlenmemişse ve hâkim de faili üst sınır üzerinden cezalandırmak istiyorsa üst limit en fazla yirmi yıl olabilir.¹²⁸ Dolayısıyla Türk Ceza Kanunu'nun 49. maddesi, kanunda aksi öngörülmediği müddetçe süreli hapis cezasının alt limitinin en az bir ay, üst limitininse en fazla yirmi yıl olacağını ifade etmektedir.¹²⁹

Yapılan yargılamanın sonucunda mahkemenin hükmetmiş olduğu somut ceza eğer bir yıl ve daha az süreli hapis cezasıysa bu, kısa süreli hapis cezası olarak nitelendirilir; bununla beraber mahkemenin yaptığı yargılamanın sonucunda hükmettiği somut ceza bir yıldan fazlaysa uzun süreli hapis cezası söz konusudur.¹³⁰ Bir hapis cezasının kısa süreli mi yoksa uzun süreli mi olduğuna karar verilirken kanunda ifade dilen ceza miktarı yerine hâkimin önüne geldiği olaydaki sonuç ceza dikkate alınır; ayrıca birden fazla cezanın söz konusu olduğu hallerde toplam ceza yerine her bir cezanın süresine ayrı ayrı bakılır.¹³¹

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının Türk hukuk sisteminde yer almasının öncelikli sebebi ölüm cezasının ortaya çıkardığı boşluğun giderilmesidir.¹³² Müebbet hapis cezasına ve süreli hapis cezasına göre ayrı bir infaz şekline sahip olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, sıkı güvenlik önlemleriyle mahkûmun yaşamı süresince devam eder.¹³³ Her ne kadar müebbet hapis cezasının mahkûmun yaşamı süresince devam edeceği ifade edilse de koşullu salıverilme imkânının da olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. CGTİHK'e göre ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yüksek güvenlik içeren kapalı cezaevlerinde çekilmektedir ve bu tür cezaevlerinde firar girişimlerine karşı birçok engelleme mevcuttur, mahkûm odaları da devamlı kapalıdır.¹³⁴ Müebbet hapis cezası da mahkûmun yaşamı süresince devam eder; ancak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasında

¹²⁸Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 498.

¹²⁹Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 369.

¹³⁰Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 643.

¹³¹Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 583.

¹³²Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 497.

¹³³Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 579.

¹³⁴Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 579.

olduğu gibi sıkı güvenlik tedbirlerini içeren özel bir infaz rejimi müebbet hapis cezaları için öngörölmemiştir.¹³⁵

Türk ceza sistemde hapis cezasının meydana getirdiği sakıncaların önlenebilmesi için seçenek yaptırımlar, erteleme, koşullu salıverilme, adli para cezası, uzlaşma ve önödeme gibi kurumlara yer verilmiştir.¹³⁶ Bu kurumlar sayesinde suç işleyen kimsenin cezaevine girmesi engellenerek hapis cezasının yaratacağı olumsuz sonuçlardan kaçınılmıştır.

1.6. Güvenlik Tedbirleri

Güvenlik tedbirleri suç işleyen kimsenin toplumsal hayata yeniden katılabilmesi için suçlunun eğitilmesini, ıslahını veya tedavisini içeren tedbirlerdir. Geleneksel ceza sisteminin tamamlayıcısı olarak nitelendirilen güvenlik tedbirleri, ceza yaptırımlarının uygulanamadığı veya uygulansa bile etkili olamayacağı durumlar için ceza sistemlerine sokulmuştur. Güvenlik tedbirleri faili ıslah etmeye, suçu ortadan kaldırmaya yöneliktir ve genelde yapıcıdır, faili bir daha suçla muhatap olmamasına hizmet eder.¹³⁷

Güvenlik tedbirleri, Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesi itibariyle düzenlenmiştir. Güvenlik tedbirleri ceza yaptırımı olmayıp birer tehlikelilik yaptırımıdır ve cezalarla birlikte tatbik edilebileceği gibi tek başına da uygulama alanı bulabilir.¹³⁸ Güvenlik tedbirleri: Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, eşya müsaderesi, kazanç müsaderesi, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, tekerrür, sınır dışı edilme ve tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri olmak üzere Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinden 60. maddesine kadar düzenlenmiştir.¹³⁹ Ayrıca belirtmek gerekirse güvenlik tedbirlerinin hukuk sistemlerinde yer alması, hapis cezalarının yaratacağı olumsuzlukların engellenmesinde de önemli bir yere sahiptir.

¹³⁵Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 498.

¹³⁶Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 801.

¹³⁷Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 949.

¹³⁸Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 643.

¹³⁹Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 953.

1.6.1. Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma

Güvenlik tedbirlerinden biri Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinde düzenlenen belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma tedbidir. Anılan hükme göre:

Madde 53- (1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;

a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tabi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten,

b) Seçme ve seçilme ehliyetinden (...),

c) Velayet hakkından; vesayet veya kayımlığa ait bir hizmette bulunmaktan,

d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan,

e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tabi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten,

yoksun bırakılır.

(2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz.

(3) Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen veya denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezası infaz edilen ya da koşullu salıverilen hükümlünün kendi altsoyu üzerindeki velayet, vesayet ve kayımlık yetkileri açısından yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmaz. Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen veya denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezası infaz edilen ya da koşullu salıverilen hükümlü hakkında birinci fıkranın (e) bendinde söz konusu edilen hak yoksunluğunun uygulanmamasına karar verilebilir.

(4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(5) Birinci fıkrada sayılan hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla hapis cezasına mahkûmiyet halinde, ayrıca, cezanın infazından sonra işlemek üzere, hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Bu hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla sadece adli para cezasına mahkûmiyet halinde, hükümde belirtilen gün sayısının yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin

kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Hükümün kesinleşmesiyle icraya konan yasaklama ile ilgili süre, adli para cezasının tamamen infazından itibaren işlemeye başlar.

(6) Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet halinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Yasaklama ve geri alma hükmün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar (Türk Ceza Kanunu, m. 53).

Bir kimse hapis cezasıyla cezalandırılması halinde hapis cezası sona erene kadar bazı haklarını kullanmaktan yoksun bırakılabilir ve işte bu tedbir de hapis cezası sona erene kadar uygulanabilir. Bununla beraber bir kimseye bu tür bir güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi için işlenen suçun kasıtlı bir suç olması ve suçu işleyen kimsenin on sekiz yaşını doldurmuş olması gerekir.¹⁴⁰ Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma güvenlik tedbiri, hapis cezasının kısa süreli veya uzun süreli olması önem arz etmeksizin uygulanabilir; bununla beraber mahkeme, kısa süreli hapis cezasını ertelemişse bu kimseye kanunda düzenlenmiş hak yoksunluklarını uygulayamaz.¹⁴¹ Kullanmaktan yoksun bırakılacak haklardan olan atama ve seçime ilişkin hakları yerine getirmekten yoksun bırakılma halinde, ilgili kişi memur, milletvekili, cumhurbaşkanı, bakan, muhtar, belediye başkanı gibi görevleri yerine getiremez.¹⁴² Ayrıca seçme ve seçilmeye ilişkin haklardan da yoksunluk durumu da söz konusu olabilir.¹⁴³ Cezaevinde kasıtlı bir suçtan dolayı hüküm giymiş olan bir kimse seçim zamanı oy kullanamaz; ancak hükümlünün işlediği suç taksirli bir suçsa seçimlerde oy kullanabilir.¹⁴⁴ Bununla birlikte suçun ne olduğuna bakılmaksızın kasıtlı veya taksirli bir suçtan dolayı tutuklu bulunan kimse, masumiyet karinesi gereği, oy kullanabilir; çünkü tutuklanma halinde henüz hüküm kesinleşmemiştir ve oy kullanmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Velayet, vesayet ve kayyımlığa ilişkin bir hizmeti yerine getirmekten yoksun bırakılma da kanunda sayılan hak yoksunluklarındanır.¹⁴⁵ Örneğin velayeti sadece babasında olan bir çocuğun babası, kasıtlı bir suç işleyip cezaevine girmesi halinde çocuğun velayeti kendisinden alınır,

¹⁴⁰Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 643.

¹⁴¹F. U. Genç vd., (2022). *Ceza Genel Hukuku*. (5. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

¹⁴²Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 578.

¹⁴³Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 653.

¹⁴⁴Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 956.

¹⁴⁵Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 658.

gerekirse çocuğa bir vasi atanır. Güvenlik tedbirleri kapsamında bir kimse dernek, vakıf, şirket, sendika, siyasi parti, kooperatif gibi tüzel kişiliği bulunan organizasyonların yöneticisi veya denetçisi olmaktan alıkonulabilir; bununla beraber siyasi partilere üye olmak bu kapsamda değildir, suç işleyen kimse sadece yönetici veya denetçi olmaktan yoksun bırakılabilir.¹⁴⁶ Son olarak kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun verdiği izne bağlı olarak bir mesleği ya da sanatı icra etmekten yoksun bırakılmak da bir hak yoksunluğudur.¹⁴⁷

Velayet, vesayet ve kayyımlığa ilişkin bir hizmeti yerine getirmekten yoksun bırakılma halinde istisnai bir durum düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinin 3. fıkrasına göre hapis cezası ertelenen veya denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezası infaz edilen ya da koşullu salıverilen hükümlünün kendi alt soyu üzerindeki bu tür yetkileri açısından hak yoksunlukları uygulanmaz.¹⁴⁸ Dolayısıyla bir kimse, hapis cezasıyla cezalandırılmasına rağmen cezaevine gönderilmeyip hapis cezasının ertelenmesi halinde velayet yetkisi kendisinden alınmaz; ayrıca bir kimsenin hapis cezasıyla cezalandırılmasına rağmen cezaevine girip koşullu salıverilmesi halinde yine kendisinden daha önceden alınmış olan velayet hakkı kendisine iade edilecektir. Kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun verdiği izne bağlı olarak bir mesleği ya da sanatı icra etmekten yoksun bırakılma halinde de bir istisnaya yer verilmiştir. Mahkûm olunan hapis cezası ertelenen veya denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezası infaz edilen ya da koşullu salıverilen hükümlü hakkında hak yoksunlukları uygulanmayabilir.¹⁴⁹ Örneğin kasıtlı bir suç işleyerek hapis cezasına mahkûm edilen bir doktor hakkında mahkeme hapis cezanın ertelenmesine karar vermesi halinde, bu hak yoksunluğunu uygulamayıp doktorluğa kaldığı yerden devam etmesine karar verebilir. Bu karar hâkimin takdirindedir. Yine aynı şekilde hapis cezası ertelenmeyip cezaevine giren doktor koşullu salıverilmişse daha önceden doktordan alınan hak yoksunluğu tekrardan doktora geri verilebilir. Dolayısıyla hâkim, doktor cezaevine girerken hak yoksunluğu kapsamında doktorluk yapmasını engellemiştir;

¹⁴⁶Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 664.

¹⁴⁷Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 664.

¹⁴⁸Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 658.

¹⁴⁹Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 660.

ancak koşullu salıverilmesi durumunda doktorluğunu tekrardan yapması konusunda takdirini kullanabilir.

Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılmanın şartları mevcutsa uygulanması zorunludur ve hâkimin bu tedbiri uygulayıp uygulamama hususunda bir takdir yetkisi yoktur.¹⁵⁰ Bu sebeple kasıtlı bir suç varsa cezanın infazı sona erene kadar, belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma güvenlik tedbirinin uygulanması gerekir.

Taksirli suçtan dolayı mahkûmiyet, memuriyete engel teşkil etmez; ayrıca taksirli bir suçtan dolayı cezaevinde bulunan bir kimse oy kullanabilir; çünkü belli haklardan yoksun bırakılma güvenlik tedbirinin uygulanması kasıtlı bir suçun varlığına bağlıdır. Taksirli suçlarda, kural olarak, hak yoksunlukları uygulanmaz; ancak Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinin 6. fıkrası, bu durumun aksine bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, belirli bir mesleği veya sanatı icra ederken ya da trafik sisteminin gerektirdiği dikkat ve özene aykırı davranılması nedeniyle taksirli bir suçtan mahkûm olunması halinde mesleğin icrasının engellenmesine ya da sürücü ehliyetine el konulmasına karar verilebilir.¹⁵¹ Örneğin doktor görevini ifa ederken gereken dikkat ve özen yükümlülüğünü yerine getirmeyip ameliyat esnasında yanlış damarı keserek hastasının ölümüne yol açtığı için taksirle ölüme sebep olmaktan cezalandırılması halinde bu doktorun mesleğini icra etmesi yasaklanabilir. Normalde taksirli suçlarda hak yoksunluğu uygulanamazken bir kimsenin bir mesleği icra etmesi esnasında gereken dikkat ve özeni göstermeyip taksirli bir suça mahkûm olması halinde, cezanın infazından başlamak üzere bu mesleği icra etmekten asgari üç ay, maksimum üç yıl süreyle yoksun bırakılabilir; dolayısıyla bir mesleği icra ederken gereken dikkat ve özeni göstermeyip cezaevine giren bir kimse, cezaevinden çıktıktan sonra üç ay ila üç yıl arasında mesleğini yapmaktan yoksun bırakılabilir.¹⁵² Diğer durumda, trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılması sonucu taksirli bir suçtan mahkûm olmaktır.¹⁵³ Örneğin yayaya çarparak ölümüne taksirli bir şekilde neden olan sürücünün asgari üç ay en fazla da üç yıl

¹⁵⁰Genç vd., 2022, **a.g.k.**, 172.

¹⁵¹Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 581.

¹⁵²Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 581.

¹⁵³Genç vd., 2022, **a.g.k.**, 174.

olmak üzere sürücü belgesi geri alınabilir.¹⁵⁴ Bu süreler yine cezanın infazından itibaren işlemeye başlar ve her iki istisnai durum da hâkimin takdirindedir.

1.6.2. Müsadere

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 38. maddesinin 9. fıkrasında genel müsadere cezasının verilemeyeceği belirtilmiştir.¹⁵⁵ Burada ifade edilen genel müsadere, suç işleyen kimsenin sadece suça temas eden malının veya kazancının değil, tüm malvarlığının devlet eliyle hazineye geçmesidir; ancak Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen müsadere bir güvenlik tedbiridir.¹⁵⁶ Bu nedenle yasak olan anayasada da belirtilen genel müsadere değildir.

Müsadere, Türk Ceza Kanunu'nun 54. ve 55. maddelerinde eşya müsaderesi ve kazanç müsaderesi olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmiş bir güvenlik tedbiridir.¹⁵⁷ Eşya müsaderesini düzenleyen 54. maddeye göre:

Madde 54- (1) İyiniyetli üçüncü kişilere ait olmamak koşuluyla, kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçtan meydana gelen eşyanın müsaderesine hükümlenir. Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilir. (Ek cümle: 24/11/2016-6763/11 md.) Eşyanın üzerinde iyiniyetli üçüncü kişiler lehine tesis edilmiş sınırlı aynı hakkın bulunması hâlinde müsadere kararı, bu hak saklı kalmak şartıyla verilir.

(2) Birinci fıkra kapsamına giren eşyanın, ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsaderesinin başka bir surette imkânsız kılınması halinde; bu eşyanın değeri kadar para tutarının müsaderesine karar verilir.

(3) Suçta kullanılan eşyanın müsadere edilmesinin işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağı anlaşıldığında, müsaderesine hükmedilmeyebilir.

(4) Üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşya, müsadere edilir.

¹⁵⁴Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 665.

¹⁵⁵Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 582.

¹⁵⁶Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 667.

¹⁵⁷Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 421.

(5) Bir şeyin sadece bazı kısımlarının müsadere edildiğinde, tümüne zarar verilmeksizin bu kısmı ayırmak olanaklı ise, sadece bu kısmın müsadere edilmesine karar verilir.

(6) Birden fazla kişinin paydaş olduğu eşya ile ilgili olarak, sadece suça iştirak eden kişinin payının müsadere edilmesine hükümlenir (Türk Ceza Kanunu, m. 54).

Müsadere, bir el koyma değildir; çünkü el koyma Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen bir koruma tedbiriyken müsadere Türk Ceza Kanunu'nda yer alan bir güvenlik tedbidir.¹⁵⁸ Ayrıca el koyma tedbiri geçicidir, mal alındıktan sonra süre bitince tekrardan malın sahibine iade edilir; bununla beraber müsadere geriden dönüş yoktur, çünkü müsadere malın mülkiyeti devlete geçer.¹⁵⁹ Eşya gerçek kişiye de ait olsa tüzel kişiye de ait olsa müsadere edilebilir.

Bir eşyanın müsadere edilebilmesinin olmazsa olmaz koşulları, kasıtlı bir suçun varlığı ve eşyanın iyiniyetli üçüncü kişiye ait olmamasıdır.¹⁶⁰ Bu iki şart bir arada olursa eşya müsadere edilebilir, yani mülkiyeti devlete geçer. Tabii ki bunun için öncelikle mahkemenin müsadere hakkında kararı olması gerekir. Örneğin hastaneye gitmek için ödünç alınan arabada uyuşturucu kaçırılması halinde bu arabanın müsadere edilmesi mümkün değildir; çünkü arabanın sahibi arabanın suçta kullanılacağını bilmemektedir ve iyiniyetlidir.

Kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak bakımından sakıncalı olması halinde suçun işlenişinde kullanılmak üzere hazır bulundurulmuş eşya müsadere edilir.¹⁶¹ Örneğin bomba yapımında kullanılmak üzere nitrat gübre hazırlanması halinde devlet tarafından gübrenin mülkiyeti kişinin kendisinden alınır. Bununla beraber eşyanın üzerinde iyiniyetli üçüncü kişiler için birtakım sınırlı aynı hak tesis edilerek malın üzerindeki mülkiyet hakkı kısıtlanmışsa, malın müsadere edilmesine karar verilirken bu hakkın varlığı ortadan kaldırılamaz.¹⁶² Örneğin bir arazi üzerinde iyiniyetli bir kimseye fabrika yapımı için üst hakkı tanınmış arazinin daha sonradan hukuka aykırı bir şekilde elde edildiği ortaya çıkarak müsadere yargılamasının başlaması halinde fabrika sahibinin üst hakkı saklı kalır. Bu nedenle eşya müsadere edilse bile sınırlı aynı hak korunur.

¹⁵⁸Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 659.

¹⁵⁹Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 666.

¹⁶⁰Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 422.

¹⁶¹Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 667.

¹⁶²Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 586.

Müsadere edilecek bir eşyayı ortadan kaldıran, elden çıkararak veya müsadere edilemeyecek hale getiren kimse, zarar verdiği eşyanın değeri kadar parası müsadere edilir.¹⁶³ Eğer bir eşyanın bazı kısımları müsadere gerektiriyorsa ve kısmi müsadere halinde eşyanın tümüne bir zarar gelmiyorsa, sadece ilgili kısım da müsadere edilebilir.¹⁶⁴

TCK'da eşya müsaderesinin yanında 55. maddede kazanç müsaderesi de hüküm altına alınmıştır. Anılan maddeye göre:

Madde 55- (1) Suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilir. Bu fıkra hükmüne göre müsadere kararı verilebilmesi için maddi menfaatin suçun mağduruna iade edilememesi gerekir.

(2) Müsadere konusu eşya veya maddi menfaatlere elkonulmadığı veya bunların merciine teslim edilmediği hallerde, bunların karşılığını oluşturan değerlerin müsaderesine hükmedilir.

(3) (Ek: 26/6/2009 – 5918/2 md.) Bu madde kapsamına giren eşyanın müsadere edilebilmesi için, eşyayı sonradan iktisap eden kişinin 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun iyiniyetin korunmasına ilişkin hükümlerinden yararlanamıyor olması gerekir (Türk Ceza Kanunu, m. 55).

Buna göre suçun işlenmesinden sağlanan, suçun işlenmesine hizmet eden maddi kazanımlar veya bunların döviz, altın gibi değerlere dönüştürülmüş halleri devlet tarafından müsadere edilmektedir.¹⁶⁵

7. yargı paketiyle birlikte uyuşturucu maddelerle ilgili suçlarda birtakım değişiklikler yapılmış ve uyuşturucu madde imal ve ticaretini önlemek üzere adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri de uyuşturucu maddelerin müsaderesine yöneliktir. Yapılan değişiklik sonucunda sulh ceza hâkimliklerinin soruşturmanın her aşamasında uyuşturucu maddelerin müsaderesine karar verebileceği ve bu karardan sonra gerekli birimlere uyuşturucu maddeleri vereceği düzenlenmiştir. Ayrıca örnek amaçlı alınan maddelerin hüküm verilirken müsaderesi yapılacağı fakat hüküm kesinleştikten sonra ilgili birimlere verileceği hüküm altına alınmıştır.

¹⁶³Koca ve Üzülmüş, 2022, **a.g.k.**, 675.

¹⁶⁴Genç vd., 2022, **a.g.k.**, 175.

¹⁶⁵Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 81.

1.6.3. Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri

Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri TCK'nın 56. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan madde şu şekildedir: “(1) Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacakları ilgili kanunda gösterilir.”¹⁶⁶ Maddeden anlaşılacağı üzere TCK bu konuda bir düzenleme yapmayı Çocuk Koruma Kanunu'na atıfta bulunmuştur ve ilgili kanun çocuğun danışmanlığı, eğitimi, sağlığı, bakımı ve barınması amacıyla birtakım tedbirlerden bahsetmiştir.¹⁶⁷

1.6.4. Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri

Türk Ceza Kanunu'nun 32. maddesinde akıl hastalığının derecesine göre tam akıl hastalarından ve kısmi akıl hastalarından bahsedilmiştir. Buna göre:

(1) Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükümlenir.

(2) Birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi beş yıl, müebbet hapis cezası yerine yirmi yıl hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek ceza, altıda birden fazla olmamak üzere indirilebilir. Mahkûm olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir (Türk Ceza Kanunu, m. 32).

Anılan madde gereği, akıl hastalığının seviyesine bağlı olarak hastalığın kişide işlediği fiilin hukuki anlam ve neticelerini algılamada önemli derecede etkisizleştirilmesi halinde kişiye ceza verilemeyeceği için mutlaka güvenlik tedbiri uygulanacaktır.¹⁶⁸ Bununla beraber akıl hastalığının seviyesi algılama yeteneğini kısmi derecede etkiliyorsa bu sefer kişiye ceza verilecek ancak bu ceza indirilebilecektir ve indirimli cezayla birlikte hâkimin takdirine göre akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerine de kısmen veya tamamen karar verilebilecektir.¹⁶⁹ Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerinin kapsamı TCK'nın 57. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre:

¹⁶⁶Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 991.

¹⁶⁷Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 81.

¹⁶⁸Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 225.

¹⁶⁹Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 226.

Madde 57- (1) Fiili işlediği sırada akıl hastası olan kişi hakkında, koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilen akıl hastaları, yüksek güvenliqli sağlık kurumlarında koruma ve tedavi altına alınrlar.

(2) Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmiş olan akıl hastası, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca düzenlenen raporda toplum açısından tehlikeliliğinin ortadan kalktığının veya önemli ölçüde azaldığının belirtilmesi üzerine infaz hâkimi kararıyla serbest bırakılabilir.

(3) Sağlık kurulu raporunda, akıl hastalığının ve işlenen fiilin niteliğine göre, güvenlik bakımından kişinin tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği, gerekiyor ise, bunun süre ve aralıkları belirtilir.

(4) Tıbbi kontrol ve takip, raporda gösterilen süre ve aralıklarla, Cumhuriyet savcılığınca bu kişilerin teknik donanımı ve yetkili uzmanı olan sağlık kuruluşuna gönderilmeleri ile sağlanır.

(5) Tıbbi kontrol ve takipte, kişinin akıl hastalığı itibarıyla toplum açısından tehlikeliliğinin arttığı anlaşıldığında, hazırlanan rapora dayanılarak, infaz hâkimliğince yeniden koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Bu durumda, bir ve devamı fıkralarda belirlenen işlemler tekrarlanır.

(6) İşlediği fiille ilgili olarak hastalığı yüzünden davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişi hakkında birinci ve ikinci fıkra hükümlerine göre yerleştirildiği yüksek güvenliqli sağlık kuruluşunda düzenlenen kurul raporu üzerine, mahkûm olduğu hapis cezası, süresi aynı kalmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, infaz hâkimi kararıyla akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir.

(7) Suç işleyen alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı kişilerin, güvenlik tedbiri olarak, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü sağlık kuruluşunda tedavi altına alınmasına karar verilir. Bu kişilerin tedavisi, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığından kurtulmalarına kadar devam eder. Bu kişiler, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca bu yönde düzenlenecek rapor üzerine infaz hâkimi kararıyla serbest bırakılabilir (Türk Ceza Kanunu, m. 57).

Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri normal hastanelerde değil, güvenliği yüksek sağlık kuruluşlarında uygulanmaktadır; ayrıca kendisine güvenlik tedbiri uygulanan akıl hastası iyileştiğinde salıverilmesine mahkeme veya hâkim karar vermektedir, doktorların hastanın serbest bırakılmasında karar verici bir rolü yoktur.¹⁷⁰

¹⁷⁰Erdem ve Öztürk, 2022, a.g.k., 589.

1.6.5. Suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlar

Güvenlik tedbirlerinden biri olan tekerrür, Türk Ceza Kanunu'nun 58. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan hükme göre:

Madde 58- (1) Önceden işlenen suçtan dolayı verilen hüküm kesinleştikten sonra yeni bir suçun işlenmesi halinde, tekerrür hükümleri uygulanır. Bunun için cezanın infaz edilmiş olması gerekmez.

(2) Tekerrür hükümleri, önceden işlenen suçtan dolayı; a) Beş yıldan fazla süreyle hapis cezasına mahkûmiyet halinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren beş yıl, b) Beş yıl veya daha az süreli hapis ya da adlî para cezasına mahkûmiyet halinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren üç yıl, geçtikten sonra işlenen suçlar dolayısıyla uygulanmaz.

(3) Tekerrür halinde, sonraki suça ilişkin kanun maddesinde seçimlik olarak hapis cezası ile adlî para cezası öngörülmüşse, hapis cezasına hükmolunur.

(4) Kasıtlı suçlarla taksirli suçlar ve sırf askerî suçlarla diğer suçlar arasında tekerrür hükümleri uygulanmaz. Kasten öldürme, kasten yaralama, yağma, dolandırıcılık, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti ile parada veya kıymetli damgada sahtecilik suçları hariç olmak üzere; yabancı ülke mahkemelerinden verilen hükümler tekerrüre esas olmaz.

(5) Fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan kişilerin işlediği suçlar dolayısıyla tekerrür hükümleri uygulanmaz.

(6) Tekerrür halinde hükmolunan ceza, mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilir. Ayrıca, mükerrir hakkında cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanır.

(7) Mahkûmiyet kararında, hükümlü hakkında mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanacağı belirtilir.

(8) Mükerrirlerin mahkûm olduğu cezanın infazı ile denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması, kanunda gösterilen şekilde yapılır.

(9) Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir (Türk Ceza Kanunu, m. 58).

Tekerrür, önceden suç işleyen ve cezası mahkeme kararıyla kesinleşen failin yeniden suç işlemesi halinde sonraki işlediği suçun cezasının değişik bir şekilde çektirilmesidir.¹⁷¹ Buradaki amaç failin bir daha suç işlemesinin önüne geçmektir. Tekerrürün

¹⁷¹Hakeri, 2020, a.g.k., 471.

uygulanabilmesi için öncelikli şart, failin işlediği ilk suçun cezasının kesinleşmiş olmasıdır ve bu hususta cezanın infaz edilip edilmediğinin bir önemi yoktur.¹⁷²

Tekerrür hükümlerinin uygulanmasında ilk suçun hapis cezasının beş yıldan fazla olup olmamasına göre ikili bir ayırım vardır. Failin işlediği ilk suçun cezası eğer ki beş yıl ve daha az süreli bir hapis cezasıysa veya adli para cezasıysa o halde bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren üç yıl içinde yeni bir suç işlenirse tekerrür hükümleri uygulanacaktır; bununla beraber failin işlediği ilk suçun cezası eğer ki beş yıldan uzun süreliyse o halde bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren beş yıl içinde yeni bir suç işlenirse yine tekerrür hükümleri uygulanacaktır.¹⁷³ Örnek vermek gerekirse üç yıllık bir suç işleyen fail, üç yıllık tekerrür süresi içinde kanunda seçimlik ceza öngörülen hakaret suçunu işlemiş olsun. Tekerrür süresi içerisinde bir suç işlendiğinden artık hakaret suçu için adli para cezası verilmez, hapis cezasına hükmedilmesi gerekir; ancak dikkat edilirse hakaret suçunda alacağı ceza miktarı değişiklik göstermemektedir, daha fazla ceza verilmemektedir, sadece infaz koşulları ağırlaştırılmaktadır.¹⁷⁴ Buna ilaveten koşullu salıverilme infaz oranı da 1/2 olarak değil 2/3 olarak uygulanacak ve denetimli serbestlik tedbiri de tatbik edilecektir.¹⁷⁵ Tekerrür süresi içerisinde failin suç işlememesi halinde ceza infaz edilmiş kabul edilir.¹⁷⁶

Tekerrür hükümlerinin uygulanabilmesi için suç işleyen kimsenin on sekiz yaşını doldurmuş olması gerekir; ayrıca suçların aynı gruptan olması da şarttır, o halde kasıtlı suçlarla kasıtlı suçlar, taksirli suçlarla taksirli suçlar ve sırf askeri suçlarla sırf askeri suçlar kendi aralarında tekerrüre esas oluşturabilecektir.¹⁷⁷ Kural olarak yabancı mahkemelerde verilen kararlar tekerrüre etki etmezken bazı suçlar bu kuralın kapsamı dışındadır.¹⁷⁸ Mesela Almanya'da kasten öldürme suçunun işlenmesi ve sonra da Türkiye'de mala zarar verme suçunun işlenmesi halinde tekerrür hükümleri uygulanacaktır. Kastan öldürme dışında kasten yaralama, yağma, dolandırıcılık,

¹⁷²Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 82.

¹⁷³Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 680.

¹⁷⁴Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 696.

¹⁷⁵Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 999.

¹⁷⁶Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 435.

¹⁷⁷Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 682.

¹⁷⁸Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 596.

uyuşturucu veya uyarıcı imal ve ticareti, parada ve kıymetli damgada sahtecilik suçları da yabancı devletlerde işlenmesine rağmen tekerrürde dikkate alınacaktır.¹⁷⁹

1.6.6. Sınır dışı edilme

Sınır dışı edilme güvenlik tedbiri yabancı kişiler için uygulanabilirken vatandaşlar hiçbir şekilde sınır dışı edilemez.¹⁸⁰ Yabancı bir kişinin Türkiye’de yargılanıp hapis cezası alması halinde İçişleri Bakanlığı’nın kararıyla hapis cezasının infazından sonra sınır dışı edilmesi mümkündür.¹⁸¹ Türk Ceza Kanunu’nun 59. maddesinde düzenlenen sınır dışı edilme, kanun maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Madde 59- (Değişik: 31/3/2005 – 5328/1 md.) (1) İşlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancı, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına veya koşullu salıverilmesine karar verildikten ve her halde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumu, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirilir (Türk Ceza Kanunu, m. 59).

1.6.7. Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri

Suç ve cezaların şahsiliği ilkesi gereğince hukuk sistemlerinde tüzel kişilerin cezai ehliyetlerinin olmadığı kabul edilmektedir.¹⁸² Kusur ve iradi hareket etme yeteneğine sahip olmayan tüzel kişiler ancak güvenlik tedbirlerinden müsadere ve iznin iptali tedbirlerine muhatap olabilir.¹⁸³ TCK’nın 60. maddesinde de sadece bu iki tedbirden bahsedilmiştir. Anılan hükme göre:

Madde 60- (1) Bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, iznin iptaline karar verilir.

¹⁷⁹Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 596.

¹⁸⁰Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 706.

¹⁸¹Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 691.

¹⁸²Genç vd., 2022, **a.g.k.**, 180.

¹⁸³Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 692.

(2) Müsadere hükümleri, yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişileri hakkında da uygulanır.

(3) Yukarıdaki fıkralar hükümlerinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hakim bu tedbirlere hükmetmeyebilir.

(4) Bu madde hükümleri kanunun ayrıca belirttiği hallerde uygulanır (Türk Ceza Kanunu, m. 60).

2. HAPİS CEZASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

17. yüzyıla kadar hapishaneler, bugünkü gibi hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulandığı yerler değildi. Genelde, devletin suç işleyen kişiyi cezalandırmak için hazır olarak beklettiği veya ölüm cezasının uygulanmasına kadar geçen sürede suç işleyen kişinin kaldığı yer olarak kullanılmaktaydı.

Cezaların uygulanma şekli dikkate alındığında Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde kefarete ve para cezalarının ön plana çıktığı görülmektedir; bu dönemin sonlarına doğruysa, bu tür uygulamalar yerini insanlık dışı hayati ve bedeni cezalara bırakmıştır.¹⁸⁴ Nihayet 17. yüzyılda hürriyeti bağlayıcı cezalarla karşılaşmıştır. Zaman içerisinde toplumsal hayatta meydana gelen olayların da etkisiyle cezaların uygulanış biçimi insan onuruna ve şerefine daha uygun hale gelmiştir.

Günümüzdeki hapishanelerin işlevlerinin anlaşılabilmesi için Batı'da cezaevlerinin doğumundan önceki dönem daha yakından incelenmelidir. Bu dönemde sürgüne yollanma, suç işleyen kişinin toplumdan gönderilmesi veya mağdurun ailesine verilmesi, diyet ve kısas gibi uygulamalarla karşılaşmaktadır.¹⁸⁵ Hapis cezalarıysa dönemine göre gelişmiş uygarlıklar olan Babil, Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarında görülmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki bu hapis cezaları günümüzdeki gibi suçluyu ıslah etme amacı taşımamaktadır. Hapishaneler, suçlunun yargılaması yapılanaya kadar veya verilen ceza uygulanıncaya kadar kaldığı yer olarak kullanılmaktaydı. Eski Yunan dönemi dikkate alındığında cezalandırmadaki amacın kısas ve öç alma şeklinde olduğu görülmektedir.¹⁸⁶ Yukarıda da belirtildiği gibi Romalılar zamanında hapishaneler mevcuttu; ancak farklı amaçlar için kullanımı söz konusuydu. Bu hapishanelere “*tullianum*” adı verilmekteydi.¹⁸⁷ Hapis cezasının uygulanması bir işyerinde çalışma şeklinde gerçekleşmekteydi ve bu çalışmalar devletin ekonomisi bakımından çok önemli bir yere sahipti. Öyle ki bir zamanlar hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesi dahi yasak hale getirilmişti. Ayrıca belirtmek gerekirse askerlere ceza uygulanmasına ilişkin garnizon hapishanelerine de bu dönemde rastlanmaktadır. Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte

¹⁸⁴Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 113.

¹⁸⁵Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 147.

¹⁸⁶Variş, 2019, **a.g.k.**, 42.

¹⁸⁷Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 115.

hapishanelerin sayısı artmıştır.¹⁸⁸ Cermenlerde de hürriyeti bağlayıcı cezalarla karşılaşılmasına rağmen uygulaması oldukça azdır; çünkü o zamanlar cezanın amacı intikam olarak görülmekteydi.¹⁸⁹ Kilise hukukunda hapis cezasıyla ilk olarak manastırlarda, ahlaka aykırı davranışta bulunan kişinin belirli bir işi yapmak üzere çalışma odalarına kapatılması şeklinde ortaya çıkmıştır.¹⁹⁰ Bu şekilde odalara kapatılan kişilere dini ve ahlaki vaazlar da verilmekteydi. Sadece dini görevlilere uygulanan bu sistem zamanla daha geniş uygulama alanı bularak sadece din adamlarıyla sınırlı olmaktan çıkmıştır. Müşterek hukukta karşılaşılan hapishaneler suçlu kişilerin niteliklerine göre farklılık göstermekteydi ve günümüzdeki gibi suçluyu ıslah edip yeniden topluma kazandırma amaçlarını barındırmıyordu.¹⁹¹ Suçlu kişiler zengin olup olmamalarına veya kamu görevlisi olup olmamalarına göre farklı hapishanelerde kalmaktaydı.

Batı'daki cezaevlerinin doğuşuna, cezanın amacı anlayışındaki değişiklikler neden olmuştur. Artık amaç kişiye işlediği suçun bedelini ödetmek veya öç almak değil, kişinin ıslahını sağlamaktır. Bu anlayış hapishanelere yönelik farklı sistemler üzerinden gelişmiştir. Bunların incelenmesi yerinde olacaktır.

2.1. Batı Hukukundaki Gelişim

2.1.1. Amsterdam cezaevleri

Hapishanelerin ortaya çıkmasında Merkantilizm ve Kalvinizm akımlarının etkisi göz ardı edilemez.¹⁹² Kalvinizm'e göre yoksulluk ve dilencilik günah olarak sayılır, bu sebeple fakirlerin çalışması teşvik edilirdi. Bu anlayışla yeni insan modelinin en önemli özelliği çalışma olmuştur.¹⁹³ Yeni insan modeli, düzenli çalışma ahlakını benimsemiş

¹⁸⁸Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 149.

¹⁸⁹K. Demirkol, (2012). *II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁹⁰Uyanık, 2017, **a.g.k.**, 91.

¹⁹¹Variş, 2019, **a.g.k.**, 42.

¹⁹²B. Görkemli, (2015). İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Hapis Cezası ve Hapishaneler. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 173–194.

¹⁹³Demirkol, 2012, **a.g.k.**, 168.

olmalıydı. Suçlu olarak değerlendirilen atıl insanlar bile bir şeyler üretmek zorundaydı. İnsanların çalışması, yaşamın tek ve gerçek hedefi olarak ortaya çıkmaktaydı. İşte bu düzenli çalışma ahlakını benimseten Kalvinist anlayış, kamusal alanda birtakım düzenlemelere ihtiyacı arttırmıştır. Bu düzenlemelerden biri de *Bridewell*'de dilenciliği, fahişeliği, hırsızlığı ve benzeri suçları engellemek amacıyla ıslahhanelerin açılmasıdır.¹⁹⁴ Bu düzenleme, çalışma evlerine karşılık gelmektedir. Merkantalist ve Kalvinist anlayışa ek olarak otuz yıl savaşları sonucunda azalan nüfus, işgücüne olan ihtiyacı arttırmıştır.¹⁹⁵ Meydana gelen bu işgücü ihtiyacının giderilebilmesi için yoksulları ve dilencileri çalıştırmak üzere hapishaneler inşa edilmeye başlanmıştır. Böylece sanayileşmiş şehirlerde nüfusun büyük bir kısmı hapishanelere yerleştirilmiştir. Bu şekilde hapishaneler mahkûmların ıslah edilip topluma yeniden kazandırılması için kullanılan yerler değil de mahkûmların çalışmayı kabul etmeleri için tutuldukları yer haline gelmiştir.¹⁹⁶

Amsterdam cezaevlerinin ortaya çıkmasına sebep olan olay, hırsızlık suçunu işleyen birinin ölüm cezası yerine ıslah edilmesine karar verilmesidir.¹⁹⁷ Böylece modern anlamda ilk cezaevlerinde Amsterdam sistemi olarak adlandırılan sistem uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde mahkûmlar, gece ve gündüz diğer mahkûmlarla birlikte bulunarak cezalarını tamamlarlardı. Gündüzleri kendilerine verilen tahta ve iplik işleriyle uğraşırlar; ayrıca dini yönden eğitim de alırlardı. Ancak buradaki sistemde kişiler sadece hapis cezası almamakta buna ek olarak zincire vurma, kürek cezası gibi ek bedeni cezalara da maruz kalmaktaydı.¹⁹⁸

Amsterdam cezaevlerinin inşasının kolaylığı, sistemin fazla masrafa sebep olmaması, toplu yaşam cezaevinde devam ettiği için insanları toplumdan soyutlamaması, belli bir çalışma düzeni olduğundan ekonomiye katkı sağlaması gibi faydaları mevcuttur. Bu gibi faydalarının yanında toplu hapishane özelliği taşıdığı için çocuk ve yaşlıların aynı ortamda bulunması, suçlar arasında ağır-hafif ayrımı yapılmadığı için bu tür suçları işleyenlerin aynı yerde bulunması, mahkûmların toplu olarak değerlendirilmesi söz

¹⁹⁴Adak, 2016, **a.g.k.**, 11.

¹⁹⁵Çiçen, 2010, **a.g.k.**, 7.

¹⁹⁶Variş, 2019, **a.g.k.**, 46.

¹⁹⁷Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 157.

¹⁹⁸V. Ö. Özbek, (2023). *İnfaz Hukuku*. (16. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

konusu olduğundan mahkûmlardan hangilerinin ıslah edildiği gözlemlenememesi, suçlular arasında suç çetelerinin oluşmasına sebep olma gibi olumsuz özellikleri de söz konusudur.¹⁹⁹

Amsterdam cezaevlerinde üzerinde durulması gereken bir husus da devletlerin ekonomilerinin savaşlar sebebiyle bozulmasına ve Merkantilizm düşüncesine bağlı olarak bu kurumların özel teşebbüslere kiralanmasıdır.²⁰⁰ Merkantilizm düşüncesiyle cezaevleri ucuz işgücü olarak görülmeye başlanmıştır. Hal böyle olunca cezaevlerinin amacı kişileri ıslah edip iyileştirmekten ziyade ekonomik bir gelir elde etme olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda belirtilen olumsuzluklar da bu duruma eklenince sistem tamamıyla çökmüştür ve birçok toplu ölüme sebep olmuştur.²⁰¹

2.1.2. Pensilvanya cezaevleri

Pensilvanya cezaevlerinde mahkûmlar gündüz ve gece zaman dilimlerinin tamamını tek başlarına bir hücrede geçirirlerdi.²⁰² Bundan dolayı diğer mahkûmlarla iletişim neredeyse imkânsızdı, hatta gün içerisinde hücrelerinden çıkarılan mahkûm diğer mahkûmlar tarafından tanınmaması için sadece göz yerleri açık olan bir kukuleta taşınması bile zorunluydu.²⁰³ Bununla beraber dini vaazlar için rahiplerle karşı karşıya gelmeden sadece seslerini duyarak sınırlı bir iletişimleri de söz konusu olabilmekteydi. Bu tür cezaevi sisteminde mahkûmlar ayrıca ayakkabıcılık, terzilik gibi işleri hücrelerinde yapar ve ziyaretçilerini de hücrede kabul ederlerdi.

Pensilvanya cezaevlerindeki amaç, mahkûmların sadece kendilerinin buldukları hücrede yaptıklarını düşünüp, bunlardan pişman olup ıslah edilmeleri ve bunun korkutucu etkisiyle bir daha suç işlememeleriydi.²⁰⁴ Bununla beraber Pensilvanya cezaevlerinin suçla ilk defa muhatap olmuş kişiler açısından suç okuluna dönüşmemesi, hapis hane içi güvenliğinin oldukça kolay sağlanabilmesi, cezaların bireysel olarak çekilmesine elverişli

¹⁹⁹Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 157.

²⁰⁰Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 128.

²⁰¹Özbek, 2023, **a.g.k.**, 37.

²⁰²Çiçen, 2010, **a.g.k.**, 8.

²⁰³Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 161.

²⁰⁴Görkemli, 2015, **a.g.k.**, 177.

olması gibi faydaları da bulunmaktaydı. Ancak Pensilvanya sistemi de Amsterdam sistemi gibi kusursuz değildi ve birtakım olumsuz özellikleri içerisinde barındırıyordu. Bunlara örnek olarak uzun süre tek başına aynı hücrede kalan mahkûmların psikolojik açıdan yıpranması, ıslah edilip topluma geri döndürülmeye çalışıldığında zorluklarla karşılaşılması, mahkûmların çalıştırılmasına yönelik imkânların kısıtlı olması, ekonomik açıdan masraflı olması ve nitelikli personel gerektirmesi gösterilebilir.

2.1.3. Auburn sistemi

Amsterdam cezaevlerinin ve Pensilvanya cezaevlerinin birçok olumsuz özelliği bulunmaktaydı. Bu olumsuz özellikler, yeni bir sistemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur: Auburn sistemi. Oluşturulan Auburn sistemine göre mahkûmlar, gündüzleri, diğer mahkûmlarla iletişimleri yasak bir şekilde cüzi bir ücret karşılığında işyerlerinde çalıştırılmaktaydı; geceleri ise yalnız başlarına bırakılmaktaydı.²⁰⁵ Karma bir yöntem olsa da Amsterdam cezaevlerindeki gibi engelsiz bir toplu yaşam söz konusu değildi, sadece belirli şartlar altında ve belirli amaçlarla mahkûmlar bir arada bulunmaktaydı. Auburn sisteminde katı bir konuşma yasağı vardı ve bu yasağa uymayan mahkûmlar kırbaç cezasıyla cezalandırılırdı.²⁰⁶

Auburn sistemi, Amsterdam cezaevleri ve Pensilvanya cezaevlerine göre daha gelişmiş bir sistemdir. Ayrıca; işyerlerindeki toplu çalışmada nitelikli bir iş yapılması, gündüzleri toplu halde bulunduğu için ıslah edilip topluma geri döndüklerinde sorun yaşamamaları, mahkûmların birbirlerini kötü etkilememesi gibi faydaları da bulunmaktadır. Bununla beraber iki cezaevinin birleşimi gibi olduğundan ekonomik açıdan masraflı olması, konuşma yasağının katı bir şekilde uygulanmış olması gibi olumsuz yanları da söz konusuydu.²⁰⁷ Her ne kadar masraflı bir sistem olsa da Amsterdam ve Pensilvanya cezaevlerinden sonra Auburn sisteme geçilmesi cezaevlerinin gelişimi açısından önemli bir noktadır.

²⁰⁵Variş, 2019, **a.g.k.**, 58.

²⁰⁶Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 166.

²⁰⁷Uyanık, 2017, **a.g.k.**, 96.

2.1.4. Panaptikon sistemi

Panaptikon sistemi her ne kadar bir hukuk sisteminde fiilen uygulanmamış olsa da bu sistemin ortaya çıkardığı fikirler modern dönemdeki hapisanelerde ve dolaylı kapatma alanlarında kendini gösterdiğinden çalışmanın bu kısmında Panaptikon sistemine yer verilme gereği duyulmuştur.

Panaptikon sisteminin fikir babası olan *Bentham*'a göre cezanın verilmesindeki amaç büyük kötülükleri engellemektir ve cezanın ancak fayda sağladığı takdirde uygulanması gerekmektedir.²⁰⁸ *Bentham*, hapis cezasını o dönemde uygulanan diğer cezalara üstün tutmuş ve bu uygulamanın ideal şeklinin nasıl olması gerektiğine dair Panaptikon sistemini ortaya atmıştır.²⁰⁹ Bu sisteme göre hapisanelerin mimarisinde silindirik bir şekil tercih edilecek ve merkezde gardiyanların mahkûmları gözetlemeleri için gözetleme yerleri inşa edilecektir. Merkezdeki bu gözetleme yerinin çevresine bütün hücreler dizilecektir. Buradaki hücreler, gardiyanların mahkûmları kolayca izleyebilmesi için aydınlıkken gözetleme yerleri mahkûmların ne zaman gözetlendiğini bilmemeleri için karanlık bırakılacaktır. Bu şekilde mahkûmlara sürekli gözetim altındaymış gibi davranmaları öğretilmeye çalışılmıştır. Ayrıca gardiyanlar bakımından daha emniyetli ve ekonomik bir yoldan mahkûmların gözetilmesi sağlanmıştır.

Panaptikon sistemiyle güç kullanımı olmaksızın mahkûmlar iyi davranmaya zorlanmıştır; çünkü onların görmediği bir iktidar, onları sürekli izlemektedir. Böylece mahkûmlar her zaman gözetleniyormuş gibi davranışta bulunmak zorunda kalmıştır.²¹⁰

2.1.5. İrlanda sistemi

İrlanda sistemi, mahkûmlara ilişkin önlemlerin kademeli olarak düşürülmesi ve bunların uygulanması şeklinde özetlenebilir. Bu sisteme göre, mahkûm, öncelikle Pensilvanya cezaevlerinde olduğu gibi gündüz ve geceleri hücrelerinde tek başına bırakılmaktadır. Belirli bir süre geçtikten sonra mahkûm, gündüzleri konuşmanın yasak olduğu işyerinde diğer mahkûmlarla çalışabildiği, geceleri yine tek başına kaldığı bir

²⁰⁸J. Bentham, (2016). *Panoptikon Gözün İktidarı*. (Çev: Barış Çoban ve Zeynep Özarslan), İstanbul: Su Yayınevi, s. 160.

²⁰⁹Variş, 2019, **a.g.k.**, 61.

²¹⁰Görkemli, 2015, **a.g.k.**, 177.

sisteme geçer.²¹¹ Sistem, Auburn sistemine karşılık gelmektedir. Bu sistemde uygun davranışlar sergileyip iyi halli geçirenler için koşullu salıverilme gibi daha yumuşak kademeler uygulanmaktadır.²¹² Bu şekilde mahkûmlar ıslah edilmeye çalışılıp kademeli olarak toplumsal hayata uyum sağlayabilecek hale getirilmiştir.

İrlanda sisteminin faydalarına değinmek gerekirse; mahkûmların davranışları dikkate alındığından cezalar şahsileştirilmiştir, olumlu gelişim kaydeden mahkûmlar ödüllendirilmiştir, bir kısım mahkûmun ödüllendirilmesi diğer mahkûmlar açısından örnek teşkil edip ıslah bakımından teşvik edici olmuştur. Bunların yanında keyfiliğe neden olma, mahkûmların kademe atlaması için rol yapması, şartlı salıvermenin komisyon kararı sonucu olması gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır.²¹³

2.2. Sovyet Hapis Sistemi: GULAG

GULAG, 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar Sovyetler Birliği'ndeki zorunlu çalışma kampları sistemidir ve sisteminin temel amacı hükûmet düşmanı sayılanlara siyasi baskı oluşturmak ve onları cezalandırmaktır.²¹⁴ GULAG sistemi, çoğu suçsuz milyonlarca insanın hapsedilmesine sebep olarak hukuksuzluğun bir yansımasını oluşturmuştur. GULAG kamplardaki koşullar insanlık dışı olup mahkûmlar zorunlu çalıştırılmaya tabi tutulmuştur; ayrıca mahkûmlara sunulan gıda ve tıbbi bakım yetersiz olup mahkûmlar, gardiyanlar tarafından kötü muameleye maruz bırakılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin kurucusu olan *Vladimir Lenin*'in talimatıyla kurulan ve *Josef Stalin*'in diktatörlük döneminde gelişerek zirve noktaya ulaşan GULAG, zorunlu çalışmaya dayanan bir kamp sistemidir ve kelime anlamı itibariyle “İslah Edici Çalışma Kampları ve Yerleşimleri Ana İdaresi”nin kısaltmasıdır.²¹⁵ Sanayileşme çabalarının ürünü olan GULAG cezaevi sistemi, başlangıçta Sovyetler Birliği'nin büyümesine hizmet

²¹¹Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 169.

²¹²Demirkol, 2012, **a.g.k.**, 16.

²¹³Artuk ve Alşahin, 2015, **a.g.k.**, 171.

²¹⁴J. A. Joireman vd., (1998). An Interdependence Analysis of Commuting Decisions. *European Journal of Social Psychology*, 27 (4), 441-463.

²¹⁵N. Tchurgulia, (2019). *Michel Foucault Bağlamında Disiplin ve Ceza: Sovyet Güney Kafkasya Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

edeceği düşünölmüştü; ancak daha sonradan hükümet politikalarını eleştiren kimselerin sebepsiz yere gönderildiği bir kampa dönüşmüştür. GULAG aslında siyasi muhalefeti ortadan kaldırma ve iktidarın gücünü pekiştirme kampanyasının önemli bir parçasını oluşturmuştur; ancak sadece siyasi muhalifleri değil, sıradan vatandaşları hapse atmak için de kullanılmıştır.²¹⁶ Bununla beraber mahkûmların madenlerde, fabrikalarda ve diğer endüstrilerde zorunlu olarak çalıştırılmasıyla mahkûmların emeği de ekonomik kazanç için sömürölmüştür.

GULAG kamplarında genellikle hükümete muhalefet eden kesimin bir arada tutulabilmesi için siyasi mahkûmlar ve isyan eden köylüler bulunmaktaydı.²¹⁷ Bir hükümet politikası olan kolektif çalışmayı benimsemeyen köylülerin bir arada çalışmasını sağlamak için gruplar halinde GULAG kamplarına alınarak zorla çalıştırılmaktaydı.²¹⁸ Bu kampa düşen bir mahkûmun bir daha kamptan çıkması imkânsıza yakındı. Bu haliyle GULAG, cezanın infaz edildiği bir yerden ziyade insan onuruna aykırı uygulamaların ortaya çıktığı hapisanelerdi. Sovyetler Birliği'nin belirleyici bir bölümünü oluşturan GULAG sistemine herhangi bir basit suçtan bile dahil olunabiliyordu.²¹⁹ Keyfi tutuklamaların yapıldığı, yargılamaların yapılmadan cezaların uygulandığı ve savunma hakkının olmadığı GULAG sistemine sadakatinden kuşku duyulan normal vatandaşlar bile sokuluyordu. Dolayısıyla mahkûmların bazıları neden orada olduklarını bile bilmiyordu. Bunun etkisiyle GULAG kamplarının sayısı gün geçtikçe artmış, varlığı herkes tarafından bilinip kabul görmüş ve bireyler için birer korku aracına dönüşmüştür.²²⁰

²¹⁶D. Özakın, (2019). "Kötölüğün Sıradanlığı": Aleksandr Soljenitsın'ın Sovyet çalışma kampı izlenimlerini Hannah Arendt'in kavramlarıyla okumak. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 431-449.

²¹⁷T. Kroeker ve B. K. Ward, (2012). Gulag Ethics: Russian and Mennonite Prison Memoirs from Siberia. *Journal of Mennonite Studies*, 30, 251–268.

²¹⁸H. Demirci, (2021). Kazakistan Gulag Kamplarında Aile, Kadın ve Çocuk. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 127 (251), 241–268.

²¹⁹N. Çakır, (2018). Gulag Kamplarında Göz Ardı Edilen Bir Unsur Olarak Kadın. *Turkish Studies Dergisi*, 13 (12), 95–109.

²²⁰Özakın, 2019, **a.g.k.**, 439.

GULAG kamplarında ağır koşullar altında çalışmak zorunda olan mahkûmların çalışma süreleri günlük on dört saate kadar çıkmaktaydı.²²¹ Mahkûmların çoğu, zor koşullara dayanamayıp açlıktan hayatlarını kaybetmekteydi. Yararlı olup olmamalarına göre, mahkûmların çalışma performansına dayalı olarak mahkûmlara az da olsa yiyecek verilmekteydi. GULAG kamplarında sayıları binleri bulan mahkûmlar, sağlıksız ortam koşullarında bulaşıcı hastalıklardan etkilenerek ölmekteydi. Muhafızların gözetiminde mahkûmlar taş dövmeye, maden kazma, gibi işleri yerine getirmekteydi ve hükûmet projelerinde çalıştırılmaktaydı; ancak çalışma koşullarının çok ağır olması nedeniyle bazı mahkûmların ellerini keserek çalışmaktan kurtulmaya çalıştığı bilinmektedir.²²²

GULAG kampları ününü insanlık dışı muamelelerden alıyordu ve mahkûmlar haklarından önemli ölçüde yoksundu.²²³ Büyük çaplı infazlarla ve idari sürgünlerle GULAG bir baskılama aracı olarak kullanılmaktaydı. Bununla beraber yoğun çalışan ve üretmesi gerekenden daha fazla üreten mahkûmların erken tahliye olma hakkı mevcuttu; ayrıca bazı mahkûmların aileleriyle mektup yazarak iletişime geçme hakları da vardı.²²⁴ Ölümcül hastalığı olan veya ağır hastalıkla mücadele eden mahkûmların serbest bırakıldığı bir sistem de mevcuttu.²²⁵ Tıbbi tahliyelerin yanında özel aflar da uygulanmaktaydı. Bu tahliyelerin sebeplerini ortada artık sömürülecek bir emek kalmaması olarak görmek mümkündür. Zaten bu şekilde tahliye olan mahkûmların çoğu serbest bırakıldıktan sonra ölmüştür.²²⁶ Sömürülecek emeği kalmayan mahkûmların tahliye edilmesinin bir başka sebebi de resmi kayıtlara yansıtılacak GULAG kamplarındaki ölüm oranını düşük gösterme çabasıdır. Ayrıca belirtmek gerekirse Sovyetler Birliği'nde uygulanan GULAG cezaevi sistemi hakkında 1970'li yıllara kadar Batı'nın haberi olmamıştır.²²⁷

²²¹Demirci, 2021, **a.g.k.**, 257.

²²²Demirci, 2021, **a.g.k.**, 246.

²²³J. A. Getty, G. T. Rittersporn ve V. N. Zemskov, (1993). Victims of the Soviet Penal System in the Pre-War Years: A First Approach on the Basis of Archival Evidence. *The American Historical Review*, 98 (4), 1017-1049.

²²⁴Demirci, 2021, **a.g.k.**, 258.

²²⁵G. Alexopoulos, (2017). *Illness and Inhumanity in Stalin's Gulag*. (1. Baskı), Londra: Yale University Press.

²²⁶Alexopoulos, 2017, **a.g.k.**, 133.

²²⁷Tchurgulia, 2019, **a.g.k.**, 111.

GULAG kamplarının büyük kısmını erkekler oluştururken kadın mahkûmların sayıları azınlıkta kalmaktaydı.²²⁸ Erkek ve kadın mahkûmların genellikle ayrı kaldığı GULAG kamplarında kadınlar için yaşam, erkek mahkûmlara göre daha zorlayıcıydı. Bunun sebebi kadın mahkûmların gardiyanlar ve diğer erkek mahkûmlar tarafından cinsel istismara uğramaları ve toplu tecavüze maruz kalmalarıydı.²²⁹ Çocuk sahibi olacak kadın mahkûmlar doğum yaptıktan sonra çocukları onlardan alınarak yetimhanelere veya gardiyanlara verilmekteydi; ancak gardiyanlara verilen çocuklar sağlıklı ortama fazla dayanamayıp hemen ölmekteydi.²³⁰ Bu şekilde GULAG kampları deyim yerindeyse ölüm kampına dönüşmekteydi. GULAG kamplarında çocuk mahkûmlar da yer almaktaydı ve çocukların kamplara gönderilmesinin en büyük sebebi ebeveynlerinin cezalarından onların da sorumlu tutulmalarıydı.²³¹ Suç ve cezanın şahsiliği ilkesine aykırı olan bu uygulamayla çocuklar ailelerinden koparılarak ağır işlerde çalıştırılmıştır. GULAG kamplarında kalan mahkûmların anıları incelendiğinde GULAG'a düştüklerinde kendilerine yeni bir kimlik tanımlandığı görülecektir.²³² İşlenen suç türü, suçu işleyen kimsenin cinsiyeti ve milliyetinin yer aldığı kimlikler yetkililer tarafından kendilerine dayatılmaktaydı.

GULAG cezaevi sisteminde mahkûmların birbirleriyle evlenmelerine izin verilmekteydi. Bu izin, mahkûmların olumlu davranışlarını ödüllendirme ve kamplardaki çocuk doğum oranında artış meydana getirme amacı taşımaktaydı. Mahkûmların evlenmesi sonucunda onlara birer belge verilerek kamp içerisinde gardiyanlar karışmaksızın serbestçe dolaşabilme imkânı tanınmış oluyordu.²³³ Evlenen mahkûmlar diğerlerine göre hayata tutunmak için bir sebep buluyordu. Bununla beraber gardiyanların korunması altına girmek ve başkalarının tecavüzüne uğramaktan kurtulmak için gardiyanlarla evlenen kadın mahkûmlar da bulunmaktaydı.²³⁴ Genellikle sevgi ve şefkate dayanmayan bu tür evliliklerde mahkûmlar daha iyi bir muameleye tabi tutulmayı

²²⁸G. Toews ve P. L. Vezina, (2020). *Enemies of the People. QPE Working Paper*, 14, 1-84.

²²⁹Kroeker ve Ward, 2012, **a.g.k.**, 261.

²³⁰Demirci, 2021, **a.g.k.**, 263.

²³¹Demirci, 2021, **a.g.k.**, 261.

²³²S. A. Barnes, (2011). *Death and Redemption: The Gulag and the Shaping of Soviet Society*. (1. Baskı), Princeton: Princeton University Press.

²³³Çakır, 2018, **a.g.k.**, 106.

²³⁴Çakır, 2018, **a.g.k.**, 106.

amaçlamaktaydı. Bununla birlikte birbirlerine destek olup gerçek bir bağ kuran mahkûmlar da vardı; ancak mahkûmlar sık sık başka kamplara nakledildiklerinden evlilikler çoğu zaman uzun süreli olmuyordu.

GULAG, mahkûmların çoğu zaman sistemden çıkıp sonra tekrardan girdiği dinamik bir yapıdaydı.²³⁵ Bununla beraber gözaltına alınan mahkûmların salıverilmesiyle çok nadir karşılaşıyordu; ancak her yıl mahkûmların neredeyse yüzde yirmisi de serbest bırakılıyordu.²³⁶ GULAG kamplarındaki hayatın katı ve insanlık dışı olması sebebiyle birçok mahkûm çareyi intihar etmekte buluyordu.²³⁷

GULAG kamplarına yakın olan Sovyet şirketlerin nitelikli bir işgücüne sahip olduğu ve kârlarının diğer şirketlere göre daha fazla olduğu bilinmektedir.²³⁸ Bu sebeple GULAG kamplarının ekonomik işgücü bakımından da kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mahkûmlar çalıştıkları işte sömürülmekteydi ve mahkûmların işgücünden üst düzeyde yararlanıp işgücü kaybını en alt seviyede tutmaya özen gösterilmekteydi.²³⁹ Bu şekilde mahkûmlardan maksimum verimlilik elde etmeye çalışılmıştır.

GULAG cezaevi sistemi Rus mafyasının oluşmasında etkili olmuştur.²⁴⁰ Özellikle GULAG kamplarının kapatılmasından sonra kampların olduğu mekanlar Rus mafyasının genişlemesi için bir olanak sağlamıştır. Bu nedenle sözde suçla mücadele amacıyla kurulan GULAG kamp sistemi, zamanla yasa dışı işlerin odak noktası olan Rus mafyasının oluşumuna hizmet ederek mafyanın köklerinin güçlü bir totaliter devlete

²³⁵G. Alexopoulos, (2005). Amnesty 1945: The Revolving Door of Stalin's Gulag. *Slavic Review*, 64 (2), 274-306.

²³⁶M. Nikolova, O. Popova ve V. Otrachshenko, (2019). Stalin and the Origins of Mistrust. *Journal of Public Economics*, 208, 1-42.

²³⁷F. L. Munoz ve E. C. Galindo, (2016). Suicide in Inmates in Nazis and Soviet Concentration Camps: Historical Overview and Critique. *Frontiers in Psychiatry*, 7 (88), 1-6.

²³⁸Toews ve Vezina, 2020, **a.g.k.**, 72.

²³⁹Alexopoulos, 2017, **a.g.k.**, 208.

²⁴⁰J. Lonsky, (2020). Gulags, Crime, and Elite Violence: Origins and Consequences of the Russian Mafia. *BOFIT Discussion Paper*, 24, 1-60.

kadar uzanabileceğini göstermiştir.²⁴¹ Bununla beraber kamptaki mahkûmların farklı bölgelere sürülüp nakledilmesiyle suç örgütlerinin yayılması da kolaylaşmıştır.²⁴²

GULAG sistemi, Stalin'in ölümünden sonra değişikliğe uğrayarak mahkûm sayısı giderek azalmıştır ve mahkûmların eğitimine önem verilmeye başlanmıştır.²⁴³ Bu değişikliklerde 1950'li yıllarda gerçekleşen ceza reformunun da etkisi büyüktür. Ceza reformuyla birlikte GULAG kamplarındaki mahkûmların insanlık onuruna uygun bir şekilde cezalandırılmasına gidilmiş ve mahkûmların eğitimine, mesleki eğitimine, sporuna, çalışma hayatına ve kültürel etkinliklerine önem verilmiştir. Bununla beraber üst düzey yetkililerin alışagelmiş uygulamalarını değiştirmeye yanaşmaması ve gardiyan-mahkûm arasındaki güç eşitsizliği reformlar önünde büyük engeller oluşturmuştur.²⁴⁴

Sonuç olarak, bir devletin kendi topraklarında uyguladığı cezalandırma biçimi egemenlik yetkisinin bir sonucu olsa da totaliter devlet modellerinde olduğu gibi bu yetki kötü amaçlar için kullanılıp o devletin vatandaşları için tehlikeli bir durum olarak ortaya çıkabilmektedir. GULAG kampları da bunun birer örneğidir ve ceza yasaları kullanılarak sistemin nasıl suistimal edilebileceğinin göstergesidir. Bu kamplarda insanlar suçta ve cezada kanunilik ilkesine, suç ve cezanın şahsiliği ilkesine ve kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesine aykırı uygulamalarla karşılaşmış ve emekleri sömürgeleştirilerek nitelikli işgücü olarak kullanılmıştır. Mahkûmların ıslah edilip topluma yeniden kazandırılması bir yana mahkûmların yaşam hakkı bile tam olarak sağlanamamıştır. Bu sebeplerle GULAG kampları hukuk ve insanlık dışıdır, cezalandırma bahanesiyle sömürü bir sistem kurularak iktidar karşıtı insanlar kötü muameleye tabi tutularak sistem dışında bırakılmıştır.

2.3. Osmanlı'daki Gelişim

İslam hukukunda bedeni cezaların esas olarak uygulanıp hürriyeti bağlayıcı cezaların olmaması sebebiyle günümüzdeki anlamda bir hapisane anlayışı söz konusu

²⁴¹Lonsky, 2017, **a.g.k.**, 25.

²⁴²S. Cheloukhine, (2008). The Roots of Russian Organized Crime: from Old-fashioned Professionals to the Organized Criminal Groups of Today. *Crime, Law and Social Change*, 50, 353-374.

²⁴³J. S. Hardy, (2016). *The Gulag After Stalin: Redefining Punishment in Khrushchev's Soviet Union, 1953-1964*. (1. Baskı), New York: Cornell University Press.

²⁴⁴Hardy, 2016, **a.g.k.**, 160.

değildi.²⁴⁵ Osmanlı'da da Tanzimat dönemine kadar bu anlayış geçerli olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı'daki hapishaneler cezanın infazının gerçekleştirildiği yer olarak kullanılmamaktaydı. Hapishaneler genellikle tutuklama yeri veya uyarı amaçlı uygulanan kısa süreli cezaların gerçekleştirildiği yerlerdi.

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında hapis cezasıyla yaygın olarak karşılaşılmazken Tanzimat'la birlikte bu uygulama değişikliğe uğramış ve hapis cezası etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunda Tanzimat Dönemi ceza kanunlarının ve çıkarılan nizamnamelerin önemi oldukça büyüktür. Bu düzenlemelerle birlikte hapis cezası asli ve yaygın yaptırımlardan biri haline gelmiştir. İşte Osmanlı'daki modern sayılabilecek hapishaneler de Tanzimat sonrası gerçekleştirilen idari yapıdaki yenilikler sonucunda doğmuştur. Bu yeniliklerden önce suçluların cezalarının infazını veya yargılanmayı bekledikleri “mahbes” olarak adlandırılan yerler söz konusuydu.²⁴⁶ Tanzimat'tan sonra mahbesler suçluların ıslah edilmesine yardım edecek hapishanelere dönüştürülmeye başlanmıştır.

2.3.1. Tanzimat öncesi dönem

Osmanlı Devleti'nde günümüz anlamındaki hapishaneler ortaya çıkmadan önce tutuklu ve hükümlüler “mahbes” adı verilen yerlerde bir arada kalmaktaydı. Mahbeslerde tutuklu kimseler haklarında yapılacak olan yargılamayı beklerken mahkûmlar da kesinleşmiş olan cezalarının gününü beklemekteydi.²⁴⁷ Mahbesler, hükûmet konaklarının depolarında veya yöneticilerin binalarının altında bulunmaktaydı, hapishane olarak inşa edilmemişti.²⁴⁸ Her ne kadar mahbeslerin hapishane işlevi gördüğü ifade edilse de mahbeslerin modern anlamda hapishane olmadıklarını söylemek yerinde olacaktır. Mahbeslerde, tutuklu ve hükümlülerin hava alma veya dışarıya çıkma hakları

²⁴⁵N. Bozkurt, (2012). XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (21), 261–277.

²⁴⁶M. Temel, (2009). XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0 (26), 109–135.

²⁴⁷R. Arslan, (2019). 20. Yüzyılın Başlarında Devrek Hapishanesi. *Historical Analysis*, 14 (4), 735–748.

²⁴⁸T. Bilirli, (2018). 20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Yozgat Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 71–96.

bulunmamaktaydı.²⁴⁹ Ayrıca mahbeslerde çok az havalandırmanın olması, fazla ışık almaması ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyecek bir yapıda olması sebebiyle yabancı diplomatlarca mahbeslere ilişkin yeniliklerin yapılması istenerek eleştiri konusu edilmiştir.

Tanzimat öncesi dönemde cezalandırmadaki amaç ıslahatın ziyade suçu işleyen kimsenin bir daha bu tür cezaları gerektirecek suçları işlemesinin önüne geçmektir. Tanzimat Fermanıyla ve Avrupalı devletlerin de karışmasıyla bedene yönelik cezalardan ağır işlerde çalışma ile sürgün ve kısa süreli hapis cezalarına yönelim kendini göstermiştir. Tanzimat'tan önce pek uygulama alanı bulmayan hapis cezaları bu dönemden itibaren cezalandırma yöntemi olarak uygulanmıştır. Tanzimat'tan önce tali nitelikte olan hapis cezaları bu dönemden sonra asli bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Tanzimat öncesi alt ve üst sınırı belli olmayıp hâkimin takdirine bırakılan hapis cezaları konusunda Tanzimat'tan sonra düzenlemeye gidilmiştir.²⁵⁰

2.3.2. Tanzimat sonrası dönem

Tanzimat Dönemi'yle birlikte bedene yönelik cezalardan hürriyeti bağlayıcı cezalara yönelim başlamıştır. Dolayısıyla hapisane ve hapis cezası uygulamaları Osmanlı hukuk sistemi içerisinde önem kazanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Tanzimat'la gelen idari, sosyal ve ekonomik alandaki yeniliklerin hukuk alanında da kendisine yer bulması etkili olmuştur. Tanzimat'la birlikte Batı'ya uyum sağlamaya çalışılmış ve Batı'nın hukuk kuralları ile kurumları Osmanlı hukuk sistemine dahil edilmeye başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki hapis cezalarının hürriyeti bağlayıcı ceza olarak uygulanmaya başlaması Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan 1256 (1840) tarihli, 1267 (1851) tarihli ve 1274 (1858) tarihli kanunnameler zamanına rastlar.²⁵¹ Bu üç kanunnamede de hapis cezasından söz edilmiştir.

²⁴⁹Arslan, 2019, **a.g.k.**, 739.

²⁵⁰H. Türkkan, (2020). XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Hapishaneleri (Ereğli Hapishanesi Örneği). *Historical Analysis*, 15 (1), 261–272.

²⁵¹K. Daşçoğlu, (2008). Osmanlı Arşivlerine Göre Sinop Hapishanesi'nin Durumu. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (51), 53–76.

Tanzimat Dönemi'ndeki hapishanelere yönelik ıslahat çalışmalarını Islahat Fermanı izlemiştir. Batılı devletlerin de müdahalesiyle hapishanelerde yenilik çalışmaları planlanmıştır. Bu konuda yabancı elçilerin raporları da etkili olmuştur.²⁵²

Hapishanelere yönelik ıslahat çalışmaları İttihatçılar zamanında da devam etmiştir. İttihatçılar, Almanlardan etkilenmiş ve *Dr. Polliç* gibi uzmanları getirtmiştir.²⁵³ Ancak siyasi, ekonomik ve sosyal krizler yüzünden istenilen yenilikler yapılamamıştır.

Sonuç olarak, Tanzimat Dönemi'nden sonra Osmanlı'daki hapishane ve hapis cezası anlayışı gerek Batılı devletlerin müdahaleleriyle gerekse Osmanlı'nın modernleşme isteğiyle değişikliğe uğramaya başlamıştır. Ancak ekonomik, siyasi ve sosyal alandaki krizler ile savaşlar arzu edilen yeniliklerin yapılmasını engellemiş ve istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Buna rağmen Osmanlı'nın modernleşme isteği ve Batılı devletlerin müdahaleleri sebebiyle hapishane ıslahatları sürekli göz önünde bulundurulmuştur. Osmanlı Devleti her ne kadar modern hapishaneler yapmak için girişimlerde bulunmuş olsa da mali nedenler sürekli engel teşkil etmiştir. Bundan dolayı mevcut kaleler tamir edilmiş veya elverişli binaların hapishane olarak kiralanması yoluna gidilmiştir.

²⁵²H. Akın, (2011). Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi. *History Studies*, 3 (3), 23–36.

²⁵³S. Tekin, (2008). Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış. *OTAM*, 24 (24), 205–222.

3. GÜNCEL MÜEBBET HAPİS CEZASI SİSTEMİ

3.1. Genel Olarak

Müebbet hapis cezası sistemleri devletlerin yargılama sistemlerine göre farklılıklar göstermektedir. Bazı devletlerin ceza sistemlerinde müebbet hapis cezası alan suçlular koşullu salıverilme olanaklarından yoksun bir şekilde hayatlarının sonuna kadar cezaevlerinde yaşamlarını geçirirken bazı devletlerdeyse suçlulara koşullu salıverilme imkânı tanınarak belli bir süre cezaevinde kaldıktan sonra serbest kalabilmektedirler. Bununla beraber işlenen suçun türüne bağlı olarak müebbet hapis cezasının mahkûmların hayatları boyunca devam edip etmeyeceğini de devletler kendi ceza sistemlerinde özgürce belirleyebilir.

Günümüzde mahkûmlara ilişkin haklar hem devletlerin mevzuatlarında hem de uluslararası alanda güvence altına alınmıştır. Modern sistemde suç teşkil eden fiiller sonucu uygulanacak yaptırımların, müebbet hapis cezaları da dahil, insan onur ve haysiyetiyle bağdaşması gerekmektedir. Bunların yanında uzun süredir varlığını sürdüren hapis cezalarının günümüzdeki sistemlerde de halen varlığını koruması, hapis cezalarının işlevlerini ne derecede yerine getirdiği konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Suç işlenmeye devam edilmesi, mahkûmların iyileşmiş bir şekilde toplumda yer bulamaması hapishanelere yöneltilebilecek bir diğer eleştiridir. Hapis cezasının tartışılmasına yol açacak diğer bir husus da insanların yapay bir ortama sürüklenmesi sonucu toplumdan soyutlaştırılmasıdır. Böylece mahkûmlar hem hapis cezasıyla ıslah edilmeye çalışılmakta hem de yapay bir ortama konularak toplumdan uzaklaştırılmaktadır. Bu sebeplerden dolayı hapis cezasına alternatifler oluşturulmalıdır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, günümüzde ortaya çıkan en son çare ilkesinin hapis cezaları bakımından uygulanması gereklidir ve bu kapsamda hapis cezalarına ancak zorunlu hallerin varlığında başvurulması gerekmektedir.²⁵⁴ Hapis cezası, suçluların ıslahında en etkili yol olarak düşünülmemeli ve olmazsa olmaz olarak değerlendirilmemelidir. Bununla beraber hapis cezasının yerine geçecek bir cezanın keşfedilmemiş olması sebebiyle hapis cezalarının

²⁵⁴O. E. Taşkın, (2016). Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 59–91.

devlet mevzuatlarında dikkatli bir şekilde düzenlenip ıslaha yönelik bir şekilde uygulanması gerektiği de unutulmamalıdır.

3.2. Müebbet Hapis Cezası

Müebbet hapis cezası, suç işleyen kişilerin ömür boyu hapis hanesinde kalarak cezanın infaz edilmesi şeklinde özetlenebilecek bir cezalandırma yöntemidir. Ölüm cezasının bir alternatifi olarak düşünülmüştür.²⁵⁵ Bu düşüncenin yanlış olduğunu belirtmekte fayda vardır. Her ne kadar bu cezalar birbirine benzese ve insanların temel hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunsa bile ölüm cezasının infazından sonra geriye dönüş yoktur. Böylesine keskin bir kararın hele de devlet eliyle yerine getirilmesi günümüzdeki cezalandırmanın amaçları olan ıslah ve yeniden topluma kazandırmadan yoksundur. Hal böyleyken ölüm cezası ile müebbet hapis cezasını aynı kefeye koymak çağdaş ceza hukuku anlayışına uygun düşmemektedir.

Müebbet hapis cezasına yönelik tartışmalar kendini genel olarak iki farklı noktada göstermektedir. Bunlar müebbet hapis cezalarının insanlık ilkesine aykılık oluşturduğu için bu cezanın uygulanmasında hafifletilmeye gidilmesi ve bir diğeri de müebbet hapis cezalarının varlığının dahi bir tehdit unsuru olarak görülmesine bağlı olarak tümünden uygulamadan kaldırılması şeklindedir.²⁵⁶ AİHM kararları incelendiğinde mahkemenin müebbet hapis cezasının uygulamadan kaldırılması gerektiğine ilişkin bir anlayış içerisinde olmadığı görülecektir. Mahkemenin son zamanlarda geliştirdiği içtihatlarına göre mahkûmun bir gün salıverilmesine ilişkin umudu varsa ve bu husus ilgili devletlerce sağlanmışsa devletlerin mevzuatında müebbet hapis cezasına yer vermesi herhangi bir sorun teşkil etmeyecektir.²⁵⁷ AİHM tarafından geliştirilen bu görüşün çağdaş ceza hukuku sistemleri açısından da uygun olduğunu belirtmekte yarar vardır. Suç işleyen kişilerin hem bireysel hem de toplumsal yararlar açısından cezalandırılması gerektiğinden hareketle bunu yerine getirebilecek en uygun çözümün hapis cezası olduğu görülmektedir. Elbette ki bu çözüm yolu uygulanırken cezanın son çare olma ilkesi,

²⁵⁵Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 31.

²⁵⁶Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 32.

²⁵⁷F. Kıdıl, (2018). Cezalandırmanın Amacı ve ‘Umut Hakkı’ Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 31 (138), 39–78.

insanın onur ve şerefiyle bağdaşacak nitelikteki cezaların uygulanması, asıl amacın suç işleyen kişinin ıslah edilip tekrardan topluma kazandırılması olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Müebbet hapis cezalarının uygulanması, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı devletlerde müebbet hapis cezası uygulaması yokken bazı devletlerde koşullu salıverilme imkânı dahi bulunmayıp müebbet hapis cezasının sona ermesinin tek yolu af olan müebbet hapis cezası vardır.²⁵⁸ Ayrıca bazı devletlerde hem müebbet hapis cezası vardır hem de belli bir süre geçtikten sonra koşullu salıverilme imkânı bulunmaktadır. Bazı devletlerdeyse sadece belirli suçlar bakımından koşullu salıverilme söz konusu olabilmektedir.

3.2.1. Türk hukukunda müebbet hapis cezası

Türk ceza hukuku sistemi göz önünde bulundurulduğunda, TCK m. 45 uyarınca suç karşılığında uygulanacak müeyyideler, hapis cezaları ve adli para cezaları olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve yine TCK m. 46'ya göre hapis cezaları: Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları, müebbet hapis cezaları ve süreli hapis cezaları olarak üçe ayrılmıştır.²⁵⁹ TCK ve CGTİHK bir arada değerlendirildiğinde, ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılan mahkûmların otuz yılını, müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkûmlarınsa yirmi dört yılını koşullu salıverilmeden faydalanabilecekleri görülmektedir.²⁶⁰ Ancak devletin güvenliğine, anayasal düzene ve milli savunmaya karşı suçların örgüt faaliyetleri çevresinde işlenmesi halinde koşullu salıverilme hükümleri uygulanmamaktadır; buna ilaveten ölüm cezaları müebbet ağır hapis cezasına çevrilen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına çevrilen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası verilen terör suçluları da koşullu salıverilmeden faydalanamamaktadır.²⁶¹

Ülkemizdeki müebbet hapis cezası uygulamasının Anayasa'nın 17. maddesiyle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Anılan maddeye göre:

²⁵⁸Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 33.

²⁵⁹Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 497.

²⁶⁰Özbek, 2023, **a.g.k.**, 379.

²⁶¹Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 542.

Madde 17 – Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

(...) meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması (...) veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 17).

Anayasa'nın ilgili maddesinde belirtildiği üzere ne vatandaşlar ne de yabancı uyruklu kişiler insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezanın muhatabı olamaz. Buradan hareketle müebbet hapis cezası uygulamasının insan onur ve şerefine uygun olarak tatbik edilmesi gerekir. Bu kapsamda müebbet hapis cezasının uygulanmasında orantılılık sağlanmalı, başka bir deyişle, müebbet hapis cezasıyla işlenen suç arasında dengenin oluşturulması gerekir. Bu şekilde mahkûm hem gerçekleştirdiği eylemin hatalı olduğunu görecektir hem de mahkûmun tekrardan topluma katılmasına imkân verilmiş olacaktır. Bunlara ilaveten müebbet hapis cezası koşullarının insan onuruyla bağdaştıracak şekilde gerekli iyileştirmelerin yapılması ve belirli periyotlarla bunların denetlenmesi de gerekmektedir.

3.2.2. Müebbet hapis cezasına ilişkin yüksek mahkeme kararları

Müebbet hapis cezasının meşruluğu ve infazı zaman içerisinde devletlerin yüksek mahkemelerine taşınmış, mahkûmlar tarafından eleştirilen hususlar doğrultusunda incelemeye konu alındığı olmuştur. Bu kapsamda özellikle İtalyan Anayasa Mahkemesi, Almanya Federal Anayasa Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri Yüce Mahkemesi kararları oldukça önemli bir yere sahip olduğu için bunların ayrıca üzerinde durulması gerekir.

Müebbet hapis cezasının İtalyan anayasasına aykırı olduğu sebebiyle İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelen dava, mahkeme tarafından müebbet hapis cezası uygulamasının koşullu salıverilme olanağını barındırdığından dinamik bir süreç olduğu

belirtilerek reddedilmiştir; ancak daha sonraki yıllarda verdiği kararlarda müebbet hapis cezası için sona erme anının tahmin edilemeyeceği belirtilirken başka bir kararında müebbet hapis cezasının süreli bir ceza kapsamında değerlendirilemeyeceği ifade edilmiştir.²⁶² AIHM'in *Vinter ve diğerleri-Birleşik Krallık* davasında da belirttiği üzere müebbet hapis cezasını sona erdirme imkânının yegane af olması ve bunun uygulanabilirliğinin oldukça kısıtlı olması yeterli bir güvence değildir.²⁶³ Ancak İtalyan Anayasa Mahkemesi, müebbet hapis cezasını anayasaya aykırı bulmamıştır ve müebbet hapis cezasının sürekli olması halinde anayasaya aykırı olacağını ifade etmiştir.

Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin müebbet hapis cezasının hayat boyu sürmesinin anayasaya aykırılık teşkil edip etmeyeceğine yönelik vermiş olduğu karar da anılmaya değerdir. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karara göre temel haklardan biri olan yaşam hakkına yönelik gerçekleştirilen filler bakımından uygulanacak müebbet hapis cezası anayasaya aykırı olmayacaktır.²⁶⁴ Bu kapsamda Almanya Federal Anayasa Mahkemesi insan hayatına yönelmiş bir eylem gerçekleştiren failin bedel ödemesi gerektiğini ifade etmiştir. Mahkeme, müebbet hapis cezasının mahkûm açısından serbest kalacağına ilişkin somut ve gerçekleşebilecek bir olasılığın bulunması halinde anayasaya aykırı olmayıp insan onuruyla bağdaşan bir nitelikte olacağını belirtmiştir. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin 2010 yılında verdiği bir başka karardaysa Türkiye'nin suçluyu iade talebini, affın müebbet hapis cezasının sona ermesi bakımından tek ihtimal olması ve içeriğinin yeteri kadar güvenli olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.²⁶⁵

Amerika Birleşik Devletleri Yüce Mahkemesi, bir kimse hakkında koşullu salıverilme olanağından yoksun müebbet hapis cezasının uygulanmasını, işlediği suçla bağlantılı ve orantılı olarak değerlendirilerek söz konusu olabileceğini ifade etmiştir.²⁶⁶

²⁶²Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 40.

²⁶³E. Yetkin, (2019). *Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık Davasından Günümüze İndirilemez Müebbet Hapis Cezası ve Umut Hakkı. İzmir Barosu Dergisi*, 84 (3), 209–265.

²⁶⁴P. Dikmen, (2015). *Umut Hakkı Kapsamında Güncel Gelişmeler. Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 195–209.

²⁶⁵Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 43.

²⁶⁶Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 43.

Böyle bir olanaktan yoksun müebbet hapis cezalarının sona ermesinde ancak af etkili olabilecektir.

Müebbet hapis cezası uygulamasının Türk hukuku ve Anayasa Mahkemesi kapsamında değerlendirilmesinde Anayasa'nın 17. maddesi dikkate alınmalıdır. Buna istinaden tahliye umudundan yoksun bir müebbet hapis cezası uygulaması anayasaya aykırılık teşkil edecektir. Bundan dolayı koşullu salıverilme kapsamı dışında bırakılan hallerin AİHM'in içtihatlarına ve anayasaya aykırılık teşkil edeceğini söylemek mümkündür. *Abdüselam Tatal ve diğerlerinin* Anayasa'nın 17. maddesini ihlal eden tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezası kararına ilişkin bireysel başvurusu, Anayasa Mahkemesi tarafından kararın adil yargılanma hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle Anayasa madde 17 kapsamında bir inceleme olmaksızın yargılamanın yeniden yapılmasına karar verilmiştir.²⁶⁷ Ancak AYM tarafından böyle bir karar verilmesi tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezasına yönelik tehdidi ortadan kaldırmamıştır ve AİHM'in içtihatlarına göre bu gibi hallerde AİHS'in 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır.²⁶⁸ Ancak AYM, kendisine yapılan bu tür diğer bireysel başvuruları da Anayasa m.17 kapsamında değerlendirmekten çekinmiş ve başka ihlaller bularak tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezasına değinmemiştir. Sonuç olarak AYM'ye yapılan tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezasının anayasanın ilgili maddelerine aykırılık iddiaları, başka ihlaller gösterilerek inceleme konusu yapılamamaktadır.²⁶⁹ AYM bu şekilde davranarak kendisine yüklenen görevi açık bir şekilde yerine getirmemektedir ve AİHM içtihatlarına uygun olmayan kararlar vermektedir. Bu tür durumların önüne geçebilmek için AYM'nin tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezalarına ilişkin ne şekilde karar vereceğini kararlarında ayrıca göstermesi gerekir.

Türkiye açısından önem arz eden ve tahliye umudu barındırmadığı sebebi öne sürülerek AİHS'in 3. maddesine aykırılık oluşturduğu gerekçesiyle AİHM önüne taşınan

²⁶⁷Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru üzerine 08.04.2015 tarih ve 2013/2319 başvuru numaralı kararı.

²⁶⁸E. Çeliksoy, (2018). Müebbet Hapis Cezaları ve İade Üzerine AİHM'nin Güncel İçtihatları ve Konunun Türk Hukuku Açısından Önemi. *Ceza Hukuku Dergisi*, 13 (38), 217–257.

²⁶⁹Çeliksoy, 2018, **a.g.k.**, 250.

Öcalan ve Türkiye kararına da değinmek gerekir.²⁷⁰ Mahkeme bu kapsamda öncelikle cezanın fiili veya hukuki olarak indirilebilir olup olmadığı üzerinde durmuştur. Türk mevzuatında koşullu salıverilme kapsamı dışında bırakılan bu tür fiillere ilişkin Mahkeme, koşullu salıverilme olanağının bulunmamasını tek başına AİHS'e aykırılık oluşturmadığını belirtmiştir. Mahkeme, başka tahliye umudu oluşturabilecek kurumları incelediğinde affin AİHS m. 3 bakımından yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. En nihayetinde, Mahkeme, bu müebbet hapis cezasının tahliye umudu barındırmadığını ve AİHS'in 3. maddesine aykırılık teşkil ettiğini tespit etmiştir. Mahkeme, ayrıca, bu kapsamda Türkiye'nin yapması gereken tek şeyin cezanın belli bir süre çekilmesinden sonra gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla müebbet hapis cezasının sonlandırılması değil; belirli süre zarflarında cezanın çekilmesinde halen yarar olup olmadığının gözden geçirilmesi istenmiştir. Öcalan davasındaki karardan sonra buna benzer çok sayıda dava da AİHM önüne götürülmüş ve bir gelişme olmadığı için Türkiye aleyhinde kararlar verilmeye devam edilmiştir.

3.2.3. AİHM ve müebbet hapis cezası

AİHM'in müebbet hapis cezasına ilişkin vermiş olduğu kararlar ve oluşturduğu içtihat devletlerin mevzuat düzenlemelerini ilgilendirdiği kadar mahkûmlara insan onuruna yakışır bir hürriyeti bağlayıcı ceza uygulanması açısından da önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda müebbet hapis cezasına yönelik Mahkeme kararlarını iç hukukundaki mevzuatına yansıtan devletler, AİHM'in önüne gelen kendileri aleyhindeki davalarda olumsuz kararla karşılaşma ihtimallerini düşürmüş olurlar. Ayrıca mahkûmlara, onların onur ve şerefiyle bağdaşacak müebbet hapis cezalarının uygulanması adalet sistemi açısından da önem arz eder. Bu sebeplerden dolayı AİHM'in müebbet hapis cezasına yönelik önemli kararlarının incelenmesi yerinde olacaktır.

AİHM'in müebbet hapis kararlarına bakıldığında, Mahkeme'nin umut etme hakkı kapsamında kararlar verdiği görülmektedir. Umut etme hakkıysa müebbet hapis cezasının indirilemez bir niteliğinin bulunup bulunulmadığı konusunda inceleme yapmayı zorunlu

²⁷⁰Çeliksoy, 2018, a.g.k., 246.

kılmaktadır.²⁷¹ Buradan hareketle müebbet hapis cezasının mahkûmun hayatı boyunca sürmez ve belli şartlar oluştuğunda salıverilmesi gerekir.

AİHM'in *Einhorn-Fransa* kararında, müebbet hapis cezasının indirilemez bir nitelik taşıması halinde Sözleşme'nin 3. maddesinde belirtilen işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin yasaklanmasına aykırılık oluşturabileceği olasılığı üzerinde durulmuştur.²⁷²

AİHM'in *Kafkaris-Kıbrıs* kararı, hangi müebbet hapis cezalarının sözleşmeye aykırı olacağına belirlenmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.²⁷³ Kararda, tahliye imkânı bulunmayan mahkûmun cezası *de jure* (hukuki) veya *de facto* (fiili) olarak indirilebilir nitelikte değilse, 3. madde bakımından aykırılık söz konusu olabilecektir. Karara göre eğer ki mahkûm için iç hukuk prosedürlerinde tahliye imkânı mevcutsa ve mahkûmun bir gün tahliye edilebileceğine ilişkin umudu varsa müebbet hapis cezası indirilebilir niteliktedir.²⁷⁴ Eğer bu tür kurumlar söz konusuysa müebbet hapis cezasının sözleşmeyi ihlal ettiği söylenemeyecektir. Sonuçta mahkûmun salıverileceğine ilişkin teoride ve pratikte mekanizmalar mevcuttur. Mahkeme kararında, koşullu salıverilme tarzı bir kurum bulunmamasına rağmen belli makamların kararıyla mahkûmun serbest kalma ihtimali yeterli bulunmuştur.

AİHM'in müebbet hapis cezasına ilişkin belki de verdiği en önemli karar *Vinter ve diğerleri-Birleşik Krallık* kararıdır; çünkü Mahkeme'nin bu kararıyla birlikte müebbet hapsine ilişkin tutumu da değişmiştir.²⁷⁵ Mahkeme, müebbet hapis cezalarının uygulanmaması gerektiğine yönelik bir karar vermemiştir; ancak mahkûm kaç yıl sonra ve hangi koşullar gerçekleştiği takdirde cezasının yeniden gözden geçirileceği bilgisine sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Mahkûmun cezasının yeniden gözden geçirilmesine yönelik bir uygulamanın olmaması durumunda Sözleşme'ye aykırılık söz

²⁷¹Dikmen, 2015, **a.g.k.**, 199.

²⁷²https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extradition_life_sentence_TUR.pdf(Erişim Tarihi:04.05.2021)

²⁷³D. V. Altınok, (2014). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Ağırlandırılmış Müebbet Hapis Cezalarının Kesintisiz İnfazının İşkence Yasağı Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²⁷⁴Dikmen, 2015, **a.g.k.**, 200.

²⁷⁵Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 48.

konusu olacaktır. Mahkemenin daha önceki içtihatlarındaysa böyle bir durum söz konusu değildir. Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı bir durumun söz konusu olmaması için müebbet hapis cezasının idari veya hukuki makamlarca gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁶ Bu gözden geçirmeyi hangi makamın yapacağı, gözden geçirmenin ne zaman yapılacağı, gözden geçirme yapılırken hangi hususlara dikkat edileceği ilgili devletin inisiyatifindedir. AİHM vermiş olduğu kararda, devlet bakanının affına ilişkin salıverilme durumunu çok kısıtlı bulmuş ve mahkûmların serbest kalmayı umut etme haklarının bulunmadığını ifade etmiştir.²⁷⁷ Bundan dolayı, bu müebbet hapis cezasının Sözleşme'nin 3. maddesine aykırılık teşkil ettiğine yönelik karar vermiştir. Sonuç olarak mahkeme gerçek bir tahliye olma umudu aramaktadır.²⁷⁸ Ancak bu karardan müebbet hapis cezası alan mahkûmların elbet bir gün tahliye olacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Sözleşme, devletlerin, suçun ağırlığı ne derecede olursa olsun cezadan beklenen fayda sağlanıp sağlanmadığının tespiti için cezanın tekrardan gözden geçirilmesine olanak sağlayacak etkin mekanizmaların kurulması sorumluluğunu yüklemektedir.²⁷⁹ Eğer ki cezadan beklenen fayda sağlanmışsa artık mahkûmun hapisanede tutulması için bir neden kalmamıştır ve derhal müebbet hapis cezasının sona erdirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde ceza, insan onuruna ve haysiyetine daha uygun hale getirilmiş olmaktadır. Sonuç olarak, AİHM bu kararından sonra müebbet hapis cezasının Sözleşme'ye aykırılık taşımaması için hem mahkûmun tahliye olmayı umut etme hakkına sahip olmasını hem de cezanın belirli mekanizmalarla yeniden gözden geçirilmesi olasılığının bulunmasını aramıştır.²⁸⁰ Yeniden belirtmek gerekirse de bu müebbet hapis cezasının nasıl gözden geçirileceği ilgili devlete kalmıştır.

AİHM'in *Trabelsi-Belçika* kararına göre, mahkûmun, tahliye imkânının bulunmadığı müebbet hapis cezası olan ülkeye sınır dışı edilecek olması Sözleşme'nin üçüncü maddesine aykırı bulunmuştur.²⁸¹

²⁷⁶Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 51.

²⁷⁷Dikmen, 2015, **a.g.k.**, 200.

²⁷⁸Taşkın, 2014, **a.g.k.**, 53.

²⁷⁹Yetkin, 2019, **a.g.k.**, 245.

²⁸⁰Dikmen, 2015, **a.g.k.**, 202.

²⁸¹Altınok, 2014, **a.g.k.**, 113.

AİHM'in *Vinter ve diğeri* kararına göre daha sonraki tarihli olan *Huthinson-Birleşik Krallık* kararıyla oldukça ilginçtir. Vinter kararından sonra mevzuatında değişikliğe gitmeyen Birleşik Krallık'taki temyiz mahkemesine göre devlet başkanı mahkûmların af durumunu değerlendirirken ilgili mevzuat yanında artık Sözleşme'nin 3. maddesini de dikkate alacağını, bu yüzden mevzuatta değişiklik yapılmasına gerek olmadığını ifade etmiştir. Bunun sonucunda AİHM, iç hukukta artık bir karmaşıklığın olmadığı ve sözleşmenin ihlal edilmediği kararına hükmetmiştir.²⁸² Görüldüğü gibi AİHM burada iç hukuka ilişkin bir denetim yapmaktan kaçınmıştır. Bu şekilde devletin sorumluluğunun kapsamı da belirsiz hale gelmiştir.

AİHM, 2002 tarihli *Stafford-Birleşik Krallık* kararında müebbet hapis cezasının uzunluğuna ilişkin bir karar almıştır.²⁸³ Buna göre müebbet hapis cezası mahkûmun tüm ömrü boyunca sürmemekte, suçun türüne ve suçlunun özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Suç için öngörülen azami süre geçtikten sonra da mahkûmun durumu değerlendirilerek salıverilecek veya tutulmaya devam edilecektir.

²⁸²Dikmen, 2015, **a.g.k.**, 206.

²⁸³F. K. Doğan, (2010). Müebbet Hapis Cezası ve Cezanın Amacı. *Ceza Hukuku Dergisi*, 5 (13), 47–69.

4. HAPİS CEZASININ OLUMSUZLUKLARINA YÖNELİK ALTERNATİF KURUMLAR

4.1. Seçenek Yaptırımlar

Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, suç işleyen kimselerin topluma tekrardan entegre edilmesi ve bir daha suç işleme ihtimallerinin azaltılması amacıyla Türk ceza sisteminde kendisine yer bulmuştur. Hürriyeti bağlayıcı cezalara nispeten seçenek yaptırımlar küçük de olsa suçlu kimselerin tekrardan suça bulaşmasına daha iyi engel olabilmektedir.²⁸⁴ Seçenek yaptırımının uygulandığı suçlular gerek uzun süreli hapis cezasının gerekse kısa süreli hapis cezasının uygulandığı suçluya göre daha az suç işlediği görülmektedir.²⁸⁵ Ayrıca seçenek yaptırımlar suçlu kimselerin rehabilite edilmesinde kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara göre daha etkilidir ve maliyeti de daha azdır.²⁸⁶

Hâkimlerin takdir yetkisine sahip olduğu durumlardan biri hapis cezalarını seçenek yaptırımlara çevirebilmektir. Hâkimin yapmış olduğu yargılamanın sonucunda hükmedeceği ceza bir yıl ve daha az süreli hapis cezasıysa, diğer adıyla kısa süreli hapis cezasıysa, mahkeme bu cezayı seçenek yaptırıma çevirebilir.²⁸⁷ Seçenek yaptırıma çevirme hususunda hâkimin takdir yetkisi vardır, bir hapis cezasının kısa süreli hapis cezası olması onun seçenek yaptırıma mutlaka çevrileceği anlamına gelmez; dolayısıyla hâkim, kısa süreli hapis cezasını seçenek yaptırıma çevirme mecburiyetinde değildir.²⁸⁸

Seçenek yaptırımlar, Türk Ceza Kanunu'nun 50. maddesinde düzenlenmiştir ve takdir edilen ceza kısa süreli hapis cezasıysa, mahkeme, Türk Ceza Kanunu'nun 50.

²⁸⁴B. Abanoz, (2017). Suçun Önlenmesinde Hapis Cezası ile Seçenek Yaptırımların Etkinliğinin Karşılaştırılması: Meta-Analiz Çalışmalarının Sistematik Olarak İncelenmesi. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 5 (2), 1-28.

²⁸⁵H. Wermink vd., (2010). Comparing the Effects of Community Service and Short-Term Imprisonment on Recidivism: A Matched Samples Approach. *Journal of Experimental Criminology*, 6, 325-349.

²⁸⁶M. Killias, M. F. Aebi ve D. Ribeaud, (2000). Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment? :Results of a Controlled Experiment. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 39 (1), 40-57.

²⁸⁷Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 370.

²⁸⁸C. Otacı ve S. Bayraktutan, (2012). Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar. *Ceza Hukuku Dergisi*, 7 (19), 234-257.

maddesinin 1. fıkrasında sayılan etkenleri göz önünde bulundurarak kısa süreli hapis cezasını seçenek yaptırımlara çevirebilir.²⁸⁹ Anılan hükme göre:

Madde 50- (1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

a) Adli para cezasına,

b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,

c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,

d) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,

e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,

f) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, çevrilebilir.

(2) Suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adli para cezasına çevrilmez.

(3) Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

(4) Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı halinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adli para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir halinde uygulanmaz.

(5) Uygulamada asıl mahkûmiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen adli para cezası veya tedbirdir.

(6) Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi halinde, infaz hâkimliği kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen

²⁸⁹Erdem ve Öztürk, 2022, a.g.k., 510.

infazına karar verir ve bu karar derhal infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(7) Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, infaz hâkimliğince tedbir değiştirilir (Türk Ceza Kanunu, m. 50).

Mahkeme bu kapsamda suçlunun kişiliğini ve sosyoekonomik durumunu, muhakeme sürecindeki pişmanlık durumunu ve suçun işleniş şeklini göz önünde bulundurur.²⁹⁰ Mahkeme bu etkenleri değerlendirerek kısa süreli hapis cezasını Türk Ceza Kanunu'nun 50. maddesinde sayılan seçenek yaptırımlarından herhangi birine çevirebilir.

Kısa süreli hapis cezasıyla cezalandırılan fail için öngörölmüş seçenek yaptırımlardan biri cezayı adli para cezasına çevirmedi; bu sebeple adli para cezası, kısa süreli hapis cezası yerine uygulanabilen bir seçenek yaptırımdır.²⁹¹ Bir başka seçenek yaptırım mağdurun veya kamunun uğramış olduğu zararın giderilmesidir, bu zararın giderilmesi mutlaka tamamen giderme şeklinde olmalıdır, kısmen zarar giderme söz konusu değildir.²⁹² Başka bir seçenek yaptırım da en az iki yıl süreyle bir eğitim kurumuna devam etmektir.²⁹³ Yine mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadarki müddette, kamuya yararlı bir işte çalışmak veya belirli yerlere gitmekten ve aktivitelere katılmaktan yasaklanmak da seçenek yaptırımlardandır; ayrıca belirtmek gerekirse kamuya yararlı bir işte çalışmanın gönüllülük esasına dayanması gerekir.²⁹⁴ Aynı sürelerle sınırlı kalmak üzere, fail kendisine sağlanmış hak ve yetkileri kötüye kullandığı için ya da gereken dikkat ve özen yükümlülüğünü yerine getirmediği için daha önceden verilmiş olan ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması veya bazı meslek ve sanatları icra etmekten alıkonulması da kısa süreli hapis cezası yerine uygulanabilecek seçenek yaptırımlardandır.²⁹⁵

Kısa süreli hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesinde kural olarak hâkimin takdir yetkisi vardır, hâkim istemediği takdirde cezayı seçenek yaptırıma çevirmek

²⁹⁰Hakeri, 2020, **a.g.k.**, 435.

²⁹¹Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 643.

²⁹²Koca ve Üzölmez, 2022, **a.g.k.**, 589.

²⁹³Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 835.

²⁹⁴Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 619.

²⁹⁵Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 512.

zorunda değildir; ancak kanun koyucu bu duruma istisnai nitelikte düzenlemeler de öngörmüştür.²⁹⁶ Buna göre cezayı seçenek yaptırımlara çevirmenin hâkimin takdirinde olmadığı iki durum vardır. Bu istisnai durumlardan herhangi birinin ortaya çıkması halinde cezanın seçenek yaptırımlardan birine çevrilmesi zorunludur ve bu sebeple istisnai hallerde hâkimin takdir yetkisi ortadan kalkar. Suçu işleyen kimsenin on sekiz yaşını tamamlamış biri olması halinde, daha önceden hapis cezası mahkûmiyeti olmamak kaydıyla, otuz gün ve daha az süreli hapis cezası seçenek yaptırımlardan herhangi birine çevrilmesi zorunludur.²⁹⁷ Bu durum, hâkimin takdir yetkisinin kullanmasını engellemektedir. Bununla beraber suçu işleyen bir çocuksa yani henüz on sekiz yaşını tamamlamamış biriye veya altmış beş yaşını bitirmiş biriye, daha önceden hapis cezası mahkûmiyeti olmamak kaydıyla, bir yıl ve daha az süreli hapis cezası seçenek yaptırımlardan herhangi birine çevrilmesi zorunludur.²⁹⁸ Bu durumda da hâkimin takdir yetkisi ortadan kalkmaktadır. Normalde hâkim, kısa süreli hapis cezasını seçenek yaptırıma çevirebilir; ancak bu iki istisnai durumda hâkimin takdir yetkisi ortadan kalkarak cezayı seçenek yaptırıma çevirir.

Suçun kanundaki tanımı, hapis cezası veya adli para cezası şeklinde seçimlik ceza öngörüyorsa ve mahkeme hapis cezasında karar kılmışsa bu cezanın adli para cezasına çevrilmesi mümkün değildir.²⁹⁹ Bu sebeple bir suçun işlenmesi durumunda cezanın kanun metnindeki düzenlenişi hapis cezası veya adli para cezası şeklindeyse ve buna rağmen mahkemece hapis cezasına hükmedilmişse artık bu ceza adli para cezasına çevrilemez. Bu yüzden hâkim karar vermeden önce faile hangi cezayı tatbik edeceğini dikkatlice düşünmelidir. Eğer hapis cezasında karar kılıp hükmü açıklarsa sonradan kararını değiştirip cezayı adli para cezasına çeviremez.

Hâkimin kısa süreli hapis cezasını seçenek yaptırımlardan birine çevirip hükmün kesinleşmesinden ve hükümlüye tebliğinden sonra hükümlünün seçenek yaptırımın gereklerini bilerek yerine getirmemesi halinde seçenek tedbirden vazgeçilir ve kısa süreli

²⁹⁶Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 586.

²⁹⁷E. A. Eşitli, (2016). Kısa Süreli Hapis Cezası ve Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 63-100.

²⁹⁸Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 839.

²⁹⁹Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 614.

hapis cezası infaz hâkiminin kararıyla kısmen veya tamamen infaz edilir.³⁰⁰ Bununla beraber kısa süreli hapis cezası, seçenek yaptırıma çevrilmesine rağmen hükümlünün elinde olmayan sebeplerle gerçekleştirilememesi durumunda infaz hâkiminin kararıyla seçenek tedbir değiştirilir.³⁰¹ Bu nedenle seçenek yaptırımın hükümlü tarafından bilerek yerine getirilmemesiyle elinde olmayan sebeplerle yerine getirilememesi arasında fark vardır. Hükümlü bilerek seçenek yaptırımlara uymuyorsa seçenek yaptırımdan vazgeçilerek kısa süreli hapis cezası uygulanır; ancak hükümlü elinde olmayan sebeplerle seçenek yaptırımlara uyamıyorsa seçenek yaptırımının türünde değişikliğe gidilir.

Mahkemenin yaptığı yargılama sonucunda seçenek tedbirlerden herhangi birine hükmedilmesi ve bu kararın kesinleşmesi durumunda uygulamadaki asıl mahkûmiyet çevrilmiş olan seçenek yaptırımdır.³⁰² Dolayısıyla adli sicil kaydında yer alan husus, kısa süreli hapis cezası değildir ve adli sicil kaydında çevrilmiş olan seçenek yaptırım gözükür.

Hükümlünün kasıtlı bir suçtan veya bilinçli taksirden dolayı aldığı uzun süreli hapis cezası, hiçbir seçenek yaptırıma çevrilemez; bununla beraber hükümlünün aldığı uzun süreli hapis cezası, eğer bilinçsiz taksirden kaynaklanıyorsa seçenek yaptırımlardan sadece adli para cezasına çevrilebilir.³⁰³ Bu nedenle kasıtlı suçlar ve bilinçli taksir hariç, suçun bilinçsiz taksirle işlenmesi halinde uzun süreli hapis cezası adli para cezasına çevrilebilir. Bu tür hallerde uzun süreli hapis cezasının adli para cezası dışındaki diğer seçenek yaptırımlara çevrilmesi mümkün değildir; ancak cezanın üst sınırı dikkate alınmaksızın bilinçsiz taksir sonucu alınan uzun süreli hapis cezası adli para cezasına çevrilebilir.³⁰⁴ Bu sebeple uzun süreli hapis cezası kaç yıl olursa olsun bilinçsiz taksir varsa seçenek yaptırımlardan sadece adli para cezasına çevrilebilir; ancak kasıtlı bir suç veya bilinçli taksirle işlenen bir suçtan dolayı uzun süreli hapis cezası hiçbir seçenek yaptırıma çevrilemez.

³⁰⁰Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 516.

³⁰¹Genç vd., 2022, **a.g.k.**, 164.

³⁰²Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 416.

³⁰³Hakeri, 2020, **a.g.k.**, 439.

³⁰⁴Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 585.

4.2. Hapis Cezasının Ertelenmesi

Hapis cezasının olumsuz etkilerinin önüne geçebilmek için oluşturulan kurumlardan biri olan hapis cezasının ertelenmesi, Türk Ceza Kanunu'nun 51. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre:

Madde 51- (1) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;

a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,

b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması, gerekir.

(2) Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi halinde, infaz hâkimi kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhal salıverilir.

(3) Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz.

(4) Denetim süresi içinde;

a) Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,

b) Bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,

c) On sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine, mahkemece karar verilebilir.

(5) Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek infaz hâkimine verir.

(6) Mahkeme, hükümlünün kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir.

(7) Hükümlünün denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, infaz hâkiminin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi halinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine infaz hâkimliğince karar verilir.

(8) Denetim süresi yükümlülüklerle uygun veya iyi halli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır (Türk Ceza Kanunu, m.51).

Hapis cezasının ertelenmesinde, mahkemenin yaptığı yargılama sonucunda hükmün verilmesi ve kesinleşmesi halinde cezanın adli sicil kaydına işlemesine rağmen hükümlü cezaevine gönderilmemektedir.³⁰⁵ Bu durum, hükümlüye tanınmış ikinci bir şans olarak değerlendirilebileceği gibi cezaevinde geçireceği sürenin hükümlünün ıslahı için yeterli olmayacağını da dikkate alındığı söylenebilir. Sonuçta hükümlü hakkında kesinleşmiş ve adli sicil kaydına işlemiş bir hüküm olmasına karşın hapis cezası ertelenmektedir.

Hapis cezasının ertelenmesi halinde hükümlü belirli bir süre denetim altında tutulur.³⁰⁶ Bu denetim süresi boyunca hükümlünün kasıtlı bir suçtan dolayı mahkûm olmaması gerekir; aksi takdirde mahkemenin ertelemiş olduğu hapis cezasının tamamı veya bir kısmı cezaevinde infaz edilecektir.³⁰⁷ Bununla beraber denetim süresi içinde hükümlü kasıtlı bir suç işlemekten kaçınırsa ertelenmiş olan hapis cezası, cezaevinde infaz edilmiş kabul edilir.³⁰⁸ Dolayısıyla hükümlü cezaevinde kalmamasına rağmen denetim süresini kasıtlı bir suç işlemekten geçirirse cezaevinde kalmış gibi hapis cezasını infaz ettiği sayılır.

Hapis cezasının ertelenebilmesi için birtakım şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Yapılan yargılamanın sonucunda mahkemenin hapis cezasının ertelenmesine karar

³⁰⁵A. Ünlü, (2018). Hapis Cezasının Ertelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 4-28

³⁰⁶Ünlü, 2018, **a.g.k.**, 21.

³⁰⁷F. Özkan, (2015). Hapis Cezasının Ertelenmesi. *İstanbul Barosu Dergisi*, 89 (2), 440-469.

³⁰⁸Özkan, 2015, **a.g.k.**, 465.

verebilmesi için hükmedilen cezanın hapis cezası olması gerekir ve bu yüzden adli para cezası veya güvenlik tedbiri kararının ertelenmesi mümkün değildir.³⁰⁹

Hapis cezasının ertelenmesi belirli bir süreye tabidir. Suçu işleyen kişi on sekiz yaşını doldurmuş biriye, bu kişinin iki yıl ve daha az süreli hapis cezası ertelenebilir; bununla beraber suçu işleyen kişinin çocuk (on sekiz yaşını doldurmamış) olması veya altmış beş yaşını doldurmuş biri olması durumunda, bu kişilerin hapis cezalarının ertelenebilmesi için hapis cezasının üç yıl ve daha az süreli olması gerekir.³¹⁰ Hapis cezasının ertelenebilmesi için hâkim, bu kişilerin daha önceden kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezası mahkûmiyeti olup olmadığını da inceleyecektir.³¹¹ Ayrıca belirtmek gerekirse, bu kişilerin taksirli bir suçtan hapis cezası alması durumu hapis cezasının ertelenmesi konusunda bir engel teşkil etmemektedir. Dolayısıyla taksirli bir suç işleyen bir kimsenin cezasının miktarına bakılmaksızın, diğer şartların gerçekleşmesi halinde, hapis cezası ertelenebilir.

Hapis cezasının ertelenebilmesi için kararı verecek olan mahkemenin hükümlü hakkında yeniden suç işlemeyeceğine ilişkin bir inancı olması gerekir.³¹² Bununla beraber hükümlü suçu işlerken kamuya veya başka bir kişiye zarar verilmiş olabilir. Mahkeme böyle bir durumda mağdurun veya kamunun maruz kaldığı zararın karşılanmasına karar verebilir; ancak zararın karşılanmasına karar vermek hâkimin takdirindedir bu yüzden de hâkim mutlaka zararın karşılanmasına karar vermek zorunda değildir.³¹³ Hapis cezasının ertelenmesini mahkeme, uğranılan zararın aynen iadesine veya suçun işlenmesinden önceki hale getirilmesine ya da tazmin yoluyla bütünüyle giderilmesine bağlayabilir.³¹⁴

Hapis cezasının ertelenmesine ilişkin şartların gerçekleşmesi halinde mahkeme hükümlüye hapis cezasının ertelenmesine karşılık olarak belli bir denetime tabi tutar ve bu denetim en az bir yıl, en çok da üç yıl sürebilir; ayrıca denetim süresinin alt sınırı, ceza süresinden az da olamaz.³¹⁵

³⁰⁹Erdem ve Öztürk, 2022, **a.g.k.**, 523.

³¹⁰Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 380.

³¹¹Hakeri, 2020, **a.g.k.**, 443.

³¹²Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 89.

³¹³Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 611.

³¹⁴Koca ve Üzülmez, 2022, **a.g.k.**, 611.

³¹⁵Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2022, **a.g.k.**, 742.

Hapis cezasının ertelenmesinde denetim süresi boyunca kasıtlı bir suç işlemeyen kişinin cezaevine girmeyeceği garantisi verilmektedir.³¹⁶ Denetim süresini kasıtlı bir suç işlemeyen geçiren hükümlünün ertelenmiş hapis cezası, cezaevinde geçirilmiş gibi infaz edilmiş kabul edilir.³¹⁷ Hapis cezasının ertelenmesi halinde davanın veya cezanın düşmesi söz konusu değildir; çünkü zaten hapis cezası kesinleşip adli sicil kaydına işlemiştir.³¹⁸ Bununla beraber hükümlü denetim süresi içinde kasıtlı herhangi bir suç işlerse ertelenmiş olan cezaevine geri gönderilir; ayrıca belirtmek gerekirse, denetim süresi içinde hükümlünün taksirli bir suçtan dolayı mahkûmiyetine karar verilmesi durumunda hapis cezasının ertelenmesi ortadan kalkmaz.³¹⁹

4.3. Koşullu Salıverilme

Koşullu salıverilme, bir mahkûmun hapis cezasını tamamlamadan belirli koşullara bağlı olarak cezaevinden salıverilmesine imkân tanıyan yasal bir prosedürdür. Koşullu salıverilme için şartlı tahliye memurunun aralıklı kontrolü, danışmanlık veya rehabilitasyon programlarına katılma gibi uygulamalar söz konusu olabilir. Koşullu salıverilme kurumunun amacı mahkûmun topluma tekrardan katılması için fırsat oluşturmak ve yeniden suç işlemesinin önüne geçmektir.³²⁰ Hapis cezalarının cezaevlerinde çektirilmesinin suçlular üzerindeki olumsuz etkileri düşünüldüğünde koşullu salıverilmenin cezaevinde cezasının bir bölümünü iyi halli olarak geçiren mahkûma tanınmış temiz bir yaşam fırsatı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca koşullu salıverilme imkânıyla mahkûmların bir gün cezaevinden çıkacaklarına dair umutları da canlı kalmış olur ve bu sayede cezaevinde iyi halli olmaya çaba gösterirler. Bununla beraber koşullu salıverilmenin cezaevlerindeki mahkûm sayısını

³¹⁶E. Keçelioğlu, (2019). 5237 Sayılı TCK'da Hapis Cezalarının Ertelenmesi: 2. *Ceza Hukuku Reformu Kongresi-Ceza Hukuku Yaptırımları Kanunlar ve Uygulama*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.179.

³¹⁷Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 850.

³¹⁸Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 724.

³¹⁹Demirbaş, 2022a, **a.g.k.**, 727.

³²⁰K. Çakır, (2020). Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Uygulanarak İnfazı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 669-698.

azaltmak için bahane olduğu, gerekli gözetim ve denetimlerin gerçekleştirilmediği, rutin bir uygulama haline gelerek esnekleştirildiği de ifade edilmektedir.³²¹

Koşullu salıverilme kurumu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 107. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan hükme göre:

Madde 107- (1) Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir.

(2) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmidört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının yarısını infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. (Ek cümleler:14/4/2020-7242/48 md.) Ancak, Türk Ceza Kanununun;

- a) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82 ve 83) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- b) Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçundan (madde 87, fıkra iki, bent d) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- c) İşkence suçundan (madde 94 ve 95) ve eziyet suçundan (madde 96) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- d) Cinsel saldırı (madde 102, ikinci fıkra hariç), reşit olmayanla cinsel ilişki (madde 104, ikinci ve üçüncü fıkra hariç) ve cinsel taciz (madde 105) suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- e) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan (madde 102, 103, 104 ve 105) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar,
- f) Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlardan (madde 132, 133, 134, 135, 136, 137 ve 138) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- g) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar,
- h) Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarından (madde 326 ilâ 339) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Ayrıca, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olan çocuklar ile 1/1/1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet

³²¹Çakır, 2020, a.g.k., 672.

İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar hakkında koşullu salıverilme oranı üçte iki olarak uygulanır.

(3) Koşullu salıverilme için infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre;

a) Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzaltı,

b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuz,

c) Bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzaltı,

d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuz, e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla yirmisekiz, Yıldır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 107).

Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun ihlal ettiği suça göre cezasının belli bir kısmını cezaevinde çekmiş olması gerekmektedir. Buna göre kanunla kapsam dışı bırakılmış suçlar dışında kalan hallerde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılanlar ve müebbet hapis cezasına çarptırılanlar sırasıyla otuz ve yirmi dört yılını, bu hapis cezaları dışındakiler de çarptırıldıkları cezanın yarısını çekmeleri halinde koşullu salıverilmeden iyi hallilerse yararlanabileceklerdir.³²² Belirli bir süre cezaevinde kalan mahkûmların daha sonradan serbest kalabilmeleri, AİHS'in 3. maddesine aykırı bir durum oluşturan ve mahkûmun hayatı süresince devam eden müebbet hapis cezalarının verilmesini de engellemiş olur.³²³ Karşılaştırmalı hukukta mahkûmun iyi halli olmasında, hükümlünün bir daha suç işlemeyeceği ve hükümlünün cezaevindeki durumunun yanında kendi kişiliği, geçmişi, işlediği suç çeşidi, işlediği suçun topluma yansımaları gibi hususlar göz önünde bulundurulur.³²⁴ Türk ceza sistemindeyse mahkûmun cezaevindeki iyi hali onun bir daha suç işlemeyeceğine ilişkin bir kanaat oluşturur.³²⁵ Mahkûmun iyi halli olmasının yanında koşullu salıverilmeden faydalanabilmesi için cezaevinde disiplin cezası almamış veya almış olmasına rağmen

³²²A. Akın, (2016). *İnfaz Hukuku*. (3. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³²³M. Öncü, (2014). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 27 (115), 13-36.

³²⁴R. Sanıvar, (2020). *Modern İnfaz Hukuku ve Koşullu Salıverilme (Şartlı Tahliye) Kurumu*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³²⁵Sanıvar, 2020, **a.g.k.**, 488.

kaldırılmış olması gerekir.³²⁶ Ayrıca belirtmek gerekirse hakkında disiplin hapsi uygulanan bir kimse koşullu salıverilme hükümlerinden faydalanamaz.³²⁷

İşlediği suçun pişmanlığını yaşayan ve toplumla entegre olmaya hazır olan bir hükümlünün cezaevinde kalmaya devam etmesinde hiçbir hukuki ve toplumsal yarar yoktur. Bu sebeple koşullu salıverilmeyle cezaevlerinin hükümlüye verdiği zarar engellenerek hükümlünün vaktinden önce denetimli bir şekilde özgürlüğüne kavuşması sağlanır.

Koşullu salıverilme kararını verme yetkisine infaz hâkimi sahiptir.³²⁸ Hâkim, kararını vermeden önce hükümlüye ilişkin cezaevi idaresi tarafından bir rapor hazırlanır ve bu rapor hâkimin koşullu salıverilme kararı vermesinde etkili olur.³²⁹ Bununla beraber cezaevi idaresi tarafından hazırlanan rapor hâkimin kararında bağlayıcı olmayıp raporda iyi halli olarak belirtilen mahkûmun koşullu salıverilmesine hâkim karar vermeyebilir; ancak bu karara itiraz da edilebilir.³³⁰

Koşullu salıverilmeden yararlanan mahkûm belirli bir süre denetime tâbi tutulur. Bu denetim süresi içerisinde denetimli serbestlik uygulanarak mükellefiyet altına sokulabilir ve kendisine danışmanlık sağlayacak uzman vazifelendirilebilir.³³¹ Hükümlü cezaevinden ayrılmadan önce de sosyal hayata adapte olabilmesi için çeşitli programlara tabi tutularak salıverilme sonrasına hazır hale getirilir.³³² Denetim süresi, kural olarak, toplam ceza süresini aşmamak üzere, cezaevinde geçirdiği sürenin yarısı eklenerek bulunur.³³³

³²⁶F. Yetgin, (2021). *İnfaz Hukuku*. (4. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

³²⁷T. Tok, (2007). Disiplin Cezalarının Koşullu Salıverilmeye Etkisi. *Terazi Hukuk Dergisi*, 2 (9), 119-125.

³²⁸C. Şahin ve İ. Özgenç, (2021). *İnfaz Hukuku*. (4. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³²⁹Şahin ve Özgenç, 2021, **a.g.k.**, 128.

³³⁰Yetgin, 2021, **a.g.k.**, 820.

³³¹M. Maden, (2020). Koşullu Salıverilmenin Mahiyeti ve Hukuki Niteliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 633-651.

³³²S. Yumak, (2014). Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Hükümlüyü Topluma Yeniden Kazandırmak Bağlamında Salıverilmeye Hazırlık, Geçiş Sürecinin Yönetimi ve Koşullu Salıverilme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 5 (17), 419-443.

³³³Akın, 2016, **a.g.k.**, 325.

Denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işleyerek hapis cezasına mahkûm olan hükümlünün koşullu salıverilmesi iptal edilerek geri alınır; ayrıca kendisine verilen tedbirlere hâkimin ihtarlarına rağmen uymamasında da durum aynıdır.³³⁴ Sonuç olarak denetim süresi içerisinde sorumluluklarına uyan, kendisine verilen görevleri yerine getiren ve bu süreci iyi halli devam ettiren kişinin cezası çekilmiş sayılacaktır; ancak bu süre içerisinde kasıtlı bir suçtan hürriyeti bağlayıcı bir cezaya mahkûm olan veya ihtarlara rağmen sorumluluklarına uygun davranmayan kişinin koşullu salıverilmesi de geri alınacaktır.³³⁵

Koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik kurumuna ilişkin 2020 yılında *COVID-19* sebebiyle birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte he ne kadar pandemi asıl sebep gibi görünse de asıl olarak cezaevlerindeki mahkûm sayının düşürülmesi amaçlanmıştır ve denetimli serbestlikten yararlanan mahkûmlar da izinli sayılarak denetim dışında kalmıştır.³³⁶ Bu nedenle sağlık sebebiyle de olsa altında başka amaçlar yatan uygulamalar, kısa sürede cezaevlerindeki doluluk miktarını indirmiş olsa da uzun vadede toplum için riskli bireylerin ıslah edilmeden dışarıda bulunmasına sebep olacak ve toplumsal huzur bozulacaktır.

4.4. Uzlaştırma ve Önödeme

Uzlaştırma ve önödeme kurumları hapis cezasının ortaya çıkaracağı olumsuz neticeleri ortadan kaldırmak için oluşturulmuştur ve bu kurumlar sayesinde suç işleyen kimse cezaevine girmekten kurtulur. Önödeme Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmişken uzlaştırma Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda yer almaktadır.

Uzlaştırma, Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nin "tanımlar" madde başlıklı 4. maddesinin "k" bendinde tanımlanmıştır. Anılan maddeye göre: "Uzlaştırma: Uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle şüpheli veya sanık ile mağdur, suçtan zarar gören veya kanuni temsilcisinin, Kanun ve bu Yönetmelikteki usul ve esaslara uygun

³³⁴Şahin ve Özgenç, 2021, **a.g.k.**, 132.

³³⁵H. Gündüz, (2021). Koşullu Salıverilme Kararının Geri Alınması. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 389-420.

³³⁶F. U. Genç, (2021). Mahkûm Olunan Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Öncesinde Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak İnfazı Bakımından 7242 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişikliklerin Bir Nedeni Olarak Covid-19. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 494-531.

olarak uzlaştırmacı tarafından anlaştırılmaları suretiyle uyuşmazlığın giderilmesi sürecini” ifade etmektedir.³³⁷ Alternatif uyuşmazlık çözümlerinden biri olan uzlaştırma, mahkemelerin iş yoğunluğunu azaltır, uyuşmazlık çözümlerini kısaltır ve masrafları düşürür.³³⁸ Mağdurların uğradığı zararları gidermeyi de amaçlayan uzlaştırma mağdur haklarının korunmasına da hizmet etmektedir ve onarıcı adalet sisteminin bir yansımasını oluşturmaktadır.³³⁹

Uzlaştırma, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 253. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan hükme göre:

Madde 253 – (Değişik: 6/12/2006-5560/24 md.)

(1) Aşağıdaki suçlarda, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişisinin uzlaştırılması girişiminde bulunulur:

a) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar.

b) şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Kasten yaralama (üçüncü fıkrada hariç, madde 86; madde 88),

2. Taksirle yaralama (madde 89),

3. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Tehdit (madde 106, birinci fıkrada),

4. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116),

5. (Ek:17/10/2019-7188/26 md.)⁸⁷ İş ve çalışma hürriyetinin ihlali (madde 117, birinci fıkrada; madde 119, birinci fıkrada (c) bendi),

6. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Hırsızlık (madde 141),

7. (Ek:17/10/2019-7188/26 md.)⁽⁸²⁾ Güveni kötüye kullanma (madde 155),

8. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Dolandırıcılık (madde 157),

9. (Ek:17/10/2019-7188/26 md.)⁽⁸²⁾ Suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi (madde 165),

³³⁷M. R. Erdem, F. Eser ve P. P. Özşahinli, (2017). *100 Soruda Uzlaştırma: Uzlaştırmacının El Kitabı*. (3. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³³⁸Erdem, Eser ve Özşahinli, 2017, **a.g.k.**, 21.

³³⁹B. Akbulut ve M. Aksan, (2019). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

10. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234),

11. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, madde 239), suçları.

c) (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar.

(2) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olanlar hariç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir.

(3) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda ve ısrarlı takip suçunda (madde 123/A), uzlaştırma yoluna gidilemez. (Ek cümle: 26/6/2009 - 5918/8 md.) Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte aynı mağdura karşı işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz (Ceza Muhakemeleri Kanunu, m.253).

Uzlaştırma, ceza muhakemesi evrelerinden hem soruşturmada hem de kovuşturmada söz konusu olabilir. Soruşturma ve kovuşturma evresinde uzlaştırmacı, uzlaştırma teklif formunu taraflara gönderir ve taraflar bu forma üç gün içerisinde cevap vermezlerse uzlaştırma teklifi reddedilmiş sayılır.³⁴⁰ Ancak teklife olumlu cevap verilmesi halinde uzlaştırma süreci başlayacaktır. Uzlaştırma süresi kural olarak otuz gündür; ancak yirmi günlük sürelerle iki defa uzatılabilir.³⁴¹ Uzlaşma sağlanana kadar hem soruşturma evresindeki hem de kovuşturma evresindeki işlemler aynıdır; fakat uzlaşma sağlandıktan sonra iki evre arasında farklılıklar bulunmaktadır. Soruşturma evresinde uzlaşma sağlanmışsa ikili bir ayırım yapılarak edimin defaten yerine getirilmesi halinde takipsizlik, yani kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilirken şarta bağlı olarak edimin gerçekleştirilmesi durumunda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir.³⁴² Kovuşturma evresinde uzlaşma sağlanmışsa yine ikili bir ayırma gidilerek edimin defaten yerine getirilmesi halinde davanın düşmesine karar verilirken şarta bağlı olarak edimin gerçekleştirilmesi halinde hükmün açıklanmasının geriye bırakılması kararı verilir.³⁴³

³⁴⁰Akbulut ve Aksan, 2020, **a.g.k.**, 160.

³⁴¹M. A. Aşık, (2020). *Uzlaştırma*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³⁴²Aşık, 2020, **a.g.k.**, 61.

³⁴³Aşık, 2020, **a.g.k.**, 103.

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar ile ısrarlı takip suçlarında şikâyete tâbi bir durum olsa bile bu tür suçlarda uzlaştırma söz konusu olamaz.³⁴⁴ Ayrıca aynı mağdura karşı uzlaştırma kapsamında yer alan bir suçun bu kapsamda yer alamayan bir suçla beraber işlenmesi halinde uzlaştırmaya gidilemez.³⁴⁵

Suç işlenmesi sonucunda ortada birden fazla zarar gören veya mağdur varsa uzlaştırmanın gerçekleştirilebilmesi için tüm mağdur veya suçtan zarar görenlerin uzlaştırmayı onaylaması gerekirken birden fazla kişice işlenen suçlarda iştirak iradesinin varlığı aranmaksızın sadece uzlaşma sağlayan kişi uzlaşma hükümlerinden faydalanabilecektir.³⁴⁶ Dolayısıyla birden fazla kişinin işlediği suçlarda aralarında iştirak ilişkisinin varlığı sorgulanmaksızın uzlaştırma imkânı her fail için ayrı ayrı değerlendirilerek sadece uzlaşan taraf için süreç sona erecektir.

Uzlaştırmanın en kritik neticelerinden biri tazminat hukuku bakımından anlaşmazlığın sona erdirilmesidir.³⁴⁷ Uzlaşma yapıldıktan sonra artık mevcut suç sebebiyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan tazminat davası hakkından da kendi isteğiyle vazgeçmiş sayılır.

Uzlaştırma kapsamına girmeyen suçlar için önödeme müessesesi düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 75. maddesinde düzenlenen hükme göre:

Madde 75- (1) Uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçların faili;

a) Adli para cezası maktu ise bu miktarı, değilse aşağı sınırını,

b) Hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için otuz Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı,

c) Hapis cezası ile birlikte adli para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezası için bu fıkranın (b) bendine göre belirlenecek miktar ile adli para cezasının aşağı sınırını,

³⁴⁴H. Tan, (2020). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³⁴⁵Tan, 2020, **a.g.k.**, 27.

³⁴⁶H. Ertemür, (2021). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Uzlaştırma*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

³⁴⁷Ertemür, **a.g.k.**, 87.

Soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödendiği takdirde hakkında kamu davası açılmaz. (Ek cümleler:17/10/2019- 7188/16 md.) Failin on gün içinde talep etmesi koşuluyla bu miktarın birer ay ara ile üç eşit taksit hâlinde ödenmesine Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilir. Taksitlerin süresinde ödenmemesi hâlinde önödeme hükümsüz kalır ve soruşturmaya devam edilir. (Ek cümle: 24/11/2016-6763/12 md.) Taksirli suçlar hariç olmak üzere, önödemeye bağlı olarak kovuşturmayaya yer olmadığına veya kamu davasının düşmesine karar verildiği tarihten itibaren beş yıl içinde önödemeye tabi bir suçu işleyen faile bu fıkra uyarınca teklif edilecek önödeme miktarı yarı oranında artırılır.

(2) Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde de fail, hakim tarafından yapılacak bildirim üzerine birinci fıkra hükümlerine göre saptanacak miktardaki parayı yargılama giderleriyle birlikte ödendiğinde kamu davası düşer.

(3) Cumhuriyet savcılığınca madde kapsamına giren suç nedeniyle önödeme işlemi yapılmadan dava açılması veya dava konusu fiilin niteliğinin değişmesi suretiyle madde kapsamına giren bir suça dönüşmesi halinde de yukarıdaki fıkra uygulanır.

(4) Suçla ilgili kanun maddesinde yukarı sınırı altı ayı aşmayan hapis cezası veya adli para cezasından yalnız birinin uygulanabileceği hallerde ödenmesi gereken miktar, yukarıdaki fıkralara göre adli para cezası esas alınarak belirlenir.

(5) Bu madde gereğince kamu davasının açılmaması veya ortadan kaldırılması, kişisel hakkın istenmesine, malın geri alınmasına ve müsadereye ilişkin hükümleri etkilemez.

(6) (Ek: 24/11/2016-6763/12 md.) Bu madde hükümleri;

a) Bu Kanunda yer alan;

1. Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi (98 inci maddenin birinci fıkrası),

2. Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması (madde 171),

3. Çevrenin taksirle kirletilmesi (182 nci maddenin birinci fıkrası),

4. Özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma (264 üncü maddenin birinci fıkrası),

5. Suçu bildirmeme (278 inci maddenin birinci ve ikinci fıkraları), suçları,

b) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 108 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan suç,

c) (Ek:17/10/2019-7188/16 md.) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 74 üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan suç,

d) (Ek:17/10/2019-7188/16 md.) 4/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanununun 32 nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan suç, bakımından da uygulanır. Bu fıkra kapsamındaki suçların beş yıl içinde tekrar işlenmesi hâlinde fail hakkında aynı suçtan dolayı önödeme hükümleri uygulanmaz.

(7) (Ek: 24/11/2016-6763/12 md.) Ödemede bulunulması üzerine verilen kovuşturmayla yer olmadığına dair kararlar ile düşme kararları, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir (Türk Ceza Kanunu, m.75).

Mahkemelerin iş yoğunluğunu azaltan ve usul ekonomisine katkı sağlayan önödeme kurumu, alternatif çözüm yöntemlerinden biridir.³⁴⁸ Suç işleyen kimse hakkında önceden yargılama yapılmaksızın suç işleyen kimsenin belirli bir miktar para ödemesiyle kamu davasının açılması engellenir veya açılmışsa davanın düşmesi sağlanır.³⁴⁹ Bu sayede sanığın suçlu olarak damgalanmasının da önüne geçilmiş olur.³⁵⁰ Bununla beraber gerçekte suç işlememiş bir kimsenin sırf isminin lekelenmesini engellemek için önödeme teklifini reddetmemesi, onarıcı adalete hizmet etmemesi gibi eleştiriler önödeme kurumuna yöneltilmektedir.³⁵¹

Önödemenin uygulanabilmesi için birtakım koşulların varlığı aranır. Öncelikle failin önödeme kapsamında bulunan bir suçtan dolayı yaptırımla karşı karşıya kalması gerekir ve bu kapsamda da miktarı fark etmeksizin adli para cezaları ve üst sınırı altı ayı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezalar yer almaktadır.³⁵² Bunlara ilaveten fail bir miktar parayı devlet hazinesine ödemelidir ve failin suçu gerçekleştirdiğine ilişkin yeterli şüpheye ulaşılmalıdır.³⁵³ Uzlaşma kapsamında bulunan suçlarda, önödemenin yasaklandığı hallerde, failin on iki yaşından küçük çocuk olması halinde, gecikmeksizin failin lehine karar verilmesi gereken durumlarda, cumhuriyet savcısının takdir hakkının

³⁴⁸M. Özen ve A. Köksal, (2021). Önödeme ve Bazı Çözüm Önerileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70 (2), 589-621.

³⁴⁹Özen ve Köksal, **a.g.k.**, 591.

³⁵⁰Ö. Gültekin, (2007). Yeni Türk Ceza Hukukunda Önödeme Uygulaması. *Ceza Hukuku Dergisi*, 2 (5), 203-253.

³⁵¹S. Erdin, (2021). *Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Önödeme*. (1. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

³⁵²Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 485.

³⁵³Çetintürk ve Töngür, 2020, **a.g.k.**, 487.

olduğu kamu davası açma hallerinde, suçların içtimainda ve dokunulmazlık hallerinde önödeme kurumu devreden çıkmaktadır ve uygula alanı kalmamaktadır.³⁵⁴

Önödeme, kural olarak, cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma evresinde teklif olunur; ancak herhangi bir sebeple bunun gözden kaçırılması halinde veya suçun niteliğinin kovuşturma evresinde değışikliğe uğraması durumunda mahkeme tarafından kovuşturma evresinde de sanığa önödeme teklifi yapılabilir.³⁵⁵

Önödeme teklifini kabul eden suçlu, tek seferde ödeme yapmak zorunda değıildir. Kendisine yapılan tebligattan itibaren on gün içinde failin talep etmesi halinde önödeme miktarı birer ay arayla üç eşit takside bölünebilir ve bu hususta karar vermeye yetkili mercii cumhuriyet savcısıdır; ancak cumhuriyet savcısının talep halinde miktarın taksitlere bölünmesini kabul etme zorunluluğu vardır.³⁵⁶ Taksitleri süresi içerisinde ödemeyen failin soruşturması kaldığı yerden devam edecektir.

Taksirli suçlar ve Türk Ceza Kanunu'nun 75. maddesinin 6. fıkrasında sayılan suçlar hariç, önödemededen yararlanarak kamu davası düşen veya kovuşturmaya yer olmadığı kararı alan fail beş yıllık süre içerisinde önödeme kapsamında bir suç işlerse bu sefer ödeyeceğı miktar yarı oranında arttırılacaktır.³⁵⁷

4.5. Denetimli Serbestlik

Denetimli serbestlik, kendine özgü bir işleyişi olan ve infaz işlemlerini tamamlamakla birlikte denetim, gözetim ve rehberlik desteklerini de içeren özel bir kurumdur.³⁵⁸ Denetimli serbestlik sayesinde bu tedbirin uygulandığı kişi toplumdansoyutlanmayıp sosyal çevresiyle iç içe olmanın avantajıyla topluma yeniden entegre edilir. Denetimli serbestlik, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğı'nin "tanımlar" madde başlıklı 4. maddesinin "f" bendinde tanımlanmıştır. Anılan maddeye göre: "Denetimli serbestlik: Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve

³⁵⁴Erdin, 2021, **a.g.k.**, 98.

³⁵⁵Demirbaş, 2022b, **a.g.k.**, 92.

³⁵⁶Koca ve Üzülmöz, 2022, **a.g.k.**, 794.

³⁵⁷Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 821.

³⁵⁸Sanıvar, 2020, **a.g.k.**, 237.

takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı bir infaz sistemini” ifade etmektedir.³⁵⁹

Denetimli serbestlik tedbiri farklı durumlarda söz konusu olabilmektedir. Cezaya karar verilmeden önce, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararıyla birlikte, seçenek yaptırımların uygulanması sırasında, hapis cezasının ertelenmesinde, koşullu salıverilme öncesinde veya sonrasında, cezanın infazı bittikten sonra ve uyuşturucu satan, kabul eden, bulunduran veya kullanan kişinin tedavisi sırasında denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması gündeme gelebilir.³⁶⁰

Denetimli serbestlik tedbirinin birçok faydası bulunmaktadır. Denetimli serbestlik tedbiriyle suç işleme olasılığı azaltılarak temiz bir toplumun inşasına hizmet edilir ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan kişinin de toplumla bağlantı kurup kendisine saygı duymasına, toplumsal kurallara uyum sağlamasına yardımcı olunur. Bu şekilde denetimli serbestlik tedbiri uygulanan kişiler kendilerini toplumun bir parçası olarak hisseder. Bunlara ilaveten süreç belirli makamların gözetiminde ilerlediğinden mağdurların da korunması sağlanmış olur.

Denetimli serbestlik düzeninde amaç kişilerin hürriyetlerini tamamen ortadan kaldırmak yerine hürriyetlerini daraltmaktır.³⁶¹ Kanunda belirtilen kurumlar tarafından suç işleyen kişiye belirli bir deneme süresi boyunca çeşitli tedbirler uygulanarak bunları yerine getirmesi beklenmektedir. Denetimli serbestlik tatbik edilerek hapis cezasının infazına yönelik olarak ücretsiz bir şekilde kamuya yararlı bir işi yerine getirme, konutta veya bir bölgede denetimin ve gözetimin sağlanması, belirli programlara iştirak etme, belirli yerlere gitmeme gibi çeşitli yükümlülükler getirilebilir.³⁶²

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre denetimli serbestlik sistemine hâkim olan birtakım ilkeler vardır. Bu ilkeler insan onuruna saygı ve dürüstlük, gizlilik ve tarafsızlıktır.³⁶³ Bu ilkeler sistemin fayda sağlaması ve iyi bir şekilde işleyebilmesi için oldukça kritik bir öneme sahiptir.

³⁵⁹O. Erdoğan, (2022). *İnfaz Hukuku*. (3. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

³⁶⁰Şahin ve Özgenç, 2021, **a.g.k.**, 204.

³⁶¹Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 606.

³⁶²H. A. Yavuz, (2022). *Denetimli Serbestlik*. (3. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

³⁶³Özbek, 2023, **a.g.k.**, 54.

4.6. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, uzlaştırma ve önödeme kapsamı dışında bulunan bir suç için şüpheli hakkında yeterli şüpheye ulaşılmasına rağmen birtakım şartların gerçekleşmesi halinde cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmasını beş yıl süreyle erteleyebilmesini ifade etmektedir.³⁶⁴ Kamu davasının açılmasının ertelenebilmesi için fail tarafından işlenen suçun üst limitinin üç yıl veya daha az süreli bir hapis cezası olması, failin daha önceden kasıtlı bir suçtan hapis cezasına çarptırılmaması, cumhuriyet savcısında erteleme sonucunda failin bir daha suç işlemeye yanaşmayacağı kanaatinin oluşması, fail ve toplum açısından daha faydalı olması ve uğranılan zararın fail tarafından giderilmesi gerekmektedir.³⁶⁵

Kamu davasının açılmasının ertelendiği süre boyunca failin kasıtlı bir suç işlememesi durumunda kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilirken buna aykırı hareket edilmesi halinde kamu davası açılacaktır.³⁶⁶ Gerçekten erteleme süresi içerisinde olumlu hareketler sergileyerek kasıtlı suç işlemeyen kişi hakkında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilerek cezası adli sicile işlemez ve böylece kişi “suç işlemiş biri” olarak damgalanmadan toplumda temiz bir şekilde yer almaya devam eder.

Ceza kanununda yer alan her suç için kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilemez. Cumhuriyet savcısı örgütlü suçlarda, kamu görevlisi tarafından veya kamu görevlisine karşı işlenen suçlarda, asker kişilerin işledikleri askeri suçlarda ve cinsel dokunulmazlığa yönelik işlenen suçlarda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı veremez.³⁶⁷

4.7. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, belirli koşulların birlikte gerçekleşmesi halinde suç işleyen kimsenin hapse girmeden topluma tekrardan katılmasını sağlayarak

³⁶⁴A. R. Töngür, (2015). Metrukiyete Uğramış Bir Kurum: Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 7 (67), 7-16.

³⁶⁵Töngür, 2015, **a.g.k.**, 11.

³⁶⁶A. Gümüşay, (2021). Yeni Değişiklikler Işığında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokul Dergisi*, 4 (1), 101-135.

³⁶⁷Gümüşay, 2021, **a.g.k.**, 113.

hapis cezasının meydana getireceği olumsuzluğu gidermeye yönelik bir kurumdur.³⁶⁸ Daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmayan sanığın iki yıl veya daha az süreli bir hapis cezasına veya adli para cezasına çarptırılması durumunda hâkimin sanığın yeniden suçla muhatap olmayacağına ilişkin inancının oluşması sonucunda ve uğranılan zararın giderilmesi halinde hâkim, hükmün açıklanmasını geri bırakabilir.³⁶⁹ Bunlara ek olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılabilmesi için sanığın bunu kabul etmesi de gerekir.³⁷⁰

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla mahkeme tarafından verilen hüküm, sanık hakkında bir hukuki netice oluşturmamaktadır.³⁷¹ Bununla beraber sanık beş yıllık süre boyunca denetim süresine tabi tutularak sanığa birtakım mükellefiyetler de yüklenebilir.³⁷² Denetim süresi içerisinde kasıtlı bir suçtan mahkûm olunması veya mükellefiyetlere uyulmaması halinde açıklanması geri bırakılan hüküm mahkeme tarafından açıklanarak sanığın adli siciline işler; bununla beraber denetim süresinde kasıtlı bir suç işlemeyerek mükellefiyetlerine uyan sanık hakkında davanın düşmesi kararı verilir.³⁷³

4.8. Seri Muhakeme Usulü ve Basit Yargılama Usulü

Mevcut muhakeme sistemine özel bir yargılama usulü olarak eklenen seri muhakeme usulünün ve basit yargılama usulünün temel yararları, fazla masraflı olmaması ve muhakeme sürecinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilip kararın verilmesidir.³⁷⁴

³⁶⁸A. Akyıldız, (2020). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumuna İlişkin Sorunlar. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 65-88.

³⁶⁹Akyıldız, 2020, **a.g.k.**, 71.

³⁷⁰Akyıldız, 2020, **a.g.k.**, 76.

³⁷¹E. Yılmaz, (2021). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararının Sanık Hakkında Sonuç Doğurmaması Üzerine Bir Değerlendirme. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 1 (2), 269-292.

³⁷²Yılmaz, 2021, **a.g.k.**, 276.

³⁷³M. E. Tulay, (2021). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması: Yasal Şartların Yerindeliği ve Kararın Hukuki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 477-525.

³⁷⁴E. Kaşlı, (2022). Seri Muhakeme Usulü Teklifini Kabul Etme ve Suç İkrarı İlişkisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 13 (50), 79-92.

Seri muhakeme usulünde, cumhuriyet savcısı tarafından teklif edilen seri muhakeme usulünü kabul eden failin cezası indirilerek koşulları varsa hapis cezasının ertelenmesi, seçenek yaptırımlara çevrilmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması uygulanabilmektedir.³⁷⁵ Böylece fail, hapis haneye girmeyerek failin hapis hane koşullarından olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmiş olur.

İddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesinden sonra üst sınırı iki yıl veya daha az süreli hapis cezasını veya adli para cezasını öngören suçlarda mahkemece basit yargılama usulünün uygulanması kararlaştırılabilir.³⁷⁶ Basit yargılama usulünde cumhuriyet savcısının görüşü alınmadan ve duruşma yapılmadan hüküm verilebilir; ancak verilen cezadan indirim yapılır.³⁷⁷ Şartların gerçekleşmesi halinde hapis cezasının ertelenmesine, seçenek yaptırımlara veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına mahkemece karar verilebilir.³⁷⁸

³⁷⁵E. Yaşar, (2020). Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü. *Adalet Dergisi*, 147 (65), 255-299.

³⁷⁶M. Koca, (2020). Ceza Muhakemesinde Basit Yargılama Usulü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 173-195.

³⁷⁷Koca, 2020, **a.g.k.**, 184.

³⁷⁸Z. İçer, (2020). Basit Yargılama Usulü (CMK m. 251, 252). *Fasikül Hukuk Dergisi*, 12 (125), 6-15.

5. HAPİSHANELERİN GÜNÜMÜZ CEZA SİYASETİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Genel Olarak

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, günümüz ceza sistemlerinde temel bir cezalandırma yöntemidir.³⁷⁹ Hürriyeti bağlayıcı ceza yaptırımının uygulanması sonucunda bireylerin serbestçe dolaşabilme hürriyetleri elinden alınmakta ve fiziksel olarak bir yerden başka bir yere özgürce hareket etmesi sınırlandırılmaktadır.³⁸⁰ Hapis cezaları birçok yönden eleştiriliyor olsa da hapis cezalarının yerini doldurabilecek bir ceza türü henüz hukuk sistemleri tarafından keşfedilmemiştir.³⁸¹

Hapishaneler, modern dönem öncesinde, günümüzde olduğu gibi hürriyeti bağlayıcı cezaların tatbik edildiği yerler değildi, genelde suç işleyen kimselerin cezası uygulanıncaya kadar bekletildiği veya cezası idam olan mahkûmun geçici olarak kaldığı yerler olarak kullanılmaktaydı.³⁸² Dolayısıyla hapis cezaları, modern öncesi dönemde sık başvurulan bir cezalandırma yöntemi değildi ve bu dönemde çoğunlukla suç işleyen kişinin vücuduna acı çektirmeye yönelik cezalara başvurulmaktaydı; çünkü faili cezalandırmanın asıl amacı zarara uğramış olanın intikamını almak ve failin bir daha suç işlemesinin önüne geçmektir.³⁸³

Sanayileşmedeki ve düşünce üzerindeki ilerlemelerin etkisini gösterdiği alanlardan biri cezalandırma yöntemleridir. Bu ilerlemeler sonucunda insan daha kıymetli bir konuma ulaşmış ve cezaların konusu insan bedeninden insan ruhuna yönelmiştir.³⁸⁴ Ancak günümüzdeki hapis cezaların hem insan vücuduna hem de insan ruhuna yönelik olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu kapsamda hapis cezası değerlendirildiğinde bir

³⁷⁹Z. Kızmaz, (2007). Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17.

³⁸⁰H. Zafer, (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (7. Baskı), İstanbul: Beta Yayınevi.

³⁸¹M. Avcı, (2013). Hukuk Tarihimizde Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar- I (Hapis Cezası). *Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 201-221.

³⁸²Erdoğan, 2022, **a.g.k.**, 855.

³⁸³Erdoğan, 2022, **a.g.k.**, 856.

³⁸⁴A. Saygılı, (2004). Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53 (2), 177-196.

mahkûmum hareket etme kapasitesi kısıtlanarak hem bedenine yönelik bir ceza verilmekte hem de yakınlarından, sevdiklerinden uzakta kalarak ruhu cezalandırılmaktadır.

Tarihsel süreçte hapisanelerden önce vebalı kimselerin veya aylakların kapatıldığı toplu kapatılma yerleri bulunmaktaydı.³⁸⁵ Önceleri Tanrı'nın korumasında olan yoksullar, geleneksel toplum anlayışının yıkılmasıyla ve çalışmaya dayanan düzene geçilmesiyle, cemaat hayatına uyum sağlayamayan aylaklar toplumsal yaşamdan ayıklanmaya çalışılmıştır.³⁸⁶ Aylakların böyle bir muameleye tâbi bırakılmasının en büyük sebebi mekânsal olarak genişleyen toplumsal düzenin gözetim altında tutulma çabasıdır; çünkü çalışmayan biri toplumsal denetimden kendisini sıyrın kişidir.³⁸⁷

Modern dönemle birlikte hürriyeti bağlayıcı cezalar birincil cezalandırma yöntemi haline gelmiştir. Böylece cezalar insan bedeninin yanında insan ruhuna yönelmiş, insanların ibret alması için kamuya açık cezalandırma yöntemleri terk edilmiştir. Herkese açık biçimde bir şov niteliğinde gerçekleşen infaz törenleri yerini açık hüküm-gizli infaza bırakmıştır. Artık önemli olan mahkûmun ıslahına yönelik sistematik bir yapının oluşturulması ve bunun etkin bir şekilde işletilmesidir.

Hürriyeti bağlayıcı cezalar her ne kadar cezalandırma sistemlerinde kritik bir öneme sahip olsa da birçok sakıncası bulunmaktadır ve bu sakıncalar sebebiyle de eleştirilmektedir.³⁸⁸ Bu eleştiriler kamusal maliyete yönelik eleştiriler, insanlık yönünden eleştiriler ve ıslah edilebilirlik yönünden eleştiriler olmak üzere üç başlık altında özetlenebilir.³⁸⁹ Hapishanede kalan mahkûmların beslenme, barınma, güvenlik gibi temel ihtiyaçları karşılanıp dışarıdaki insanlardan daha iyi bir yaşam sürdüğü ileri sürülerek aslında acı çekmediklerinden ve cezalandırılmadıklarından söz edilmektedir.

³⁸⁵H. Karakehya ve H. Özger, (2020). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Ortaya Çıkışında Etkili Olan Koşullar. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 8 (2), 169-201.

³⁸⁶Z. Bauman, (2017). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (Çev: Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayınları, s. 54.

³⁸⁷Bauman, 2017, **a.g.k.**, 54.

³⁸⁸R. Gülşen, (1993). *Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

³⁸⁹H. Karakehya ve H. Özger, (2022). *Modern Toplumda Hapishanenin Yaygın ve Yerleşik Konuma Gelişi*. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayınevi.

Suç işleyip cezalandırılmaları gereken mahkûmlar hapishanelerde deyim yerindeyse krallar gibi yaşayıp üstüne bir de devletin hazinesine yük de oluşturmaktadır; çünkü hapishanelerin yapımı, mahkûmların eğitimi, infaz koruma memurlarının maaşları devletin cebinden karşılanmaktadır. Bununla beraber hapishanede kalan mahkûmun ıslah edilip edilmeyeceği de belli değildir. Dolayısıyla mahkûmlara yapılan yatırımların hiçbir geri dönüşü de olmayabilir. Bununla beraber hapishanede kalan mahkûm, birçok temel hak ve hürriyetinden yararlanamamakta, kendisi ve ailesi ızdırap içinde kalmakta, ailesine ekonomik yönden yardımcı olamamakta ve onları bakıp kollayamamaktadır. Bu şekilde suç ve cezaların şahsiliği ilkesi ihlal edilip mahkûmla birlikte ailesi de cezalandırılmaktadır.³⁹⁰ Hapis cezalarının eleştirildiği bir diğer noktaysa cezanın ıslah edilebilirliğine ilişkindir. Suçluluğu hastalık kavramıyla açıklayanlar mahkûm hakkında son karar vericinin doktorlar ve psikologlar olduğunu hâkimlerinse sadece süreci yönetmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁹¹ Suç işlemenin hastalık olduğu kabul edildiğinde hapishanelerdeki ıslah faaliyetinin bir önemi kalmayacaktır ve hapishanelerin aslında işlevsiz olduğu sonucuna ulaşılabacaktır.

İnsancılık hapis cezası bağlamında mahkûmların iyileştirilmesine yönelik insan onuruna daha uygun cezalar verilmesinde önemli bir yere sahiptir. İnsancılıkla birlikte, hapsedilen bireylerin insan haklarına saygı duyulur hale gelmiş ve onların sağlığı, şerefi ve haysiyeti için çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. Gerçekten günümüzde de mahkûmların iyileştirilmesi için insancıl ve toplum merkezli bir bakış açısı bireyler ve toplum için daha yararlı sonuçlar meydana getirecektir. Aydınlanma döneminden sonra da cezalandırma sistemlerinde insancılığın etkisi artmış ve insan hayatı korunması gereken bir değer olarak ele alınmıştır.³⁹² Bu sayede işkence gibi insan vücuduna yönelik cezalar terk edilmiş ve kamuya açık cezalandırma yöntemleri artık uygulanmamaya başlanmıştır. İnsan vücuduna uygulanan yaptırımların terk edilmesinde sanayileşmenin de etkisi vardır. Şöyle ki insanlar emek gücünü kullanarak bir üretim gerçekleştirebilir, bu yüzden insan bedenine uygulanacak cezalar onları bu üretimden ve topluma katkı sağlamaktan uzak tutacaktır. Dolayısıyla modern dönemde artık insanların bedenine yönelik cezalar tatbik edilmemelidir ve vücut bütünlüklerini bozacak uygulamalardan kaçınılmalıdır.

³⁹⁰Centel, 2001, **a.g.k.**, 364.

³⁹¹Karakehya ve Özger, 2022, **a.g.k.**, 10.

³⁹²Küçüktaşdemir, 2014, **a.g.k.**, 93.

Modernleşmeyle meydana gelen değişimler kendisini Türk hukukunda da zamanla göstermiştir. Örnek vermek gerekirse Cumhuriyet tarihinin ilk ceza kanunu kabul edilen 1926 tarihli kanun özgürlükçü bir yapıda olan 1889 İtalyan Ceza Kanunu'ndan örnek alınarak oluşturulmuştur; ancak 2005 tarihli yeni Türk Ceza Kanunu, bireyi öne çıkaran Alman ekolünden esinlenmiştir.

Aydınlanma felsefesiyle doğada objektif bir gerçeklik olduğu kabul edilerek bunun ortaya çıkarılmasında akıl ve mantık kullanımını değerli hale gelmiştir.³⁹³ Akıl ve mantık kullanarak insanlar hem kendilerini hem de yaşadıkları toplumu daha iyi hale getirebilme fırsatına erişmiş olur ve bu şekilde gelecekteki toplumlar daha hümanist, daha entelektüel, daha refahlı olacaktır.³⁹⁴ Bunun hapis cezasına yansımaları da mahkûmların ıslah edilebileceğine yönelik inanıştır. Toplum akıl ve mantık sayesinde o kadar iyi bir seviyeye gelecektir ki toplumdaki dışlanarak cezaevine gönderilen bireyler bile bir gün bu topluma iyileştirilmiş bir şekilde geri dönecektir.

5.2. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalandırma Sisteminin Özellikleri

Gladyatörlük, Romalılar zamanında uygulanan cezalandırma yöntemlerinden biriydi.³⁹⁵ Gladyatörler, yoğun halk yığınlarının önünde bir gösteri edasıyla çarpışır ve arenadan sadece bir gladyatör sağ çıkardı. Aslında arenada çarpışan gladyatörlerin hepsi birer mahkûmdu ve gladyatörlük onların işkenceyle ölmelerine sebep olacak cezalarıydı. Böyle bir cezalandırma hem halka gösteri şeklinde uygulanmakta hem de insan vücudu cezalandırmanın esas konusunu oluşturmaktaydı. İşte Aydınlanma Çağı'yla birlikte birey kavramı değerli hale gelmiş ve bunun sonucunda insan bedeni cezaların konusu olmaktan çıkmıştır. Modernleşmeden önce yöneten kesimin gücünü perçinleyen ve yönetilenlere gözdağı anlamına gelen, törensel bir anlayışla kamunun izleyebileceği şekilde gerçekleşen infazlar modernleşmeyle birlikte yerini kapılar ardında gerçekleşen infazlara bırakmıştır.³⁹⁶ Dolayısıyla günümüzdeki hürriyeti bağlayıcı cezaların aslında insan

³⁹³V. Aşkaroğlu, (2022). *Postmodernizm*. (1. Baskı), Ankara: Palme Yayınevi.

³⁹⁴Aşkaroğlu, 2022, **a.g.k.**, 17.

³⁹⁵Scott, 2001, **a.g.k.**, 67.

³⁹⁶P. Bacaksız, (2014). Cezalandırma ve Toplum Yeniden Kazandırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 4917-4941.

vücuduna acı çektirmeye yönelik olmadığını ve toplumdaki diğer insanlara gösteri şeklinde gerçekleştirilmediğini söylemek yerinde olacaktır.

Cezalandırmada esas noktanın insan ruhu olduğu ifade edilmesine rağmen idam cezasının terk edilmesi devletler tarafından hemen benimsenememiştir.³⁹⁷ Bununla beraber modern öncesi dönemde gerçekleşen idamlar ile modern dönemden sonra gerçekleşen idamlar arasında büyük farklılıklar mevcuttur. Modern zamandan önce idam cezaları genellikle asılma, organ koparma, canlı canlı yakılma, boğulma, kafa kırma şeklinde gerçekleştirilmiştir.³⁹⁸ Gerçekten modern öncesi dönemdeki idam cezaları, içinde işkenceyi ve eziyeti de barındırmaktaydı; ayrıca ölüm cezasıyla cezalandırılan hükümlünün infazı kısa sürede gerçekleştirilmekteydi. Bu şekilde hükümlü yaptığı yanlışın farkına varamadan, suçun pişmanlığını duyamadan alelacele idam edilmekteydi. Modern dönemde tatbik edilen idam cezalarında hükümlüye insana yaraşır bir muamele edilmektedir, hatta ölmeden önceki son istekleri bile sorularak yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

Cezaların caydırıcılık işlevinin gerçekleştirildiği düşüncesiyle başvuru kamuya gösteri şeklindeki cezalandırmalar, asıl önemli olanın cezanın mutlak ve kaçınılmaz olduğu gerçeği karşısında kamuya açık cezalandırmanın sadist uygulamalara yol açtığı söylenebilir; çünkü cezalar ne kadar ağır olursa olsun caydırıcılığı belirleyen husus cezanın kesinlikle ve mutlaka uygulanacak olmasıdır.³⁹⁹ Bununla beraber kamuya açık cezalandırmanın terk edilmesiyle hükümlüye cezanın gerçekten tatbik edilip edilmediği hususunda toplumda şüpheler doğmaktadır. Buna ilaveten adaletin gerçekleştiğini göremeyen toplum, hükümlünün gerçekten acı çekip çekmediğini de bilememektedir.

Cezaevinde bulunan mahkûmların denetimi ve gözetimi için mahkûmlardan sürekli olarak bilgi akışı sağlanmaktadır.⁴⁰⁰ Mahkûmlar hakkında bilgi akışı suçla ilk temas ettikleri andan itibaren başlayarak duruma göre onların cezaevlerinden ayrılmasından sonra bile devam edebilir. Gerçekten mahkûmlar hakkında bilgi toplanarak hem her

³⁹⁷Karakehya ve Özger, 2022, **a.g.k.**, 78.

³⁹⁸Foucault, 1992, **a.g.k.**, 39.

³⁹⁹U. Orhan, (2021). Cezaları Ağırılaştırmak Caydırıcılığı Arttırır mı? *Türkiye Barolar Dergisi*, 34 (156), 63-85.

⁴⁰⁰H. Karakehya ve H. Özger, (2021). Örgütlü Hapishane Sistemine Geçiş Sürecine İlişkin Tespitler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 69-109.

mahkûma özgü özel eğitimler sunulabilmekte hem de mahkûmların sürekli bir şekilde denetimi yapılmaktadır.

Cezaevlerinde mahkûmlar genellikle toplu bir şekilde, bazen de bireysel olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Mahkûmların cezaevlerindeki yaşamının düzenli bir şekilde devamının sağlanması, örgütlü bir infaz sisteminin kurulmasına bağlıdır.⁴⁰¹ Cezaevlerinde her ne kadar örgütlü bir sistem oluşturulsa da hayatlarının büyük bir bölümünü cezaevinde geçirerek âdeta cezaevine bağımlı olan mahkûmların yeniden topluma kazandırılması oldukça güçtür.

Hürriyeti bağlayıcı cezalandırma sisteminin hukuk sistemlerinde yer alması olumlu bir gelişme olmasına rağmen mahkûmların yaşamı boyunca süren ve indirim söz konusu olmayan müebbet hapis cezalarının varlığı sorgulanır haldedir. AİHM, bir gün tahliye olma umudu olmayan müebbet hapis cezalarını içtihatlarına aykırı bularak önüne gelen dosyalarda AİHS'in maddelerinin ihlal edildiğini ifade etmektedir.⁴⁰²

5.3. İstatiksel Olarak Hapishaneler

Türkiye'de cezaevine düşen insan sayısı her geçen gün artarak büyük bir soruna dönüşmektedir.⁴⁰³ Bu sorunun üstüne gidilip kanuni düzenlemeler yapılsa da bunlar hükümlü sayısındaki artışa engel olamamış ve günü kurtarmaya yönelik tedbirler olarak kalmıştır. Bununla beraber hapishanelerde bulunan nüfus sadece Türkiye için değil, dünyadaki birçok ülke için de soruna yol açmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2007 yılında 7 milyondan fazla kişinin ceza sisteminde hapis cezasına, denetimli serbestlik hükümlerine veya koşullu salıverilme hükümlerine tâbi bir konumunda yer aldığı bilinmektedir.⁴⁰⁴ Bu kişilerin büyük çoğunluğunu uyuşturucuya bağlı suçlar oluşturmaktadır. Uyuşturucuya bağlı suçlardan cezaevinde olan kişilerin sayısı 2001

⁴⁰¹Karakehya ve Özger, 2022, **a.g.k.**, 89.

⁴⁰²E. C. Karabulut, (2020). İndirimsiz Müebbet Hapis Cezalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 935-966.

⁴⁰³İ. Özgenç ve İ. Y. Bayraktarlı, (2019). İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü Sayısındaki Artış Sorunu ve Çözüm Önerisi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 129-139.

⁴⁰⁴<https://bjs.ojp.gov/> (Erişim Tarihi: 21.05.2022)

yılında hapisane nüfusunun yaklaşık %56'sını meydana getirmekteydi.⁴⁰⁵ Bununla beraber cezaevindeki nüfusun hükümlülerin salınmasıyla birlikte azalması, dışarıdaki suç oranlarını da önemli bir miktarda arttırdığı görülmüştür.⁴⁰⁶ Bu tür sonuçların elde edilmesinin en büyük sebebi suçla mücadele konusunda hapisanelere fazla güvenilmesidir. Gerçekten kurallar ne kadar katı olursa olsun cezaevlerindeki hükümlü sayısı fazla olduğu için hükümlülerin serbest kalması için çeşitli düzenlemeler yapılmakta; ancak bu durum hükümlülerde “ne de olsa yatmadan çıkarım” algısını oluşturmaktadır. Bunlara ilaveten cezaevinde kalmadan bile tahliye olan hükümlü ıslah edilmediği için dışarıdaki suç oranlarının artmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple koşullu salıverilme, denetimli serbestlik veya etkin pişmanlık gibi kurumlar düzenlenirken yasa koyucuların dikkatli davranması ve çıkaracakları yasanın her türlü sonucunu en ince ayrıntısına kadar düşünmesi gerekir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki cezaevinde bulunan mahkûm sayısı özellikle 1990-2006 yılları arasında Kaliforniya'da artış göstermiştir.⁴⁰⁷ Kaliforniya'da oluşturulan süper maksimum güvenli cezaevlerinde mahkûmların birbiriyle teması asgari düzeye indirilerek mahkûmlar penceresiz ve sadece merkezi sistemden kontrol edilebilen kapıların olduğu odalarda gözetim altında tutulmuşlardır. İnsan haklarının yoğun şekilde ihlal edildiği ve çok sayıda insanın hapsedildiği Kaliforniya süper maksimum güvenli cezaevleri, 2011 yılındaki açlık grevlerine kadar bu özelliklerini korumuştur; ancak 2011 yılından sonra kanun koyucuların, hâkimlerin ve ıslah görevlilerinin sistemi yeniden gözden geçirmesiyle bu tür cezaevlerinin kullanımında daralmaya gidilmiştir.⁴⁰⁸

Yargılama öncesi veya sonrasında hüküm giymiş olanları ve tutukluları içeren 2021 yılındaki dünya geneli hapisane nüfusu listesine göre cezaevi nüfus seviyeleri *COVID-19* pandemisiyle bağlantılı olarak düşüş eğilimindedir.⁴⁰⁹ Bu listeye göre Türkiye'de 336.315 mahkûm bulunmaktadır ve dünya genelinde en çok mahkûm bulunduran 6. ülke,

⁴⁰⁵D. O. Jackson vd., (2017). Substance Use Disorders Psychotropic Pharmacotherapy among Community Corrections Offenders-Correlates of Drug Abstinence and Diversion Discharge Status. *J Addict Ther.*

⁴⁰⁶L. M. Vieraitis, T. V. Kovandzic ve T. B. Marvell, (2007). The Criminogenic Effects of Imprisonment: Evidence from State Panel Data, 1974-2002. *Criminology & Public Policy*, 6 (3), 589-622.

⁴⁰⁷K. Reiter, (2013). The Origins of and Need to Control Supermax Prisons. *California Journal of Politics and Policy*, 5 (2), 146-167.

⁴⁰⁸Reiter, 2013, **a.g.k.**, 164.

⁴⁰⁹H. Fair ve R. Walmsley, (2021). *World Prison Population List*. (13. Baskı), Londra: ICPR.

Avrupa'daysa 2. ülke konumundadır; ayrıca Türkiye'de nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı da 392'dir.⁴¹⁰ Türkiye, nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı bakımından Avrupa'da ilk sırada bulunmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekirse hem en çok mahkûm bulunduran hem de nüfusa oranla en çok mahkûmun bulunduğu ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. En çok mahkûm sayısında Amerika Birleşik Devletleri'ni sırasıyla Çin, Brezilya, Hindistan ve Rusya takip etmektedir.

Türkiye'ye benzer infaz sisteminin uygulandığı devletlerden olan Almanya'da nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı 67 ve toplam mahkûm sayısı 56.557, İtalya'da nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı 96 ve toplam mahkûm sayısı 56.557, Fransa'da nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı 106 ve toplam mahkûm sayısı 72.173, İngiltere'de nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı 141 ve toplam mahkûm sayısı 84.658'dir. Görüldüğü gibi Türkiye'ye benzer infaz rejimlerinin uygulandığı devletlere oranla Türkiye hem toplam mahkûm sayısı hem de nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı bakımından daha büyük sayılara sahiptir.

Türkiye'deki ve Almanya'daki ceza hukuku sistemleri adli para cezası ve hapis cezası yaptırımını içermeleri, benzer güvenlik tedbirlerine yer vermeleri, adli para cezasında gün para cezası sistemini kullanmaları gibi benzer özellikler bulunmasına rağmen infaz zamanında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilirliği gibi birtakım farklılıklar da bulunmaktadır.⁴¹¹ Almanya'da duruşma öncesi tutukluların oranı %20,6, kadın mahkûmların oranı %5,6, cezaevlerinde bulunan suça sürüklenen çocukların oranı %2,8 ve cezaevi doluluk seviyesi %78,1'dir.⁴¹² Almanya, Türkiye'nin aksine yıllar geçtikçe hem mahkûm sayısını hem de nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısını azaltmıştır.

Türkiye, cezaevlerinin doluluk seviyesine göre Avrupa'da Güney Kıbrıs, Romanya ve Fransa'dan sonra 4. sıradadır, dünya genelindeyse 91. sıradadır ve cezaevi doluluk oranı %117,3'tür.⁴¹³ Dünyada cezaevi en dolu olan ülke %619,9 oranla Kongo

⁴¹⁰Fair ve Walmsley, 2021, **a.g.k.**, 14.

⁴¹¹E. Yerdelen, (2020). Alman Ceza İnfaz Hukukunun Esasları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 16, 449-485.

⁴¹²<https://www.prisonstudies.org/country/germany> (Erişim Tarihi: 01.07.2022)

⁴¹³https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/occupancy-level?field_region_taxonomy_tid=All (Erişim Tarihi: 26.05.2022)

Demokratik Cumhuriyeti'dir. Dünyada cezaevlerinin en boş olduğu ülkeyse Monako'dur ve cezaevi doluluk oranı sadece %13,4'tür. Almanya'da bu oran %78,1, İtalya'da %110,4, Fransa'da %119 ve İngiltere'de %109,8'dir.

Türkiye'deki cezaevlerinde bulunan mahkûmların %0,7'sini suça sürüklenen çocuklar oluşturmaktadır. Bu oran Almanya'da %2,8, İtalya'da %0,3, Fransa'da %0,9 ve İngiltere'de %0,4'tür.

Kadın mahkûmların oranı incelendiğinde Türkiye %3,9 oranla Avrupa'da 43, dünyadaysa 124. sıradadır.⁴¹⁴ Kadın mahkûm oranının en fazla olduğu ülke Çin'e bağlı özerk bir yönetime sahip olan Hong Kong %19,7 oranla 1. sıradadır. En düşük kadın mahkûm oranına sahip olan ülkelerde oran %0'a kadar düşmüştür. Bu oran Almanya'da %5,6, İtalya'da %4,4, Fransa'da %4,3 ve İngiltere'de %3,9'dur.

Duruşma öncesi tutuklu sayıları dikkate alındığında Türkiye, %12,3 oranla dünya genelinde 202. sıradayken Avrupa'da 52. sıradadır ve son sıralara yakın bir konumdadır.⁴¹⁵ Dünya genelinde duruşma öncesi tutuklu sayısında birinci sırada Lihtenştayn vardır ve bu oran %91,7'dir. Son sıradaysa %0 oranla Tuvalu vardır. Bu oran Almanya'da %20,6, İtalya'da %26,2, Fransa'da %30,3 ve İngiltere'de %17,3'tür.

Türkiye'deki cezaevlerinde bulunan mahkûmların %3,8'i yabancı uyrukludur. İsrail'de bu oran %38,9, Almanya'da %25,5, İtalya'da %31,2, Fransa'da %24,6 ve İngiltere'de %12,1'dir.

Türkiye'de cezaevlerinden sorumlu birim, Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışan Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüdür. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 05.05.2023 tarihi itibarıyla Türkiye'de 400 ceza infaz kurumu yer almaktadır ve bunların kapasitesi toplam 291.592 kişidir.⁴¹⁶

Türkiye'de son 22 yılda her yıl mahkûm sayısı artmış olmasına rağmen 2018-2020 yılları arasında nüfusun 100 bini başına düşen mahkûm sayısı 324'ten 319'a

⁴¹⁴https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/female-prisoners?field_region_taxonomy_tid=All
(Erişim Tarihi: 26.05.2022)

⁴¹⁵https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/pre-trial-detainees?field_region_taxonomy_tid=All
(Erişim Tarihi: 26.05.2022)

⁴¹⁶<https://cte.adalet.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.05.2023)

düşmüştür.⁴¹⁷ Bunun en büyük sebebi pandemi sebebiyle cezaevlerinin boşaltılmaya başlanmasıdır. Bunun dışında Türkiye’de 1970-1975 yılları arasında ve 1985-1990 yılları arasında mahkûm sayısı azalmıştır.

Cumhuriyet savcılarının suçtan haberdar olduktan sonra soruşturma başlatmaları ve iddianame düzenlemeleri, cezaevlerindeki hükümlü sayısını doğrudan etkilemektedir. Şöyle ki, çeşitli yollarla suçu öğrenen cumhuriyet savcıları, önüne gelen dosyalardan çok azı için soruşturma başlatıp iddianame düzenlemektedirler.⁴¹⁸ Cumhuriyet savcılarının gözden geçirdikleri dosya sonucunda iddianame düzenleyip kamu davası açtıklarında ve mahkemenin mahkûmiyet hükmü kurduğunda hürriyeti bağlayıcı bir ceza verilme oranı Türkiye’de en fazla %21’dir.⁴¹⁹ Bu oranın çok düşük olmasına rağmen Türkiye’deki cezaevlerinin dolu olması sistemsiz tıkanıklıklara yol açmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle bir hükümlünün hapis cezası alması düşük bir ihtimaldir, bu ihtimal gerçekleşerek cezaevine giren hükümlü ya ıslah olmayıp tekrardan suça bulaşarak hapse düşmekte ya birçok hükümlü uzun süreli hapis cezalarına çarptırılmakta ya da cezalar potansiyel suçlular tarafından yeteri kadar caydırıcı bulunmamaktadır.

5.4. Hapishanelere Yönelik Eleştiriler

Cezalandırma yöntemlerinin modernleşmesi sürecinde cezanın amacına yönelik genel anlayış büyük bir değişikliğe uğramıştır. Cezanın amacı sadece suçluya ıstırap çektirmek veya suçluyu caydırmak değil, aynı zamanda suçluyu ıslah edip topluma iyileştirilmiş bir şekilde yeniden kazandırmaktır.⁴²⁰ Cezanın ıslah amacının benimsenmesinden sonra hapis cezalarında da hükümlüyü ıslah işlevi ön plana çıkarılmıştır. Bununla beraber hapishanelerin ve hapis cezalarının suçluyu ıslah etmediği ve hatta diğer suçlularla bir arada kalarak daha da kötüye gittiği hapishanelere yönelik büyük bir eleştiriyi oluşturmaktadır. Hapishanelere yönlendirilen ıslah etmeme eleştirisinin yanında suç ve cezaların şahsiliği ilkesinin de ihlal edildiği

⁴¹⁷https://www.prisonstudies.org/country/turkey#further_info_past_trends (Erişim Tarihi: 26.05.2022)

⁴¹⁸F. Tepecik, (2020). Kayda Geçen Suçluluk ve Türkiye. *Turkish Studies-Social*, 15 (2), 401-413.

⁴¹⁹Tepecik, 2020, **a.g.k.**, 412.

⁴²⁰H. Karakehya, (2018). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazıyla Hükümlünün İslahı Mümkün Müdür?: *Dr. Dr. h. c. Silvia Tellenbach'a Armağan*. Ankara: Seçkin Kitabevi, s. 1058.

savunulmaktadır.⁴²¹ Bu düşüncenin savunucuları hapisanede yaşamını sürdüren hükümlünün ailesinin gerek sosyal açıdan gerekse ekonomik açıdan büyük zorluklarla karşılaştığı ve onlara da acı çektirildiğini belirtmişlerdir.

Hapishanelere ve hapis cezasına her ne kadar eleştiri yöneltirse de hapis cezalarının muadili henüz ortaya konulamamıştır. Ortaya çıktığı günden beri birçok eleştirinin hedefinde olsa da en son çare olarak başvurulmak şartıyla hürriyeti bağlayıcı cezalar, ceza hukuk sistemlerinin çoğunun temelini oluşturmaktadır.

Hapis cezasını tamamlayan hükümlülerin adli mercilerle ilişkisi her zaman son bulunmayabilir. Bu ilişki özellikle denetimli serbestlik, koşullu salıverilme veya güvenlik tedbiri uygulamalarında kendini gösterir. Adli mercilerle ilişkisi devam eden eski hükümlü hakkında bilgi toplanmaya devam edilerek sürekli denetim altında kalması sağlanır; ancak bu durum eski hükümlünün hem ekonomik bağımsızlık kazanmasını engeller hem de adli sicil kaydındaki kayıtlar yüzünden iş bulamayıp adi suçlara yönelmesine sebep olur.

Hapishanelerin ortaya çıktığı dönemlerde hapis cezasının hükümlüye gerektiği kadar acı vermediği eleştirilmiştir. Bununla beraber hapsedilen kişi serbestçe dolaşabilme hürriyetini kaybederek diğer hak ve özgürlüklerini kullanmasında büyük bir engelle karşı karşıya kalmaktadır.⁴²² Hapis cezası tatbik edilen kişi hürriyetinden yoksun kalmakta, isteksiz bir şekilde dört duvar arasında bırakılmakta, ailesiyle ve tanıdıklarıyla istediği zaman iletişime geçememekte ve onları belli bir süre görememekte, duruma göre seçimlerde bile oy kullanamamaktadır. Bu sebeple ailesinden ve birçok imkândan mahrum olan hapis cezasına çarptırılan hükümlünün acı çekmiyor oluşu gerçeği yansıtmamaktadır. Dolayısıyla cezaların insan bedenine yönelik olmaması sebebiyle hükümlünün acı çekmiyor oluşuna yönelik eleştiriler doğru değildir; çünkü hapis cezasının asıl amacı acı çektirmek değil, suçluyu ıslah edip topluma kazandırmaktır.

Günümüz ceza adalet sistemlerinde hapis cezasının bir alternatifi bulunmadığı için tüm bireylerin bir suç işlediklerinde karşılaştıkları yaptırım türü aslında bellidir: hapis cezası. Bu durum her suçluyu aynı kefeye koyup aynı şekilde cezalandırılmasına sebep

⁴²¹Demirbaş, 2021, a.g.k., 78.

⁴²²Kızmaz, 2007, a.g.k., 13.

olur. Her suçun karşılığı olarak sadece şiddeti değiştirilmiş hapis cezaları vardır.⁴²³ Bu durum suçlunun ıslahını zorlaştırmakta ve farklı suçları işleyen kimselerin aynı ortamda bulunarak bir suç okulu oluşturulmasına yardım etmektedir.

Müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları her ne kadar idam cezasının yerine gelmiş olsa da hürriyeti bağlayıcı cezaların insani olup olmadığı tartışılmaktadır. Bunun sebebi seyahat ve yerleşme hürriyeti gibi temel hak ve hürriyetleri yok edip mahkûmun hareket etme kabiliyetinin elinden alınmasıdır.⁴²⁴ Uzun yıllar boyunca hapishanede kalan mahkûmda bedensel, ruhsal ve sosyal yönden sıkıntılar oluşur ve bunların sonradan telafi edilmesi oldukça zordur. Bununla beraber sadece mahkûmun değil mahkûmla beraber yakınlarının da hapis cezasından dolayı olarak etkilenecek aynı zamanda onların da cezalandırılması hapis cezasının ne kadar insani olduğunu tartışmalı hale getirir. Ayrıca hükümlünün yakınları hükümlüden ekonomik açıdan yararlanamamakta ve sağlam şahsi bağ kuramamaktadır. Ancak ifade etmek gerekir ki, suçlunun veya yakınlarının hiç acı çekmediği bir ceza söz konusu değildir. Zaten cezanın genel önleme amacıyla insanları suç işlemekten koruma ve korkutma, cezanın özel amacındaysa suç işleyen kişinin bir daha suç işlemesini engelleyip toplumdan uzak tutarak ve ıslah ederek yeniden sosyalleştirilmesi vardır. Ayrıca ifade etmek gerekirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir gün tahliye olacağı umudu barındırmayan hapis cezalarını insani bulmamaktadır.

Hapis cezası uygulamasının devam etmesine ve asıl amacının suçluyu ıslah edip topluma yeniden kazandırma, caydırma, suçu önleme olmasına rağmen suç sayısının azalmaması hapis cezasının caydırıcılığını tartışılır hale getirmiştir. Gerçekten bir suçun karşılığı olarak müebbet veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılma tedirginliği yaşanmadan suçlar işlenilmeye devam etmektedir. Bu durumun en büyük sebebi cezanın kırılarak neredeyse hiç yatmadan hapis cezasının tamamlanabileceği düşüncesidir. Bu sebeple caydırma ve cezada indirim arasında bir orantı sağlanıp buna göre cezalar verilmelidir.

Hürriyeti bağlayıcı cezalara yöneltilen bir diğer eleştiri hapis cezalarının devlet hazinesine yük oluşturmasıdır. Suçların işlenilmeye devam edildiği ve ıslah

⁴²³Karakehya ve Özger, 2022, **a.g.k.**, 93.

⁴²⁴Foucault, 1992, **a.g.k.**, 12.

edilebilirliğinin tartışıldığı bir ceza adaleti sisteminde hükümlülerin barınması, beslenmesi, korunması, eğitimi, kişisel gelişimi için sürekli para harcanması eleştirilmektedir. Bunun dışında personel giderleri, mal ve hizmet alımları, sigorta primleri, menkul ve gayrimenkul alımları gibi harcamalar da kamusal maliyet oluşturmaktadır. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün yayınladığı son faaliyet raporu olan 2016 faaliyet raporuna göre Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne Adalet Bakanlığı bütçesinin %31,90'ı tahsis edilmiştir ve Adalet Bakanlığı bütçesinden Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne ayrılan bütçe oranı her geçen yıl artış göstermektedir.⁴²⁵ Cezaevlerinin kamusal maliyetini düşürmek için ortaya atılan fikirlerden biri ceza infaz kurumlarının özelleştirilmesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kez 1984 yılında uygulanmaya başlayan cezaevlerinin özelleştirilmesiyle devletin cezaevlerine ilişkin yüksek maliyetlerinin düşürülmesi, mevcut cezaevi koşulların daha iyi hale getirilmesi, devletin cezaevi faaliyetleri sebebiyle yıpranmasının engellenmesi gibi çeşitli hedefler belirlenmiştir.⁴²⁶ Her ne kadar cezaevlerinin özelleştirilmesinin birtakım faydaları olacaksa da sonuçta kâr amacı güden özel kuruluşların güdümüne girmesi halinde amaç maliyeti düşürmek olacağından hükümlülerin ıslahı göz ardı edilecektir ve cezayla gerçekleştirilmek istenen amaçlara ulaşamayacaktır.

Hapis cezalarının varlığına ilişkin en büyük eleştiri ıslah edilebilirliktir. Islah, suç işleyen kişilerin topluma yeniden katılmak için istekli bir şekilde irade göstermesi olarak tanımlanabilir.⁴²⁷ Suç işleyen kişinin ıslahı sağlanarak olağan bir şekilde yeniden sosyal temaslarda bulunabilmesine yardımcı olunur. Bu şekilde suçlu, ileride bir daha suç işlememeye teşvik edilir ve suçlunun hayatının geri kalanında suçsuz bir yaşam sürmesi sağlanır. Burada hükümlüye cezaevi içerisinde verilen eğitimin rolü de büyüktür. Bu eğitimin kalitesini belirleyecek olan husus uzmanların veya görevlilerin yetenekleridir. Dolayısıyla ıslahı amaçlanan hükümlünün bu amaca uygun bir ortamda cezasını çekiyor olması gerekir. Bu sebeple hükümlünün yakınlarıyla veya diğer kişilerle teması kesilmemeli, iletişimine devam ettirilmeli, kendisini soyutlamasına izin verilmemeli, iş

⁴²⁵Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü [CTE] (2017). *2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu*. Ankara, s. 48.

⁴²⁶U. Orhan, (2019). Ceza İnfaz Kurumlarının Özelleştirilmesi. *Ceza Hukuku Dergisi*, 14 (41), 775-799.

⁴²⁷Karakehya ve Özger, 2022, **a.g.k.**, 112.

becerilerini geliştirecek uygulamalara yer verilmelidir. Bununla beraber hapisanelerde birçok farklı suç işleyen hükümlü bir arada kalmaktadır. Bu durum mahkûmlar arasında bir hapisane hiyerarşisi oluşturmaktadır ve mahkûmların yeni suç tiplerini işlemesine hizmet edebilmektedir. Bu şekilde her suçlu diğer bir suçludan yeni taktikler öğrenmekte ve hapis cezası ile amaçlanan suç işlenmesinin önlenmesi amacı sağlanamamaktadır. Ayrıca hapis cezasıyla birlikte suçlu olan kişi hem toplumdan uzaklaştırılır hem de daha sonradan suçlu kişinin topluma tekrardan kazandırılması amaçlanır, bu durumda da bir tezatlık vardır; çünkü hapisanede kalan suçlu asosyalleşir ve ruhsal açıdan birtakım problemler yaşar. Asosyalleşen hükümlünün tekrardan sosyalleşmesiye oldukça zordur.

Hapis cezasının ıslah edilebilirliğine ilişkin üzerinde durulması gereken hususlardan biri insanları suç işlemeye iten sebeplerdir. Klasik okul anlayışına göre bireyler kendi özgür ve hür iradesiyle hareket ederler ve akılcı kararlar alabilirler; bununla beraber pozitivist okul anlayışı bireylerin iradeleri dışındaki etkenlerin suçun işlenmesinde etkili olduğunu belirtir.⁴²⁸ Bu kapsamda hangi okulun görüşü dikkate alınırsa alınsın önemli olan sürekli kapalı kalınan bir yerde hükümlünün ıslahın gerçekleşip gerçekleşmediğidir.

Hapishanelere yönelik eleştirilerin Türkiye kapsamında değerlendirilmesi çalışmanın amacına uygun düşecektir. 2013 yılındaki TBMM Genel Kurul tutanağında cezaevine girişlerde kadın-erkek ayrımı yapılmadan kadınlara çıplak aramaların yapıldığı, çocukların ve kadınların kötü muamele, işkence ve cinsel saldırılara maruz bırakıldığı, sağlık hizmetlerinden hükümlülerin yeterince yararlandırılmadığı, barınma ve beslenme sorunlarının yaşandığı, nakil ve sevklerde problemlerin olduğu savunulmuştur.⁴²⁹ Bu eleştirileri destekleyen Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi bünyesinde hazırlanıp 2015-2016 yıllarını içeren cezaevleri raporunda da kapasite, işkence, şüpheli ölümler, can güvenliği, intiharlar, sağlık erişimi, ölüme terk edilen ağır hastalar, nakil, mahpus yakınlarının sorunları, disiplin cezaları ve beslenme

⁴²⁸K. Şentürk, (2021). Amerika Birleşik Devletleri'nde Yüksek Riskli Suçlar Hakkında Uygulanan Özel Tedbirler. *Ceza Hukuku Dergisi*, 16 (45), 227-252.

⁴²⁹https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic?P4=22034&P5=H&page1=142&page2=142 (Erişim Tarihi: 01.02.2023)

konuları üzerinde durulmuştur.⁴³⁰ Bu rapora göre cezaevlerinin bir kısmında kapasite sorunlarının olduğu, kitap gibi kaynaklara erişimin sağlanamadığı, işkence ve kötü muamelenin yapıldığı, sağlığa erişimde problemlerin olduğu, nakil ve sevklerin çok uğraştırıcı olduğu, beslenmenin yeterli olmadığı, keyfi disiplin cezalarının uygulandığı ifade edilmiştir.

Sonuç olarak ceza adalet sistemlerinin temeli olan hapis cezaları birçok yönden eleştirilmektedir. Bu eleştiriler kendini özellikle caydırıcılık, devlet hazinesine getirdiği yük, insanlık ve ıslah edilebilirlik noktalarında göstermektedir. Bu kapsamda devletlerin bütçesinin önemli bir kısmının cezaevlerine aktarılmasına rağmen hapis cezalarının ortaya çıktığı günden beri suçluluk oranlarında azalma olmamıştır veya suçluluk sorunu ortadan kalkmamıştır. Hapishanedeki hükümlülerin toplumdan kopuk bir hayat sürüp daha sonradan topluma karışmalarını beklemek pek de mantıklı değildir; ayrıca ıslahın nasıl gerçekleştirileceği de şüphelidir. Bunun için ıslahın lafzi olarak kalmayıp uygulamada gösterilmesi gerekir. Bununla beraber her suçun cezasının hapis olması suçluların ıslahını engellemektedir ve tüm hükümlülerin aynı yerde olması suç oranlarını da artırmaktadır. Tüm bu eleştirilere rağmen hapis cezasının bir alternatifi olmaması ve toplum nezdinde bir korkutma aracı olması sebebiyle vazgeçilmez bir yaptırım biçimidir.

⁴³⁰Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi [TBBİHM] (2017). *Cezaevleri Raporu (2015-2016)*. (1. Baskı). Ankara, s. 27.

6. KADIN HAPİSHANELERİ

6.1. Genel Olarak

Suçun meydana gelmesinde suç işleyen kişinin çocuk, genç veya yaşlı, kadın veya erkek, evli veya bekar oluşu gibi değişik faktörler etkilidir. Gerçekten de cinsiyet hem suç türü açısından hem de suçun fail ve mağduru açısından suçun oluşumunda kritik bir role sahiptir. Erkeklerin ve kadınların yoğun olarak işledikleri suçlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılık, toplumun erkek ve kadın rollerindeki beklentilerinden veya erkek ve kadınların biyolojik ve psikolojik durumlarından kaynaklanabilir. Bunlara ek olarak failerin ırkı, inancı ve kültürü de suçun ortaya çıkışında önemli bir yere sahiptir.

Aile, toplumsal sınıflandırmanın en küçük yapıtaşdır ve sosyalleşmenin ilk adımlarının atıldığı yerdir. Çocuklar, erkek ve kadın kavramlarını ilk olarak aile kurumu içinde tanımaya başlar ve toplumdaki cinsiyet rollerindeki farklılığa da ilk olarak burada şahit olur. Aile içerisinde öğrenilen ve öğretilen cinsiyet rollerin sosyal yaşamda değiştirilmesi de oldukça güçtür. Aile içerisinde erkek ve kız çocuklarının farklı şekillerde büyütüldüğü bir gerçektir. Erken yaşlardan itibaren kız çocuklarının davranışları üzerinde yaş ve toplumsal beklentiler yüzünden kuvvetli bir kontrol mekanizması kurulur; bununla beraber erkek çocukların daha özgür, sert ve saldırgan olması teşvik edilir.⁴³¹ Bu şekilde yetiştirilen erkek ve kız çocuklarının kimlikleri belli bir davranış kalıplarına sokularak büyüdüklerinde toplumsal rollere uygun davranmaları beklenir. Dolayısıyla cinsiyet kavramı aslında içinde doğulan dünyayla yakın bir ilişki içerisindedir. Hatta doğumdan önce bile cinsiyete yönelik farklı beklentiler söz konusudur. Erkek çocuğu olan ebeveynler bunu gurur duyarak anlatır, “erkek adamın erkek çocuğu olur” gibi ifadelerle bu gururu(!) nispet yaparcasına başkalarına aktarır; ancak kız çocuğu olan ebeveynler bunu zaman zaman utanç kaynağı olarak bile görebilir. Toplumsal görev paylaşımında dahi baba figürü çalışıp eve para getiren biriyken anne figürü genelde evde yemek hazırlayıp temizlik işleriyle uğraşan biridir. Bu görev paylaşımı o kadar özümsemiştir ki çocukluktan yaşlılığa kadar hayatın her alanına ince

⁴³¹S. Perussich, (2021). The Impact of Gender on Criminal Justice Policies and Legislation throughout the United Kingdom. *Journal of Law and Criminal Justice*, 9 (1), 166-179.

ince işlenmiştir. Televizyon dizilerinde bile muhtaç olan hep kadınlardır ve onların yardımına koşan hep erkekler olur.

Kendilerine toplum tarafından belirli roller verilen kadınlar ve erkekler davranışlarının, düşüncelerinin ve hatta hissettiklerinin farklı olmasının nedenlerini cinsiyet üzerinden temellendirir. Ancak cinsiyet üzerinden yapılan bu temellendirme gerçeği yansıtmamaktadır; çünkü bahsedilen farklılıklar tarihsel süreç içerisinde kadınlara toplumsal ve kamusal alanda verilen anlamla ilişkilidir.⁴³²

Ataerkil sistemde iktidarın kaynağını eril güç oluşturur.⁴³³ Toplumdaki kuralları belirleyen, ahlaklı davranışların sınırlarını çizen ve bunları ilan eden ataerkil sistemdir. Bu sistemde ahlak kuralları, kadınları baskılayan ve sınırlayan bir araç işlevine sahiptir; çünkü bu kuralları meydana getiren güç, iktidarı da elinde tutan ataerkil sistemdir.⁴³⁴ Bu duruma örnek vermek gerekirse Viktorya dönemi Büyük Britanya’da seks işçileriyle birlikte olan erkeklerin muayene edilmesi teklifine erkeklerle birlikte oldukları seks işçilerinin aynı konumda bulunmadıkları, seks işçilerinin para karşılığında suç işledikleri ancak erkeklerin normal bir içgüdüye teslim oldukları karşılığı verilmiştir.⁴³⁵ Bir başka örnek de kamuya açık yerlerde muhabbet eden veya kamuya açık metinlerde yazı yazan kadınların iffetlerinden kuşkuya düşülmesidir.⁴³⁶ Gerçekten de yetenekli olan, güzel konuşup güzel yazan kadınlar tarihsel süreç içerisinde namuslu olmamakla suçlanmış ve takdir görmek yerine eleştirilmiştir.

Ataerkil düzende kadınlar sürekli denetim altındadır.⁴³⁷ Bu denetim kadının bedenine, davranışlarına, kazancına veya kararlarına yönelik olabilir. Böylece kadınların erkekler gibi özgür bir şekilde kendileri hakkında karar almalarının önüne geçilmiştir. Bu kapsamda kadınlar hem baskılanmış hem de küçüklükten beri böyle bir düzene

⁴³²A. S. Gülseven, (2017). Türk Aile Hukukunda Toplumsal Cinsiyet Roller. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 30 (132), 183-230.

⁴³³D. M. Çoksezen, (2020). Türk Ceza Hukukunda Genel Ahlakın Cinsiyetçi Yorumu. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1-1), 947-960.

⁴³⁴Çoksezen, 2020, **a.g.k.**, 958.

⁴³⁵M. E. Wiesner-Hanks, (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. (Çev: Meral Çıyan Şenerdi), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 353

⁴³⁶Wiesner-Hanks, 2020, **a.g.k.**, 296.

⁴³⁷Z. İlbars, (2007). Suç Antropolojisi: Kadın ve Suç. *Antropoloji*, (22), 1-13.

alıştırılmıştır. Ataerkil düzen erkeklerin erkeksi, kadınlarinsa kadınsı özellik göstermelerini sağlamaya çalışır, buna aykırı davrananlar çeşitli şekillerde cezalandırılırken buna uygun davrananlar eşit olarak mükafatlandırılmazlar.⁴³⁸

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinin 2. fıkrasına göre: “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.”⁴³⁹ Her ne kadar anayasada erkek ve kadınların eşit haklara sahip olduğu ifade edilse de kadınların soyadı üzerinde sahip olduğu mutlak hak onlara ancak 2023 yılında verilebilmiştir. Kadınların evlendikten sonra kocalarının soyadlarını almak zorunda olduklarına ilişkin kural, Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ilkesinin ihlal edildiği gerekçesiyle iptal edilmiştir.⁴⁴⁰

Yasal değişikliklerle veya bağlayıcı metinlerle kadın erkek eşitliği sağlanmaya çalışılsa da asıl önemli olan toplumsal eşitlik anlayışının toplum tarafından kabul edilmesidir. Bu anlayış değişikliğinin kabulü için kadınların eğitime önem verilmesi, kadınların sosyal ve ekonomik hayata girmesinde öncelik sağlanması, kadınların toplumsal rolünün yeniden tanımlanması için çaba gösterilmesi, aile hayatında kadına gereken önemin verilmesi ve ortaklaşa karar alınması, kız ve erkek çocuklarının ayrımcılık yapılmadan yetiştirilmesi gerekir.⁴⁴¹

Erkekler, tüm yaş kategorilerinde kadınlardan daha fazla suç işleme ihtimaline sahiptir.⁴⁴² Bu sebeple kadın suçluluğu arka planda bırakılmış ve suçluluk bile erkek merkezli açıklanmaya çalışılmıştır. Zaten tarih boyunca kadınlara yüklenen annelik, eşlik gibi geleneksel roller sebebiyle kadınların ıslah edilmesi değil, onarılması gerektiği üzerinde durulmuştur.⁴⁴³

⁴³⁸Y. N. Harari, (2019). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens*. (Çev: Ertuğrul Genç), İstanbul: Kolektif Kitap, s. 161.

⁴³⁹Z. Gören, (2016). Genel Eşitlik İlkesi: *Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s. 3279.

⁴⁴⁰Anayasa Mahkemesi'nin 22.02.2023 tarih ve 2022/155 Esas ve 2023/38 Karar sayılı kararı.

⁴⁴¹A. A. Tuskan, (2011). Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Bıçilen Roller ve Çözümleri. *İstanbul Barosu Dergisi*, 85 (1), 85-88.

⁴⁴²T. G. İçli, (2021). *Kriminoloji*. (11. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

⁴⁴³Perrusich, 2021, **a.g.k.**, 168.

6.2. Oluşumu, Farklılıkları ve Islah Edilebilirliği

Cezaevlerindeki kadınlar akla gelmeyen ve unutulmuş hükümlülerdir. Bu şekilde nitelendirilmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle kadınların cezaevlerindeki sayısı oldukça azdır ve bu yüzden kadın hükümlülerin problemleri üzerinde fazla durulmamaktadır. Ayrıca kadınların suç işleminin erkeklere göre daha masum olduğu ve toplum için daha az tehlikeli olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁴

Cezaevlerindeki kadın hükümlülerin sayısı çoğu zaman erkek hükümlülere göre az olmuştur. Bu sebeple ancak 1970'li yıllardan sonra kadın hükümlülerin durumuna ilişkin çalışmalar yapılabilmektedir.⁴⁴⁵ Cezaevlerindeki erkek ve kadın oranının farklı olmasını kadınların fiziksel niteliklerine bağlayanlar olsa da bu farklılığın asıl sebebi yaşam koşulları, eğitim, düşünce yapısı, tutum ve davranış şekilleri gibi birçok faktördür.⁴⁴⁶

Kadınlara yönelik ilk cezaevinin Amsterdam'da 1597 yılında *Spinnhaus* cezaevi olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁷ Bu cezaevinin girişinde “Korkma! Kötülüğe karşılık vermeyeceğim, aksine iyiliğe zorlayacağım. Ellerim serttir, duygularım sevgi doludur.” sözleri yer almaktadır.⁴⁴⁸ Amsterdam'daki ilk cezaevinde bu tür bir ifadenin yer almayıp ilk kadın cezaevinde yer alması dikkat çekici bir noktadır. Buna rağmen Amsterdam cezaevlerinin genel olarak cinsiyet ayrımı yapılmadan tüm hükümlülerin bir arada bulunduğu bir sistem olması sebebiyle geniş olmayan yerlerde elverişsiz ve sağlıksız koşullarda bulunan hükümlülerin toplu ölümleri sonucunda zaman içerisinde çöktüğünü söylemek yerinde olacaktır.⁴⁴⁹ Bununla beraber 1800'lü yıllardaki ilk hücreli kadın cezaevlerine kadar kadın ve erkekler çoğu zaman aynı cezaevinde kalmaktaydı; ancak günümüzde artık kadın ve erkek hapisaneleri kesin olarak birbirinden ayrıdır ve bu ayrılıkta Pensilvanya ve Auburn cezaevi sistemlerinin önemli bir rolü bulunmaktadır.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 251.

⁴⁴⁵N. H. Rafter, (1983). *Prisons for Women, 1790-1980: Crime and Justice*. Chicago: The University of Chicago Press, s. 129.

⁴⁴⁶T. İçli ve A. Öğün, (1988). Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 17-32.

⁴⁴⁷Sanıvar, 2020, **a.g.k.**, 42.

⁴⁴⁸Erdoğan, 2022, **a.g.k.**, 906.

⁴⁴⁹Özbek, 2023, **a.g.k.**, 37.

⁴⁵⁰Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 439.

Zaten Avrupa Cezaevi Kuralları'na göre tedavi hali hariç erkek ve kadınlar kural olarak farklı yerlerde cezalarını çekmeleri gerekir.⁴⁵¹

Kadınların cezaevindeki yaşamları erkeklerinkine göre farklıdır. Özellikle yakın çevresinden uzak kalan kadın mahkûmlar diğer kadın mahkûmlarla hissi ve cinsi bağlar kurarak suni aile birlikleri kurmaktadır ve birbirlerini birer aile üyesi gibi görmektedir.⁴⁵² Bu durumu, toplumsal değerlerin ve isteklerin hapisane kültürü içerisinde kendini göstermesi olarak değerlendirmek gerekir. Kadın mahkûmlar arasında ortaya çıkan bu tür ilişkilerin dayanağı bedensel isteklerden ziyade sevme ve sevilme isteğidir; bununla beraber erkek mahkûmlar arasındaki ilişkiler genelde sevgiye dayanmayıp ihtiyaçlarını gidermeye yöneliktir.⁴⁵³

Erkek hapisaneleri kadın hapisanelerinden genellikle daha büyüktür, dolayısıyla erkek hapisanelerinde kontrol ve denetim mekanizması kadınlarinkine göre daha serttir. Kadın mahkûmlar erkek mahkûmlara göre cezaevi organizasyonu için daha az tehdit oluşturmaktadır ve erkek mahkûmların kaçma, isyan etme, cezaevi otoritesine baş kaldırma gibi davranışları gerçekleştirme ihtimali daha yüksektir. Bununla beraber sevdiklerinden ve yakınlarından uzak kalan kadın mahkûmlar intihara ve kendilerine zarar vermeye erkek mahkûmlara göre daha yatkındır. Ayrıca kadın mahkûmlar arasındaki yardımlaşma ve sosyallik oldukça yoğundur.

Dünya genelinde kadın cezaevlerinin miktarı oldukça azdır ve cezaevlerinin aslında erkekler için yapıldığı fikri hâkimdir.⁴⁵⁴ Bu sebeple kadınların cezaevlerindeki gereksinimlerini karşılayacak etkili bir sistem çoğu ülkede yoktur ve bu durum kadın mahkûmların sıhhatine ve motivasyonuna olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Buna ek olarak kadın mahkûmlar, cezaevi çalışanlarının kötü muamelelerine ve cinsel saldırılarına da uğramaktadır.

⁴⁵¹Erdoğan, 2022, **a.g.k.**, 907.

⁴⁵²T. A. Severance, (2004). The Prison Lesbian Revisited. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 17 (3), 39-57.

⁴⁵³Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 252.

⁴⁵⁴Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 442.

Hem kadın hem de erkek mahkûmlar için hapisanelerde gerçekleşen cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar büyük bir problem oluşturmaktadır.⁴⁵⁵ Cinsel dokunulmazlığa yönelik saldırıları aslında cezaevlerinde gerçekleştirilen bir şiddet türü olarak da görmek gerekir ve bu cinsel saldırıların mağdurları olarak en çok da eşcinsel eğilimdeki mahkûmlardır.⁴⁵⁶ Gerçekten özellikle trans bireyler cinsel saldırıya karşı cezaevlerinde savunmasızdır. Bunun sebebi kadın hapisanelerinin güvenliği gerekçesiyle trans bireylerin cinsel şiddete uğramaları göz ardı edilerek erkek hapisanelerine mahkûm edilmeleridir.⁴⁵⁷

Kadınların hapisanelerde karşılaştığı bazı problemler evrensel niteliktedir. Son derece gelişmiş ve mükemmel olduğu iddia edilen sistemlerde bile bu sıkıntılar kendini gösterebilmektedir. Örneğin Birleşik Krallık'ta kadın hapisanelerinde kadın hükümlülerin kendilerine zarar verme oranları oldukça yüksektir, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise kadın hükümlüler çoğu zaman cinsel saldırıya maruz kalmaktadır.⁴⁵⁸

Ekonomik açıdan fakirliğin olduğu ve hukuki güvencelerden yoksunluğun yaşandığı bir ortam, kadınların hapsedilme sıklığını arttırmaktadır.⁴⁵⁹ Kadın hapisaneleri, kadınları toplumun biçtiği cinsiyet rolüne uygun hale getirme görevini yerine getirmektedir. Bununla beraber kadınların suçluluk konusunda ilk zamanlardan beri dikkate alınmaması sebebiyle hapisanelerde onlara uygulanacak pratikler de farklılık gösterecektir. Suç işleyen kadın, toplumun kendisine verdiği rolü yerine getirmekten kaçınmıştır ve bu yüzden diğer hükümlü gruplarından farklı bir şekilde değerlendirilmelidir, işte kadınların hapisanelerdeki ıslahı da toplumsal rolünü reddeden kadınların yeniden bu role girmesini sağlamaya yöneliktir.⁴⁶⁰ Kadınlar suç işlediklerinde sadece kanunları ihlal etmekle kalmazlar, aynı zamanda kendilerine biçilen toplumsal

⁴⁵⁵J. Gainsborough, (2008). Women in Prison: International Problems and Human Rights Based Approaches to Reform. *William & Mary Journal of Women and the Law*, 14 (2), 271-303.

⁴⁵⁶Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 253.

⁴⁵⁷N. L. Francisco, (2021). Bodies in Confinement: Negotiating Queer, Gender Nonconforming, and Transwomen's Gender and Sexuality behind Bars. *Laws*, 10 (2), 1-49.

⁴⁵⁸A. Kaushik ve K. Sharma, (2009). Human Rights of Women Prisoners in India: A Case Study of Jaipur Central Prison for Women. *Indian Journal of Gender Studies*, 16 (2), 253-271.

⁴⁵⁹E. Duman, (2020). Kadınlar ve Hapishane(leri): *Kadın Yazıları*. Ankara: Savaş Yayınevi, s. 595.

⁴⁶⁰D. Tadic, (2021). Prison, Women and Prison Rules for Women. *European Journal of Criminology*, 18 (4), 484-503.

rollerini de reddetmiş olurlar. Bu sebeple kadınlar hapishanelere kapatılarak yeniden üretimde ve nüfus ayarlamalarında tekrardan görev almaları amaçlanır.⁴⁶¹

Hapishaneler kişileri toplumdaki koparak yabancılaştırır ve bunun üzerine tekrardan topluma kazandırmayı vaat eder. Bununla beraber hapishanelerde eksik bir nokta kalmayacak şekilde hükümlüler üzerinde denetim ve gözetim uygulanır; ancak bu uygulama kadınlar için güvenilmezdir, üstüne tehlikeli bir durumdur.⁴⁶² Çünkü dışarıya karşı kapalı olan hapishanelerde kadınların her zaman şiddete uğrama ihtimali mevcuttur. Ayrıca hapishanelerden ayrılan kadın hükümlüler toplumsal hayatta suçlu damgasıyla yer alırlar.⁴⁶³ Gerçekten de hapishaneye ıslah edilmek için koyulan kadınlar hapishaneden çıktıktan sonra kopan aile veya arkadaşlık bağlarıyla karşılaşır. Bu şekilde sosyal çevresiyle bağları kopan kadınların toplumsal hayatta yeniden yer bulabilmesi, iş ve ev sahibi olması mümkün değildir. Bu durumun onları tekrardan suç işlemeye teşvik etmesi muhtemeldir.

Cezaevine giren kadınların büyük bir bölümü ekonomik açıdan yoksulluk çeken ve toplumdaki tasfiye edilmiş kişilerdir, böylece yoksulluk çeken ve şiddet gören kadınlar suç işleyip hapishanelere girerek neoliberal politikaların hapishanelere yüklediği kâr ve işgücü sağlama görevinde kadınları da sistem içine çekmiş olur.⁴⁶⁴ Hapishaneler bireyleri ıslah etmekten ziyade devletin hazinesinin dolmasına hizmet eden ve devlete fabrika işçileri gibi yasal hakları veya sigortası olmayan nitelikli ucuz işgücü sunmaya yarayan kurumlar olarak faaliyet göstermektedir. Bu şekilde kadın hükümlüler de genelde yoksullukla mücadele eden kadınlar olduğu için hapishane şartlarına uyum sağlayabilmek ve hayatta kalabilmek için hapishane çalışmalarına dolaylı olarak zorlanmış olur.

Kadın hapishanelerinin var olma sebebi, kadın hükümlülerin ıslahı veya suç karşılığında verilen cezanın uygulanması değil; erkek cinsiyeti üzerinden tanımlanan ve erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü hapishanelerin varlığını devam ettirebilmesi,

⁴⁶¹Duman, 2020, **a.g.k.**, 605.

⁴⁶²Duman, 2020, **a.g.k.**, 614.

⁴⁶³K. İnan, (2020). Suça ve Suçluya Toplumsal Damga: Niğde İli Örneği. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 45-61.

⁴⁶⁴Duman, 2020, **a.g.k.**, 624.

toplumdan dışlayıp damgalayarak gücünü hissettirebilmesi ve tehdit edici olduğunu gösterebilmesidir.⁴⁶⁵

Kadın hükümlüler cezaevlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların bir kısmı kendisini hapisane içerisinde göstermiş olsa da aslında daha cezaevine girmeden kadınlar sorunlarla karşılaşmaya başlar. Cezaevine giren kadınların karşısına çıkan ilk problem yalnızlık durumudur.⁴⁶⁶ Ailesinden ve yakınlarından kopan kadın mahkûm toplum tarafından damgalandığı için artık sevdikleri tarafından ziyaret edilmek veya iletişime geçilmek istenmeyebilir. Bu şekilde hapisane içerisinde zaten yalnızlaşan kadının dışarıdaki hayatla iyice bağlarını koparılmış olur. Bununla beraber çocuk sahibi olan kadın hükümlülerin çocukları cezaevinde anneleriyle beraber kalarak hapisane şartlarından kötü bir şekilde etkilenir, annelerinin yanında kalmayan çocuklarsa annelerinden uzakta bir yaşam sürerek anne sevgisi olmadan büyümek zorunda kalır. Kadınlar bu problemlerin dışında sağlık sorunlarıyla da karşılaşmaktadır. Hapishanelerde fiziksel kapasite çoğu zaman yetersiz kaldığı için kadın hükümlüler fiziksel birtakım rahatsızlıklarla karşılaşabilmektedir. Fiziksel rahatsızlıklara toplum dışına atılmanın verdiği ruhsal sıkıntılar da eklenince bunalıma girmek kaçınılmaz olmaktadır. Bu sıkıntılar dışında kadın hükümlülerin meslek ve beceri edindirme kurslarındaki yetersizlik, bağımlılık oluşturacak madde kullanımı, ekonomik problemler ve çevresiyle yaşadığı sorunlar da söz konusudur.⁴⁶⁷

6.3. Kadın Suçluluğu

Suçluluk kavramı genellikle erkeklerle ilişkili olarak tanımlanır. Bunun en temel sebebi suç işleme oranlarının cinsiyet kriteri bakımından değerlendirilmesinde erkeklerin kadınlar karşısında sağladığı rakamsal büyüklüktür. Erkeklerin suç işleme oranlarındaki üstünlükleri suç üzerine yapılan çalışmaların genellikle erkekler üzerinden olmasını açıklamaktadır. Bu tespitler geleneksel anlayışla da uyumludur.⁴⁶⁸ Bununla beraber

⁴⁶⁵Duman, 2020, **a.g.k.**, 626.

⁴⁶⁶R. Akgün ve V. Duyan, (2013). Kadın Hükümlülerin Ceza İnfaz Kurumlarında Yaşadıkları Sorunlar ve Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi: Eskişehir Çifteler Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği. *Adli Bilimler Dergisi*, 12 (2), 7-23.

⁴⁶⁷Akgün ve Duyan, 2013, **a.g.k.**, 10.

⁴⁶⁸T. Demirbaş, (2020). *Kriminoloji*. (7. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

kadınların suçluluk durumuna ilişkin çalışmaların erkekler üzerinden değerlendirilmesi sağlıklı bir yöntem değildir, bu sebeple kadınların suçluluk durumu ayrıca çalışılmalıdır.

Eski zamanlarda kadınlar genellikle aile içi yasak ilişkiden, zinadan, yeni doğan çocukları ortadan kaldırmaktan veya çocuk düşürmekten, cadılıktan veya zehirle öldürmekten dolayı suçlanmalarına rağmen 14. yüzyılla birlikte şiddet içeren suçlardan dolayı da cezalandırılmaya başlanmışlardır.⁴⁶⁹

Kadınlar ve erkeklerin işledikleri suç türleri bakımından farklılıklar söz konusudur. Kadınlar çocuk düşürme, iftira, hakaret, yalan yere yemin, alışveriş esnasında hırsızlık gibi suçlarını yoğun olarak işlemektedirler.⁴⁷⁰ Bununla beraber kadınların başka suçları işlemediğini söylemek doğru bir tespit olmayacaktır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadın seri katillerin oranı yaklaşık olarak %15'tir ve kadın seri katiller erkeklere göre öldürmede daha normal ve şiddet içermeyen davranışlar sergilemektedir.⁴⁷¹ Mesela erkekler kurbanlarını sopayla dövüp işkence etmekten kadınlar kurbanlarını zehir gibi fiziksel acı göstermeyen karışımlar kullanarak işkence etmeden öldürmeyi tercih etmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda kadınların erkeklerden daha az suç işledikleri, bu suçların erkeklerinki kadar ağır olmadığı ve erkeklere göre yaşları daha ileriye kadar suç işledikleri tespit edilmiştir.⁴⁷² Kadınların daha az suç işlemelerini biyolojik gerekçelerle açıklamak doğru değildir; çünkü bunun sebebi erkeklerin ve kadınların sosyal yaşama farklı şekillerde alıştırmalarıdır. Aile ortamında erkeklere daha güçlü olunması telkin edildiğinden ve buna bağlı olarak daha saldırgan ve baskın yetiştirildiğinden suça yatkınlık konusunda kadınlara göre daha öndedir.⁴⁷³ Bir diğer sebepse kadın ve erkeklere tanınan suç işleme imkânlarındaki ayrımcılıktır. Erkek çocukları kız çocuklarına göre daha rahat yetiştirilmekte, eve geliş gidiş saatlerine karışılmamakta ve daha başına buyruk

⁴⁶⁹Demirbaş, 2020, **a.g.k.**, 199.

⁴⁷⁰Ö. Tosun, (1967). Suç ve Kadın. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 33 (3-4), 27-44.

⁴⁷¹İçli, 2021, **a.g.k.**, 237.

⁴⁷²Tosun, 1967, **a.g.k.**, 29.

⁴⁷³O. Polat, (2022). *Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar*. (5. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

hareket edebilmektedir. Bununla beraber kız çocukları erkeklere göre ailelerinin dediklerine daha çok uymakta ve akranlarından daha az etkilenmektedir.⁴⁷⁴

Kadın suçluluğuna yönelik ortaya atılan teoriler üç başlık altında incelenebilir. Bunlar kadın suçluluğunu kadınların bedensel farklılığında arayan biyolojik teoriler, kadınların topluma uyum problemleri, hayatta kalabilmeleri ve yavrularını koruma amacıyla suçla muhatap olduklarını ifade eden psikolojik teori ve son olarak da sosyolojik teoridir.⁴⁷⁵

Kadınların suçluluğuyla biyolojik cinsiyeti ilişkilendiren teorilere göre kadınların suç durumu onların fiziksel olarak erkeklerden farklı olmalarıyla açıklanabilir. Bu yaklaşım aslında erkek ve kadınları eşit olarak görmeyip iki cinsiyet arasında erkeklerin daha üstün olduğu varsayımlarına dayanmaktadır.

Cesare Lombroso'ya göre suçu meydana getiren biyolojik ve genetik özelliklerdir.⁴⁷⁶ *Lombroso*, kadın suçluluğun az olmasının nedenini kadınların bunu fahişlikle karşılanmasına bağlamaktadır.⁴⁷⁷ Fahişlik, suç kapsamında değerlendirilmesi gerekir; ancak fahişlik suç sayılan bir fiil olmadığı için kadınların suç işleme oranları düşüktür. Çocuk aldırma, iftira, hırsızlık gibi suçları işleyebilen kadınların yaşam savaşına katılmasıyla erkeksi suçları da işleyecek düzeye erişir.⁴⁷⁸ Buradan çıkarılacak sonuç, erkeklerin yaşam savaşı içerisinde zorunda kaldıkları için suç işlemesi; ancak kadınlar böyle bir savaşa girmediklerinden suç işlemeleri kendi zevklerine dayanmasıdır.

Cesare Lombroso ve *Guglielmo Ferrero* kadın vücudundan yola çıkarak kadınların erkeklerden daha düşük bir seviyede bulduklarını ve bu yüzden daha az suç işlediklerini belirtmişlerdir.⁴⁷⁹ Bir erkek, sıradan bir kadına göre daha zeki, ortalamanın daha üstünde, daha merhametli ve daha az kincidir. Bu sebeple kadınlar yaratılış olarak ahlaki açıdan daha alçaktır. Suç işleyen kadınlar hem biyolojik açıdan anormaldir hem de

⁴⁷⁴Polat, 2022, **a.g.k.**, 40.

⁴⁷⁵O. E. Taşkın, (2020). *Cesare Lombroso'nun Gölgesinde Kadın ve Suç: Kadın Yazıları*. Ankara: Savaş Yayınevi, s. 1.

⁴⁷⁶C. Lombroso, (2022). *Suçlu İnsan*. (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İstanbul: Albaraka Yayınları, s.232.

⁴⁷⁷Tosun, 1967, **a.g.k.**, 32.

⁴⁷⁸Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 13.

⁴⁷⁹C. Lombroso ve G. Ferrero, (2004). *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal Woman*. Kuzey Carolina: Duke University Press.

anormallikleri yüzünden toplumda ayıplanmalıdır.⁴⁸⁰ Ayrıca kadınlar yaşam hakkına yönelik işlenen suçlar hariç işlediği suçtan pişmanlık da duymazlar. *Cesare Lombroso*'ya göre kadınların kas gücü erkeklerin kas gücünün sadece üçte ikisine eşittir ve bu durum kadınların doğasının sertliğe karşı olduğunu gösterir.⁴⁸¹

Kadınlar suç işleyerek toplumun kadınlara yüklediği annelik görevine karşı çıkmış ve üreme kimliğine ihanet etmişlerdir, bu sebeple erkeksi özelliklere sahiptir ve suçludur.⁴⁸² Suç işleyen kadın, toplumsal rolünü hiçe sayarak isyan edendir. Bu sebeple kadın hapisanelerinin amacı, suç işleyip rolünü unutan kadınların rahibelerin yönettiği hapisanelerde rollerini tekrardan hatırlatmaktır.⁴⁸³ Bu tür hapisanelerde kadınlar rahibelerin telkinleriyle işledikleri suçtan pişmanlık duyacaktır ve bu şekilde kadınlar üzerinde bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. Başlangıçta evde ailesinin denetimi ve gözetimi altında olan kadınlar, bu yöntemin işe yaramaz hale gelmesiyle toplu infaz kurumlarında denetim ve gözetim altına alınmıştır.

Lombroso ve *Ferrero*'ya göre kadın hapisaneleri toplumun ahlaksızlığını daha da yukarıya çıkarmaktadır.⁴⁸⁴ Bunun sebebi cinsel ihtiyaçlarını karşılayamayan fahişelerin kendi hemcinslerine yönelmeleri ve hapisanelerin lezbiyenliğin yayıldığı bir yere dönüşmesidir. Dolayısıyla kadın hükümlüler arasındaki iletişim olabildiğince sınırlandırılmalıdır, hatta hükümlülerin cezalarını tek başlarına çekmeleri için tamamen birbirlerinden ayrılmalıdır.⁴⁸⁵

Lombroso ve *Ferrero* kadınların isnat yeteneği üzerinden kadınların cezai sorumluluklarını tartışmışlardır. Kadınlar biyolojik ve zihinsel açıdan erkeklerden daha düşük seviyede oldukları için suç işleyebilme becerileri de daha düşüktür ve bu sebeple kadınlar, on sekiz yaşından küçüklere, ruh hastalarına veya fiziksel olarak yetersiz insanlarla eş tutulmuştur.⁴⁸⁶

⁴⁸⁰Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 21.

⁴⁸¹Demirbaş, 2020, **a.g.k.**, 199.

⁴⁸²Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 23.

⁴⁸³Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 51.

⁴⁸⁴P. C. Ghisleni ve D. C. Lucas, (2021). "The Body Says: I am a Party": The (im)possibility of Regulating the Body by Law. *Onati Socio-Legal Series*, 11 (3), 696-721.

⁴⁸⁵Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 54.

⁴⁸⁶Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 54.

Sigmund Freud, kadınları suç işlemeye iten sebebi erkeklerin cinsel organlarının kadınlarda olmamasının bir eksiklik oluşturması sonucunda kendilerine güvenmemeleri olarak yorumlamıştır.⁴⁸⁷ İşte kadınların toplumsal kuralları ihlal edip suç işlemeleri de erkekleri çekememelerinden kaynaklanır ve erkeklere özenerek uygun bir ortam bulduklarında erkekler gibi davranıp suç işlemektedirler.⁴⁸⁸

William Isaac Thomas, kadın ve erkek cinsiyeti arasındaki farklılığın sebebinin sosyal gerekçelere dayandırsa da erkeklerin daha hareketli olduğunu kadınlarınsa daha durgun olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁹ Kadınları suça iten etkenin toplumsal hayattaki acıya dayanamayıp toplumsal hayata uyum sağlayamaz hale gelmeleri ve bunun sonucunda da suç işlemeleri olarak tespit edilmiştir.⁴⁹⁰

Yumuşaklık teorisinin temsilcilerinden olan *Paul Julius Möbius*'a göre kadın beyni, erkek beyninden daha az gelişmiştir ve bu durum kadınların erkeklerden daha az miktarda suç işlemesine sebep olmaktadır.⁴⁹¹

Carl Gustav Cremer'e göre kadınların erkeklerden daha az suç işlemesinin nedeni kadın ve erkek kromozomlarının farklı olmasıdır, yani XX kromozomunun XY kromozomuna göre suçu işlememe konusunda daha güçlü bir iradeye sahip olması sebebiyle kadınlar erkeklere göre daha az suç işlemektedir.⁴⁹²

Sheldon ve Eleanor Glueck'e göre, suç işlemiş kadınlar genellikle maddi durumu yetersiz ve fiziksel yönden zor durumdadırlar.⁴⁹³ Suç işleyen kadınların geçmişine bakıldığında kalabalık ve ekonomik yönden yetersiz bir ailede yetiştiği ve ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğu görülecektir.⁴⁹⁴ *Glueck*'ler ayrıca kadınların psikolojik ve

⁴⁸⁷S. Freud, (2017). *Bilinçaltı-Cinsellik Üzerine Üç Deneme*. (Çev: Beyza Nur Doğan), Ankara: Gece Kitaplığı, s. 106.

⁴⁸⁸E. Eskiçorap, (2021). *Kadın Suçluluğunun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

⁴⁸⁹W. I. Thomas, (1907). *Sex and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.

⁴⁹⁰Taşkın, 2020, **a.g.k.**, 32.

⁴⁹¹P. J. Möbius, (2021). *On the Physiological Idiocy of Women*. Lulu.com.

⁴⁹²C. G. Cremer, (1974). *Untersuchungen zur Kriminalitaet der Frau*. Lübeck.

⁴⁹³S. Glueck ve E. Glueck, (1974). *Delinquency and Crime*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher.

⁴⁹⁴İçli, 2021, **a.g.k.**, 430.

biyolojik özelliklerini bu araştırmaları sayesinde kıyaslayabilme fırsatına erişmiş bunun sonucunda suçluluğun genetik yönü olduğunu da savunmuşlardır.⁴⁹⁵

Otto Pollak, kadınların doğal olarak kandırma ve işledikleri suçları saklamakta daha yetenekli olduklarını belirtmiştir, ayrıca bunun temelinde adet zamanlarında acılarını iyi bir şekilde saklayabilmeleri ve cinsel ilişki esnasında gerçek olmayan reaksiyonlar verebilmeleri yattığını beyan etmiştir.⁴⁹⁶

Kadın suçluluğuyla psikolojik etkenleri ilişkilendiren teorilere göre suçlulukta ailesel bağlar önemli bir yere sahiptir. Eğer ki bireyler, çocukluk dönemlerini, zayıf aile bağlarına sahip bir ortamda geçirirlerse veya buna bağlı olarak travma oluşturabilecek bir olay yaşarlarsa yeterli seviyeye ulaşamayacakları ifade edilmektedir.⁴⁹⁷ İşte bu tür bireylerin suçlu hale gelmelerinde geçmişte yaşadıkları travmalar ve yetersizlik hissi etkilidir. Bu durum onların hasta ve asosyal olmasına sebebiyet verir ve onları suça teşvik eder. Kadınları suça teşvik eden durumsa kızgınlığını ve agresifliğini çoğu olayda bastırmaya çalışmasıdır.

Sonuç olarak kadın suçluluğuyla biyolojik cinsiyeti ilişkilendiren teoriler kadınların hangi sebeplerle suç işledikleri üzerinde durmayıp kadınların erkelere göre hangi nedenlerle daha az suç işlediklerini odak merkezi haline getirmiştir.

Kadınların suçluluğuyla sosyolojik etkenleri ilişkilendiren teorilerden olan centilmenlik (şövalye) teorisine göre kadınlar erkelere göre daha az suç işlememektedir, sadece kadınların işledikleri suçlar erkeklerinkine göre ortaya çıkmamaktadır.⁴⁹⁸ Bunun sebebi kadınların işledikleri suçların adli mercilerce daha az öğrenilmesi, buna rağmen erkeklerin işledikleri suçu kabul edip inkar etmemeleridir. Suç kayıtlarını tutan meslek grubunun büyük bir çoğunluğu erkek olduğu için yargılama öncesinde veya sonrasında

⁴⁹⁵İ. Akpınar, (2018). *Suç Olgusu, Suç Teorileri ve Kadın Suçluluğu: Kayseri Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴⁹⁶O. Pollak, (1979). *The Masked Character of Female Crime: The Criminology of Deviant Women*. Boston: Houghton Mifflin Company, s.37.

⁴⁹⁷S. Kaner, (1992). Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 473-496.

⁴⁹⁸Ş. Özkan, (2004). Cinsiyet Roller ve Rol Beklentileri Açısından Yetişkin Suçluluğu. *Adli Bilimler Dergisi*, 3 (3), 29-39.

kadın yararına birtakım eşitsizlikler oluşturulmaktadır.⁴⁹⁹ Sonuç olarak centilmenlik teorisi kadınları suç işlemeye iten nedenler üzerinde durmamış, bunun yerine kadınların istatistiksel olarak neden az sayıda suçlu olduklarının sebeplerini irdelemiştir.

Kadınların suçluluk sorununu feminist bakış açısıyla açıklayan teorilere göre kadınların suç işlemesinin ve bu suç işlemenin erkeklere göre daha az olmasının sebeplerinin bulunması gerekir.⁵⁰⁰ Bu araştırma neticesinde feminist bakış açısının ortaya çıkardığı durum ataerkil düzenin ve kapitalist toplum yapısının kadınları görünmez kıldığıdır.

Kadınların suçluluğunu kadın bağımsızlığıyla ilişkilendiren teoriye göre kadınların toplumsal hayatta rol almaya başlamasıyla kadınların suçluluk düzeyinin erkeklerinkine yaklaşacağı ifade edilmektedir.⁵⁰¹ Bu teoriye göre kadınların toplumsal yaşamdaki varlıkları arttıkça suç işleme konusunda daha ileri seviyelere gideceklerdir. 1970'lerden itibaren kadınların tutuklanma düzeyinde büyük bir artış meydana gelmektedir ve bunun sebebi olarak kadınların suç işlemleri için daha fazla imkân tanınması görülmüştür; bununla beraber bu oranın fazla olmasının asıl sebebini kadınların eylemlerinden ziyade başlangıçta düşük bir orana sahip olmaları olarak ifade edenler de vardır.⁵⁰² *Freda Adler*'e göre, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra erkeklerin içinde yer aldığı meslekler savaş sebebiyle boşaldığı için kadınlar bu meslekleri yerine getirmeye başlamış ve toplumsal değişim yaşanmıştır.⁵⁰³ Kadınlar, bu toplumsal değişim sonucunda iş hayatında aktif olarak erkeklere özgü olarak nitelendirilen suçları da işlemeye başlamıştır.

Güç-kontrol teorisinin savunucularından *Jhon Hagan*'a göre aile üyelerinin aile dışındaki sosyal statüleri aile içerisindeki yönetimi ve birbirleriyle temaslarını etkilemektedir.⁵⁰⁴ Bu durum suçluluk durumuyla da yakından ilişkilidir. Ataerkil bir aile yapısında erkek çocuk, kız çocuğuna göre daha rahat yetişecektir ve kız çocuk daha çok evde kalan annesiyle vakit geçirecektir, bu şekilde erkek ve kız çocuğunun alacağı riskler

⁴⁹⁹V. K. Kamer, (2014). Kadınların Suç İşlemesine Neden Olan Faktörlerle İlgili Sosyolojik Teoriler ve Uygulamada Kadın Suçluluğu. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, 1 (1), 147-160.

⁵⁰⁰Özkan, 2004, **a.g.k.**, 30.

⁵⁰¹Demirbaş, 2020, **a.g.k.**, 204.

⁵⁰²Polat, 2022, **a.g.k.**, 40.

⁵⁰³F. Adler, (1976). *Sisters in Crime: The Rise of the New Female Criminal*. New York: McGraw-Hill.

⁵⁰⁴J. Hagan, (1988). *Structural Criminology*. New Jersey: Rutgers University Press.

değişiklik gösterecektir. Bununla beraber anne ve babanın aile ekonomisine eşit derecede katıldığı bir ortamda çocuklar eşit şartlarda büyüyecektir ve risk alma potansiyelleri de eşit olacaktır. Baba figürünün olmadığı ve sadece anneleri tarafından yetiştirilen çocuklar arasında da fark olmayacak ve çocukların risk alma durumlarında bir değişiklik yaşanmayacaktır. Sonuç olarak kız çocuklarının anne tarafından baskılanmaları muhtemeldir ve aile yapılarına göre bu baskı farklı olacaktır. Anne baskısı arttıkça kız çocukları risklerden daha çok kaçacak, bu da daha az suç işlemelerine sebep olacaktır.⁵⁰⁵

Son yirmi senelik süreç dikkate alındığında Amerika Birleşik Devletleri'nde, Birleşik Krallık'ta ve Almanya'da kadınların cezaevine girme oranlarında yükselme meydana gelmiştir.⁵⁰⁶ Bunun sebebinin feminist görüş kadınların iş hayatına aktif katılmaya başlamasıyla açıklanmaktadır.

Türkiye'deki kadınların işledikleri suç türleri bakımından değerlendirilmesinde ortaya çıkan sonuç kadınların en çok kasten öldürme suçu, hırsızlık ve uyuşturucu suçlarını işlediğini göstermektedir.⁵⁰⁷

6.4. Türk Hukukunda Kadın Hapishaneleri

Türk tarihide özellikle kadınlara yönelik haklar bakımından 2. Meşrutiyet Dönemi önemli bir yere sahiptir. Bu süreçten sonra kadına din merkezli bakış açısı değişikliğe uğramış ve erkeklerin savaşlar nedeniyle boş bıraktığı meslek gruplarına kadınlar geçmeye başlayarak kadınlar toplumsal yaşamda kendilerine daha çok yer bulabilmiştir.⁵⁰⁸ Bu durum onların daha çok suçun faili olmasına yol açmış, böylece kadın hapishanelerine yönelik çalışmaların yapılması zorunlu hale gelmiştir. Buna rağmen bu çalışmalarla çözüm üretilememiş, ülkenin durumu da dikkate alınınca kadın hapishanelerine yönelik ıslahatlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵Kamer, 2014, **a.g.k.**, 152.

⁵⁰⁶T. G. İçli, (2013). *Kadın Suçluluğu*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Kitabevi.

⁵⁰⁷İçli, 2013, **a.g.k.**, 93.

⁵⁰⁸U. Karadoğan, (2018). Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı “Nisa Hapishaneleri Örneği”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (7), 295-333.

⁵⁰⁹M. Hanılçe ve E. Şeyhoğlu, (2020). Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza İnfaz Kurumu Olarak Hapishaneler ve Kadınlar. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 406-436.

CGTİK'in 10. maddesinin 1. fıkrasına göre kadınlar cezalarını kadın kapalı ceza infaz kurumlarında tamamlarlar ve bu kurumların iç güvenliğinden kadın görevliler sorumludur.⁵¹⁰ Bununla beraber kadın cezaevlerinin kadın hükümlüler bakımından yeterli gelmemesi halinde erkek cezaevlerinin bağımsız bir bölümünün kadınlara tahsis edileceği aynı maddenin 2. fıkrasında belirtilmiştir. Bununla beraber kadın mahkûmlar, yakınlarının ziyareti için genelde ikametgahlarına yakın yerlerde cezalarını tamamlamak istemelerine rağmen fiziki koşullardaki elverişsizlik nedeniyle çoğu cezalarını karma cezaevlerinde çekmektedir.⁵¹¹

Türk ceza infaz sisteminde, çocuğu bulunan kadınların durumu üzerinde durulmaya değer bir konudur. 0-6 yaş grubunda olan çocuklar, dışarıda onlara kol kanat gerecek bir yakını olmaması halinde annelerinin yanında kalabilmektedir.⁵¹² Bu gibi durumlarda çocuklar hapishanelerin olumsuz koşullarından etkilenmekle birlikte annelerinden ayrı da kalmamaktadır. İşte bu iki uç durumun sağlıklı bir şekilde işletilmesi gerekir. 0-6 yaş aralığında olup kadın cezaevlerinde annelerinin yanında duran çocukların cezaevi dışında zaman geçirmeleri için Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı bakım kuruluşları oluşturulmuştur.⁵¹³ Ayrıca bu yaş grubunda bulunan çocukların masraflarının karşılanması için katkılar sunulmaktadır. 0-6 yaş grubunun üzerinde olup okula gitmesi gereken çocuklar, annelerinin isteği de göz önünde bulundurularak, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda annelerinin infaz süresi bitene kadar veya 18 yaşına gelene kadar bu kuruluşlarda kalma fırsatları vardır.⁵¹⁴ Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 72. maddesinin 4. fıkrasına göre cezaevinde annesinin yanında duran çocuklara ve emziren annelere onlara uygun besinlerin verilmesi düzenlenmiştir.⁵¹⁵

0-6 yaş grubu çocuğu olan kadın hükümlülere getirilen bir kolaylık vardır. Buna göre 0-6 yaş arası bir çocuğu olan ve bu durumu tespit edilen kadın hükümlü koşullu salıverilmesine 2 yıl veya daha az bir süre kalmışsa denetimli serbestlikten

⁵¹⁰Özbek, 2023, **a.g.k.**, 304.

⁵¹¹Akın, 2016, **a.g.k.**, 504.

⁵¹²Erdoğan, 2022, **a.g.k.**, 908.

⁵¹³Şahin ve Özgenç, 2022, **a.g.k.**, 152.

⁵¹⁴Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 441.

⁵¹⁵Demirbaş, 2021, **a.g.k.**, 441.

faydalanabilmektedir.⁵¹⁶ Bu şekilde çocukların cezaevlerinin olumsuz koşullarından etkilenmesinin önüne geçilmesi amaçlanmış ve güzel bir şekilde yetiştirilmesi için zemin hazırlanmıştır.

Hapis cezasına çarptırılan kadın hükümlünün infazından önce hamile olduğu anlaşılırsa veya daha yeni çocuk sahibi olmuşsa hapis cezasının infazı kadın hükümlünün gebeliği boyunca veya doğumdan sonraki bir yıl boyunca ertelenmek zorundadır.⁵¹⁷ Bu sayede kadın hükümlünün cezaevi dışında çocuğu ile vakit geçirmesi sağlanmış olur. Bununla beraber bu hak, cezaevine girdikten sonra hamile kalıp koşullu salıverilmesine altı seneden uzun süre bulunanlar ile tehlikelilik oluşturan kadın hükümlülere tanınmamıştır.⁵¹⁸ Bu tür kadın hükümlülerin infazı kendilerine uygun bir bölümde ve cezaevi içerisinde uygulanmaya devam edecektir.

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları”nın 23. maddesi kadın mahkûmların doğum öncesinde ve sonrasında tüm bakımlarının yapılmasını ve bebeklerin durumunu hüküm altına almıştır. Kadın hükümlülerin doğumu için gerekli çalışanların cezaevlerinde bulundurulması, gerekiyorsa hastanelerde doğumun gerçekleştirilmesi ifade edilmiştir. Ayrıca cezaevinde doğan çocukların bu durumunun kayıtlara düşülmemesi gerektiği belirtilmiştir. Anılan hükme göre:

23. (1) Kadın mahpusların tutulduğu kurumlarda doğum öncesi ve doğum sonrası her türlü bakım ve tedavi için özel bir yer bulunur. İmkan bulunan yerlerde, çocukların kurum dışında bir hastanede doğmaları için gerekli düzenlemeler yapılır. Bir bebek hapisanede doğmuş ise, hapisanede doğduğu doğum belgesine işlenmez.

(2) Bebeklerin anneleri ile birlikte kalmalarına izin verilen kurumlarda, bebeklerin annelerinin bakımı altında olmadığı zamanlarda bırakılabilecekleri ve nitelikli kişiler tarafından hizmet verilen bir kreş sağlanır (Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları m. 23).

Yine Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları’nda kadınların bulunduğu cezaevlerinde sorumluluğun ve kadın bölümünün anahtarlarının kadın görevlilerde olduğu, kadın memur nezareti haricinde erkeklerin kadın hükümlülerin bulunduğu yere

⁵¹⁶Yetgin, 2021, a.g.k., 928.

⁵¹⁷Şahin ve Özgenç, 2022, a.g.k., 151.

⁵¹⁸Şahin ve Özgenç, 2022, a.g.k., 151.

giriş yapamayacağı, kadın hükümlülerin sadece kadın personel tarafından takip edilebileceği ifade edilmiştir.⁵¹⁹

Kadınlara ve çocuğu olan kadınlara yönelik infaz koşullarındaki pozitif ayrımcı uygulamaların eşitlik ilkesine hanel getirmeyeceğini söylemek yerinde olacaktır; çünkü cezaevi gibi koşulların zor ve yetersiz olduğu ortamlarda dezavantajlı bireylere tanınan ek haklar cezalandırmanın amaçlarına daha uygun düşecektir.

7. yargı paketiyle birlikte hasta çocuğu bulunan kadınların infazının ertelenmesine yönelik CGTİHK’te değişiklik yapılmıştır. Anılan değişikliğe göre:

Madde 16/A- (Ek: 28/3/2023-7445/23 md.) (1) İnfazına başlanmış olsa bile, toplam on yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkûm olan veya adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilen kadın hükümlünün, engelliliği nedeniyle bakıma muhtaç olan veya ağır bir hastalığa maruz kalan on sekiz yaşını doldurmamış çocuğunun bulunması ve toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilmesi hâlinde, cezasının infazı Cumhuriyet Başsavcılığınca bir yıla kadar ertelenebilir. Erteleme süresi her defasında altı ayı geçmemek üzere en çok dört kez uzatılabilir. Erteleme süresi içinde zamanaşımı işlemez. Çocuğun engellilik nedeniyle bakıma muhtaç olma veya ağır hastalık hâli, 16 ncı maddenin üçüncü fıkrasına göre belirlenir. Erteleme süresi içinde; hükümlünün erteleme amacına veya yükümlülüklerine aykırı davrandığının denetimli serbestlik müdürlüğü veya kolluk birimlerince tespit edilmesi, hükümlü hakkında kasten işlenen bir suçtan dolayı kamu davası açılması veya çocuğun iyileşmesi hâlinde, erteleme kararı kaldırılarak ceza derhâl infaz olunur. Hükümlü, Cumhuriyet savcısı tarafından erteleme süresi içinde;

a) Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek,

b) Belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak,

c) Ekonomik durumu göz önünde bulundurularak belirlenen güvence miktarını yatırmak, yükümlülüklerinden en az birine tâbi tutulur. Hükümlü hakkında ayrıca Cumhuriyet savcısı tarafından yurt dışına çıkamama yükümlülüğü konulur (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 16/A).

⁵¹⁹Erdoğan, 2022, a.g.k., 908.

SONUÇ

Cezanın amacının ne olduğuna ilişkin çeşitli teoriler mevcuttur. Cezanın amacı konusunda temel olarak, bireyi ıslah edip topluma tekrardan kazandırabilmek ile kişiyi cezalandırmak, acı vermek amaçları karşı karşıya gelmektedir. Günümüzde gelinen son noktaya göre bireyin ıslah edilip tekrardan topluma kazandırılması cezanın temel amacı olarak görülmektedir. Burada bir ceza hukuku konusu mevcut olduğundan devletin yetkileri de devreye girecektir. Bu sebeple devletin Leviathan'a dönüşmesine yol açacak düzenlemelerden kaçınılması gerekir.

Hapis cezalarının tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, hapishanelerin ilk dönemlerdeki işlevi, hürriyeti bağlayıcı cezaların çektirilmesi yerine mahkumun yargılanması devam ederken tutulduğu veya hakkındaki ceza infazı uygulanıncaya kadar mahkum edildiği yer olarak kullanılmaktaydı. Tartışmalar olsa da modern anlamda hapishaneler ilk olarak Amsterdam cezaevlerinde ortaya çıkmıştır. Mahkumların gece ve gündüzleri toplu olarak kaldığı bu cezaevleri bir zaman sonra bozulmaya başlamış ve ucuz iş gücü olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda Pensilvanya cezaevleri oluşturulmuştur. Pensilvanya cezaevlerinde mahkumlar gündüz ve geceleri tek başlarına kalmakta ve bu durum mahkumları asosyal hale getirmekteydi. Daha sonraları Pensilvanya ve Amsterdam cezaevlerinin karma bir şekli olan Auburn sistemi benimsenmeye başlanmıştır. Bu sistemi pekiştireçlere dayanan İrlanda sistemi takip etmiştir. En sonunda günümüzdeki çağdaş cezaevleri oluşmuştur.

Osmanlı'daki hapishanelerin gelişimini ve hapis cezasını Tanzimat öncesi ve sonrası olarak ayırmak yerinde olacaktır. Tanzimat Dönemi öncesinde tutukluların yargılanması yapıncaya kadar veya mahkumların kesinleşmiş cezalarını bekledikleri mahbesler mevcuttu. Mahbesler, hürriyeti bağlayıcı ceza anlamında kullanılmamaktaydı. Tanzimat Dönemi'nden sonra bedene yönelik cezalar terk edilmeye başlanmış ve hapis cezaları etkin ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezalara yönelmede 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunnameleri ayrı bir öneme sahiptir. Tanzimat Dönemi'ndeki hapishanelere yönelik ıslahat çalışmalarını Islahat Fermanı izlemiştir. Batılı devletlerin de müdahalesiyle hapishanelerde yenilik çalışmaları planlanmıştır. Hapishanelere yönelik ıslahat çalışmaları İttihatçılar zamanında da devam etmiştir. Ancak siyasi, ekonomik ve sosyal krizler yüzünden istenilen yenilikler yapılamamıştır.

Müebbet hapis cezalarının günümüzdeki durumu ve yasallığı sorun teşkil etmektedir. Hukuk sistemlerinde, idam cezasının yerini müebbet hapis cezalarıyla doldurulmaya çalışılması da başlı başına bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu ceza türleri her ne kadar birbirine benzerlik gösterse de müebbet hapis cezası, idam cezasının alternatifi değildir. Çünkü idam cezasının kişinin özgürlüğüne kavuşma ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Aydınlanma döneminden itibaren varlığını sürdüren hapis cezalarının günümüzde de varlığını sürdürüyor olması, hapis cezalarının etkinliğini de tartışma konusu yapmaktadır. Suç işleme oranlarının azalmaması, mahkumların iyileştirilmiş bir şekilde toplumda yer alamaması hapis cezalarının faydası noktasında soru işaretleri oluşturmaktadır. Kişilerin hapis cezasına çarptırılma amacının ıslah etme olduğu varsayıldığında bu amacın ne derecede gerçekleştirilebileceği şüphelidir.

Müebbet hapis cezalarının değerlendirilmesinde AİHM' in kararları önem teşkil etmektedir. Buna göre bir devletin kanununda müebbet hapis cezasının olması doğrudan AİHS'e aykırılık oluşturmayacaktır. AİHM, müebbet hapis cezaları için mahkumların dışarı çıkma umutlarının olması gerektiğini benimsemektedir. Yani, mahkuma salıverilme umudunun olduğunun hissettirilmesi gerekir. Ancak bu, indirim olacağına veya salıverileceğine ilişkin bir garanti oluşturmamaktadır. Ayrıca AİHM'in son içtihatları dikkate alındığında müebbet hapis cezası mahkûmlarının durumları, cezalandırmanın işlevinin gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda belirli sürelerde gözden geçirilmesi gerekir.

Müebbet hapis cezasının insanları yapay bir ortama sürükleyerek toplumdan soyutlaştırmaya neden olması da üzerinde durulması gereken bir diğer noktadır. Mahkûm edilenler hem hapis cezasıyla ıslah edilmeye çalışılıp topluma hazır hale getirilmeye uğraşmakta hem de yapay bir ortama konularak toplumdan uzaklaştırılmaktadır. Bu sebeplerden dolayı hapis cezasına alternatif cezalar üzerinde düşünülmesi gerekmektedir ve hapis cezalarına en son çare olarak başvurulmalıdır. Hapis cezasının en etkili yol olarak düşünülmemesi ve hapis cezasının olmazsa olmaz olarak değerlendirilmemelidir. Müebbet hapis cezasının uygulanmasında orantı sağlanmalı ve adil bir durum oluşturulmalıdır. Mahkûm olan kişiye hem topluma uygun olmayan bir eylemde bulunduğu gösterilmeli hem de topluma tekrardan karışabileceği hatırlatılmalıdır.

Hapis cezalarının ve hapishanelerin ortaya çıkardığı olumsuzlukları engellemek için devletler hukuk sistemlerinde birtakım kurumlara yer vermiştir. Seçenek yaptırımlar, hapis cezasının ertelenmesi, koşullu salıverilme, uzlaştırma ve önödeme, eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu bu kurumlardan bazılarıdır. Bu tür uygulamalar sayesinde suç işleyen kişiler hapishaneye girmeyip veya girdikten sonra erken çıkıp toplumla yeniden kaynaşır.

Hürriyeti bağlayıcı cezalar kişilerin diğer haklarını kullanabilmesinin ön şartı olan serbestçe dolaşabilme hürriyetini engeller. Geçmişte insan bedeline yönelik ve toplumdaki insanların ibret alması için seyirlik gerçekleştirilen cezalar modernleşme süreciyle birlikte artık insan ruhuna yönelerek kapalı kapılar ardında uygulanmaya başlamıştır.

Hapishaneler uzun süreden beri hayatımızda olsa da suçluluk oranları düşmek yerine her geçen gün artmaktadır. Bu durum hapis cezalarının varlığını sorgulanır hale getirmiştir. Bununla beraber hapishanelerin devletin hazinesine yük oluşturduğu, hükümlülere yeteri kadar acı vermediği, caydırıcı olmadığı, insani olmadığı, suçluları ıslah etmediği eleştirilmektedir. Her ne kadar hapishanelere birçok eleştiri yöneltiliyor olsa da hapis cezasına muadil olacak bir ceza hukuk sistemlerinde bulunmamaktadır.

Kadın hapishanelerine ilişkin çalışmalar henüz yeni yeni başlamıştır. Bu çalışmalardan önce kadın mahkûmlar, erkekler üzerinden değerlendirilip kadınların ayrı bir şekilde incelenmesine gerek duyulmamıştır. Bu sebeple kadınların işlediği suçların erkeklere nazaran daha az olduğu belirtilmiş ancak bunun sebepleri olarak kadının cinsiyet kimliği gösterilmiştir. Bu sebeple kadın mahkûmların ıslah edilmesinde farklı pratikler işletilmiştir. Bununla beraber kadınların geleneksel kimliklerinden sıyrılıp toplumda yer edinmeye başlamasıyla suç oranları da artmaya başlamış ve kadın suçluluğu üzerine incelemeler yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abanoz, B. (2017). Suçun Önlenmesinde Hapis Cezası ile Seçenek Yaptırımların Etkinliğinin Karşılaştırılması: Meta-Analiz Çalışmalarının Sistematik Olarak İncelenmesi. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 5 (2), 1-28.
- Adak, U. (2006). *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. (2017). *2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu*. Ankara.
- Adler, F. (1976). *Sisters in Crime: The Rise of the New Female Criminal*. New York: McGraw-Hill.
- Akbulut, B. (2020a). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (7. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Akbulut, B. (2020b). *Türk Ceza Hukuku Temel Bilgiler*. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akbulut, B. ve Aksan, M. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, (2. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Akgün, R. ve Duyan, V. (2013). Kadın Hükümlülerin Ceza İnfaz Kurumlarında Yaşadıkları Sorunlar ve Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi: Eskişehir Çifteler Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği. *Adli Bilimler Dergisi*, 12 (2), 7-23
- Akın, A. (2016). *İnfaz Hukuku*, (3. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Akın, H. (2011). Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi. *History Studies*, 3 (3), 23–36.
- Akpınar, İ. (2018). *Suç Olgusu, Suç Teorileri ve Kadın Suçluluğu: Kayseri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktaş, S. (2009). Cezalandırmanın Amacı Üzerine. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (1–2), 1–25.
- Akyıldız, A. (2020). Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumuna İlişkin

- Sorunlar. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 65-88.
- Alexopoulos, G. (2005). Amnesty 1945: The Revolving Door of Stalin's Gulag. *Slavic Review*, 64 (2), 274-306.
- Alexopoulos, G. (2017). *Illness and Inhumanity in Stalin's Gulag*, (1. Baskı). Londra: Yale University Press.
- Altınok, D. V. (2014). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezalarının Kesintisiz İnfazının İşkence Yasağı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınok, D. V. (2017). Ceza Kavramı, Nitelikleri, Amacı ve Sınıflandırılması. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (2-1), 149-162.
- Arslan, R. (2019). 20. Yüzyılın Başlarında Devrek Hapishanesi. *Historical Analysis*, 14 (4), 735-748.
- Artuk, M. E. ve Alşahin, M. E. (2016). Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), 297-338.
- Artuk, M. E., Alşahin, M. E., Gökçen, A. ve Çakır, K. (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (14. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aşık, M. A. (2020). *Uzlaştırma*, (1. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Aşkaroğlu, V. (2022). *Postmodernizm*, (1. Baskı). Ankara: Palme Yayınevi.
- Austin, J. (1885). *Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law*. (5. Baskı), Londra: John Murray.
- Avcı, M. (2013). Hukuk Tarihimizde Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar- I (Hapis Cezası). *Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 201-221.
- Aybay, R. (2017). “Memur” Yargıçlar. O. Ergül (Ed.), *Av Teoman Ergül’e Armağan* içinde (s. 543-569). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Aydın, M. B. (2020). Kant’ın ve Hegel’in Felsefesinde Cezanın Amacı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 126-138.

- Aydinoğlu, İ. (2016). *Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bacaksız, P. (2014). Cezalandırma ve Topluma Yeniden Kazandırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 4917-4941.
- Barnes, S. A. (2011). *Death and Redemption: The Gulag and the Shaping of Soviet Society*, (1. Baskı). Princeton: Princeton University Press.
- Bauman, Z. (2017). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (Çev: K. Atakay), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayra, E. (2019). Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 93-130.
- Bayrak, E. (2019). Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (1), 57-82.
- Beccaria, C. (2021). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. (Çev: S. Selçuk), Ankara: İmge Kitabevi.
- Bentham, J. (2016). *Panoptikon Gözün İktidarı*. (Çev: B. Çoban ve Z. Özarslan), İstanbul: Su Yayınevi.
- Bilirli, T. (2018). 20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Yozgat Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 71-96.
- Bozkurt, N. (2012). XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (21), 261-277.
- Bozok F. K. ve Kılıçparlar, Z. (2023). Foucault Perspektifinden Cezalandırma Anlayışındaki Değişim. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 53, 115-138.
- Carlsmith, K. M. (2008). On Justifying Punishment: The Discrepancy Between Words and Actions. *Social Justice Research*, 21, 119-137.
- Centel, N. (2001). Cezanın Amacı ve Belirlenmesi. *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan içinde* (s. 337-372). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Centel, N. (2016). Ceza Hukukunda Tüzel Kişilerin Sorumluluğu -Şirketler Hakkında Yaptırım Uygulanması-. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 3313-

3326.

- Cheloukhine, S. (2008). The Roots of Russian Organized Crime: from Old-fashioned Professionals to the Organized Criminal Groups of Today. *Crime, Law and Social Change*, 50, 353-374.
- Cremer, C. G. (1974). *Untersuchungen zur Kriminalitaet der Frau*. Lübeck.
- Çakır, K. (2020). Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Uygulanarak İnfazı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 669-698.
- Çakır, N. (2018). Gulag Kamplarında Göz Ardı Edilen Bir Unsur Olarak Kadın. *Turkish Studies Dergisi*, 13 (12), 95–109.
- Çeliksoy, E. (2018). Müebbet Hapis Cezaları ve İade Üzerine AİHM'nin Güncel İçtihatları ve Konunun Türk Hukuku Açısından Önemi. *Ceza Hukuku Dergisi*, 13 (38), 217–257.
- Çetin, E. (2020). Cezanın Amaçları ve İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Nitelikler. *İzmir Barosu Dergisi*, 85 (3), 291-336.
- Çetintürk, E. ve Töngür A. R. (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (1.Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çiçen, A. (2010). *II. Meşrutiyet Dönemi Cezaevi Islahatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoksezen, D. M. (2020). Türk Ceza Hukukunda Genel Ahlakın Cinsiyetçi Yorumu. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1-1), 947-960.
- Daşcıoğlu, K. (2008). Osmanlı Arşivlerine Göre Sinop Hapishanesi'nin Durumu. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (51), 53–76.
- Demirbaş, T. (2020). *Kriminoloji*, (7. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Demirbaş, T. (2021). *İnfaz Hukuku*, (8. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Demirbaş, T. (2022a). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (17. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Demirbaş, T. (2022b). *Şematik Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (6. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.

- Demirci, H. (2021). Kazakistan Gulag Kamplarında Aile, Kadın ve Çocuk. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 127 (251), 241–268.
- Demirkol, K. (2012). *II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dikmen, P. (2015). Umut Hakkı Kapsamında Güncel Gelişmeler. *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 195–209.
- Dilberoğlu, V. (2016). Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 1517–1544.
- Doğan, F. K. (2010). Müebbet Hapis Cezası ve Cezanın Amacı. *Ceza Hukuku Dergisi*, 5 (13), 47–69.
- Dolu, O., Büker H., ve Uludağ Ş. (2012). Türk Ceza Adalet Sisteminin Caydırıcılık Kapasitesine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (1), 69-106.
- Duman, E. (2020). Kadınlar ve Hapishane(leri). T. Yalçın (Ed.), *Kadın Yazıları* içinde (s. 595-647). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Elias, N. (2021). *Uygarlık Süreci*. (Çev: E. Ateşman), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enis, B. (2019). Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 21-31.
- Erdem, M. R., Eser, F. ve Özşahinli, P. P. (2017). *100 Soruda Uzlaştırma: Uzlaştırmacının El Kitabı*, (3. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Erdem, M. R. ve Öztürk, B. (2022). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, (22. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Erdin, S. (2021). *Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Önödeme*, (1. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Erdoğan, O. (2022). *İnfaz Hukuku*, (3. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ertemür, H. (2021). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak*

- Uzlaştırma*, (1. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Eskiçorap, E. (2021). *Kadın Suçluluğunun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Eşitli, E. A. (2016). Kısa Süreli Hapis Cezası ve Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 63-100.
- Fair, H. ve Walmsley, R. (2021). *World Prison Population List*. (13. Baskı), Londra: ICPR.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev: M. A. Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2020). *Büyük Kapatılma*. (Çev: F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Francisco, N. L. (2021). Bodies in Confinement: Negotiating Queer, Gender Nonconforming, and Transwomen's Gender and Sexuality behind Bars. *Laws*, 10 (2), 1-49.
- Freud, S. (2017). *Bilinçaltı-Cinsellik Üzerine Üç Deneme*. (Çev: B. N. Doğan), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Gainsborough, J. (2008). Women in Prison: International Problems and Human Rights Based Approaches to Reform. *William & Mary Journal of Women and the Law*, 14 (2), 271-303.
- Genç, F. U. (2021). Mahkûm Olunan Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Öncesinde Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak İnfazı Bakımından 7242 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişikliklerin Bir Nedeni Olarak Covid-19. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 494-531.
- Genç, F. U., Yurtlu, F., Kılıç, E. K. ve Kılıç, B. (2022). *Ceza Genel Hukuku*, (5. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Getty, J. A., Rittersporn G. T. ve Zemskov, V. N. (1993). Victims of the Soviet Penal System in the Pre-War Years: A First Approach on the Basis of Archival Evidence. *The American Historical Review*, 98 (4), 1017-1049.

- Ghisleni, P. C. ve Lucas, D. C. (2021). "The Body Says: I am a Party": The (im)possibility of Regulating the Body by Law. *Onati Socio-Legal Series*, 11 (3), 696-721.
- Glueck, S. ve Glueck, E. (1974). *Delinquency and Crime*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher.
- Göktürk, N., Özgenç İ. ve Üzülmöz İ. (2012). *Ceza Hukukuna Giriş*, (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gören, Z. (2016). Genel Eşitlik İlkesi. G. Antalya, M. Topuz (Ed.), *Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan* içinde (s. 3279–3303). İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.
- Görkemli, B. (2015). İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Hapis Cezası ve Hapishaneler. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 173–194.
- Gülseven, A. S. (2017). Türk Aile Hukukunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 30 (132), 183-230.
- Gülşen, R. (1993). *Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, Ö. (2007). Yeni Türk Ceza Hukukunda Önödeme Uygulaması. *Ceza Hukuku Dergisi*, 2 (5), 203-253.
- Gümüşay, A. (2021). Yeni Değişiklikler Işığında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokul Dergisi*, 4 (1), 101-135.
- Gündüz, H. (2021). Koşullu Salıverilme Kararının Geri Alınması. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 389-420.
- Güngör, M. (2019). Mağduriyetin Giderilmesi Açısından Uzlaştırma Kurumu ile Mağdur Hakları Tasarısının İncelenmesi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 189-230.
- Hagan, J. (1988). *Structural Criminology*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Harari, Y. N. (2019). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens*. (Çev: E. Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hardy, J. S. (2016). *The Gulag After Stalin: Redefining Punishment in Khrushchev's*

- Soviet Union, 1953-1964*, (1. Baskı). New York: Cornell University Press.
- Hakeri, H. (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler*, (18. Baskı). Ankara: Astana Yayınları.
- Hakeri, H., Akbulut, B. ve Aksan, M. (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (22. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Hanılçe, M. ve Şeyhoğlu, E. (2020). Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza İnfaz Kurumu Olarak Hapishaneler ve Kadınlar. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 406-436.
- İçer, Z. (2020). Basit Yargılama Usulü (CMK m. 251, 252). *Fasikül Hukuk Dergisi*, 12 (125), 6-15.
- İçli, T. G. (2013). *Kadın Suçluluğu*, (1. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- İçli, T. G. (2021). *Kriminoloji*, (11. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- İçli, T. ve Öğün, A. (1988). Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 17-32.
- İlbars, Z. (2007). Suç Antropolojisi: Kadın ve Suç. *Antropoloji*, (22), 1-13.
- İnan, K. (2020). Suça ve Suçluya Toplumsal Damga: Niğde İli Örneği. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 45-61.
- Jackson, D. O., Mrug, S., Cook, F., Beidleman, W., Cropsey, K. L., (2017). Substance Use Disorders Psychotropic Pharmacotherapy among Community Corrections Offenders-Correlates of Drug Abstinence and Diversion Discharge Status. *J Addict Ther.*
- Joireman, J. A., Lange, P. A. M. V., Kuhlman, D. M., Vugt, M. V., Shelley, G.P., (1998). An Interdependence Analysis of Commuting Decisions. *European Journal of Social Psychology*, 27 (4), 441-463.
- Jones, O. D., Schall, J. D. ve Shen, F. X. (2021). *Law and Neuroscience*, (2. Baskı). Boston: Aspen Publishing.
- Jouet, M. (2021). Foucault, Prison, and Human Rights: A Dialectic of Theory and Criminal Justice Reform. *Theoretical Criminology*, 26 (2), 202-223.
- Kabaçam, S. B. (2020). Arendt: Egemenlik, İktidar ve Kişisel Sorumluluk. *Başkent*

- Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 205-220.
- Kamer, V. K. (2014). Kadınların Suç İşlemesine Neden Olan Faktörlerle İlgili Sosyolojik Teoriler ve Uygulamada Kadın Suçluluğu. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, 1 (1), 147-160.
- Kaner, S. (1992). Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 473-496.
- Kant, I. (2020). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev: I. Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Karabulut, E. C. (2020). İndirimsiz Müebbet Hapis Cezalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 935-966.
- Karadoğan, U. (2018). Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı “Nisa Hapishaneleri Örneği”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (7), 295-333.
- Karakehya, H. (2007). Ceza Muhakemesinin Amacı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65 (2), 121-141.
- Karakehya, H. (2018). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazıyla Hükümlünün Islahı Mümkün Müdür? F. Yenisey, İ. Özgenç, A. Nuhoglu, A. Sözüer, F. Turhan (Ed.), *Dr. Dr. h. c. Silvia Tellenbach'a Armağan*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Karakehya, H. ve Özger, H. (2020). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Ortaya Çıkışında Etkili Olan Koşullar. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 8 (2), 169-201.
- Karakehya, H. ve Özger, H. (2021). Örgütlü Hapishane Sistemine Geçiş Sürecine İlişkin Tespitler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 69-109.
- Karakehya, H. ve Özger, H. (2022). *Modern Toplumda Hapishanenin Yaygın ve Yerleşik Konuma Gelişi*, (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi
- Kaşlı, E. (2022). Seri Muhakeme Usulü Teklifini Kabul Etme ve Suç İkrarı İlişkisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 13 (50), 79-92.
- Katırcıgil, B. E. (2017). Cesare Beccaria'nın Suç ve Ceza Felsefesi. *Erciyes Üniversitesi*

- Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 155–179.
- Kaushik, A. ve Sharma, K. (2009). Human Rights of Women Prisoners in India: A Case Study of Jaipur Central Prison for Women. *Indian Journal of Gender Studies*, 16 (2), 253-271.
- Keçelioğlu, E. (2012). Ceza Hukukunda İçtihadın Sınırı, Yorum ve Kıyas. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 0 (11), 77-100.
- Keçelioğlu, E. (2019). 5237 Sayılı TCK’da Hapis Cezalarının Ertelenmesi. A. Sözüer (Ed.), 2. *Ceza Hukuku Reformu Kongresi-Ceza Hukuku Yaptırımları Kanunlar ve Uygulama* içinde (s. 179-207). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Kıdıl, F. (2018). Cezalandırmanın Amacı ve ‘Umut Hakkı’ Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 31 (138), 39–78.
- Kızmaz, Z. (2007). Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17.
- Killias, M., Aebi, M. F. Ve Ribeaud, D. (2000). Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment?: Results of a Controlled Experiment. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 39 (1), 40-57.
- Koca, M. (2020). Ceza Muhakemesinde Basit Yargılama Usulü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 173-195.
- Koca, M. ve Üzülmez, İ. (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (15. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Kroeker, T. ve Ward, B.K. (2012). Gulag Ethics: Russian and Mennonite Prison Memoirs from Siberia. *Journal of Mennonite Studies*, 30, 251–268.
- Küçüktaşdemir, Ö. (2014). Aydınlanma ve Ceza Hukuku. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0 (113), 57-98.
- Küpelioglu, B. (2021). *Ceza Hukuku Bağlamında Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi*, (1. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Lombroso, C. (2022). *Suçlu İnsan*. (Çev: İ. H. Yılmaz), İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Lombroso, C. ve Ferrero, G. (2004). *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal*

- Woman*. Kuzey Carolina: Duke University Press.
- Lonsky, J. (2020). Gulags, Crime, and Elite Violence: Origins and Consequences of the Russian Mafia. *BOFIT Discussion Paper*, 24, 1-60.
- Maden, M. (2020). Koşullu Salıverilmenin Mahiyeti ve Hukuki Niteliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 633-651.
- Möbius, P. J. (2021). *On the Physiological Idiocy of Women*. Lulu.com.
- Muchembled, R. (1998). *İşkenceler Zamanı: Mutlak Krallar Devrinde İtaat (XV-XVIII. Yüzyıllar)*. (Çev: A. Berktaş), İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Munoz, F. L. ve Galindo, E. C. (2016). Suicide in Inmates in Nazis and Soviet Concentration Camps: Historical Overview and Critique. *Frontiers in Psychiatry*, 7 (88), 1-6.
- Nikolova, M., Popova, O. ve Otrachshenko, V. (2019). Stalin and the Origins of Mistrust. *Journal of Public Economics*, 208, 1-42.
- Orhan, U. (2019). Ceza İnfaz Kurumlarının Özelleştirilmesi. *Ceza Hukuku Dergisi*, 14 (41), 775-799.
- Orhan, U. (2021). Cezaları Ağırılaştırmak Caydırıcılığı Arttırır Mı? *Türkiye Barolar Dergisi*, 34 (156), 63-85.
- Otaç, C. ve Bayraktutan, S. (2012). Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar. *Ceza Hukuku Dergisi*, 7 (19), 234-257.
- Öncü, M. (2014). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 27 (115), 13-36.
- Özakın, D. (2019). "Kötülüğün Sıradanlığı": Aleksandr Soljenitsın'ın Sovyet çalışma kampı izlenimlerini Hannah Arendt'in kavramlarıyla okumak. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 431-449.
- Özbek, V. Ö. (2023). *İnfaz Hukuku*, (16. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (13. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Özen, M. ve Köksal, A. (2021). Önödeme ve Bazı Çözüm Önerileri. *Ankara Üniversitesi*

Hukuk Fakültesi Dergisi, 70 (2), 589-621.

Özgenç, İ. (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (18. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.

Özgenç, İ. ve Bayraktarlı, İ. Y. (2019). İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü Sayısındaki Artış Sorunu ve Çözüm Önerisi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 129-139.

Özkan, F. (2015). Hapis Cezasının Ertelenmesi. *İstanbul Barosu Dergisi*, 89 (2), 440-469.

Özkan, Ş. (2004). Cinsiyet Rollerini ve Rol Beklentileri Açısından Yetişkin Suçluluğu. *Adli Bilimler Dergisi*, 3 (3), 29-39.

Perussich, S. (2021). The Impact of Gender on Criminal Justice Policies and Legislation throughout the United Kingdom. *Journal of Law and Criminal Justice*, 9 (1), 166-179.

Polat, O. (2022). *Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar*, (5. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.

Polinsky, A. M. ve Shavell, S. (1984). The Optimal Use of Fines and Imprisonment. *Journal of Public Economics*, 24 (1), 89-99.

Pollak, O. (1979). The Masked Character of Female Crime. F. Adler, R. J. Simon (Ed.), *The Criminology of Deviant Women* içinde (s. 37-45). Boston: Houghton Mifflin Company.

Rafter, N. H. (1983). Prisons for Women, 1790-1980. *Crime and Justice* içinde (s.129-181). Chicago: The University of Chicago Press.

Rahimov, İ. (2014). *Suç ve Ceza*, (1. Baskı). İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Reiter, K. (2013). The Origins of and Need to Control Supermax Prisons. *California Journal of Politics and Policy*, 5 (2), 146-167.

Retornaz, E. E. A. (2014). Beccaria'nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0 (112), 93-106.

Ritchey M. ve Crotty, S. N. (2011). Deterrence Theory and the Implementation of Speed

- Limits in the American States. *Policy Studies Journal*, 39 (2), 329-346.
- Saç, C. (2019). *Çağdaş Ceza Hukukunun Amacı Bağlamında Hapis Cezasına Seçenek Kurumlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saliger F. ve Oğuz, S. (2017). Düşman Ceza Hukuku: Eleştirel veya Totaliter Ceza Hukuku Konsepti? *Ceza Hukuku Dergisi*, 12 (34), 211-226.
- Sanıvar, R. (2020). *Modern İnfaz Hukuku ve Koşullu Salıverilme (Şartlı Tahliye) Kurumu*, (1. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Saygılı, A. (2004). Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53 (2), 177-196.
- Saygılı, A. (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59 (1), 1-61.
- Saygılı, A. (2015). *Kutsal Canavar Devlet*, (3. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Scott, G. R. (2001). *İşkencenin Tarihi*. (Çev: H. Koyukan), Ankara: Dost Kitabevi.
- Severance, T. A. (2004). The Prison Lesbian Revisited. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 17 (3), 39-57.
- Şahin, C. ve Özgenç, İ. (2021). *İnfaz Hukuku*, (4. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Şentürk, K. (2021). Amerika Birleşik Devletleri'nde Yüksek Riskli Suçlar Hakkında Uygulanan Özel Tedbirler. *Ceza Hukuku Dergisi*, 16 (45), 227-252.
- Tadic, D. (2021). Prison, Women and Prison Rules for Women. *European Journal of Criminology*, 18 (4), 484-503.
- Tan, H. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, (1. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Taşkın, O. E. (2014). AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasının Bugünü ve Geleceği. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9 (121-122), 29-60.
- Taşkın, O. E. (2016). Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 59-91.

- Taşkın, O. E. (2020). Cesare Lombroso'nun Gölgesinde Kadın ve Suç. T. Yalçın (Ed.), *Kadın Yazıları* içinde (s. 1-69). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Tchurgulia, N. (2019). *Michel Foucault Bağlamında Disiplin ve Ceza: Sovyet Güney Kafkasya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, S. (2008). Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış. *OTAM*, 24 (24), 205–222.
- Temel, M. (2009). XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0 (26), 109–135.
- Tepecik, F. (2020). Kayda Geçen Suçluluk ve Türkiye. *Turkish Studies-Social*, 15 (2), 401-413.
- Thomas, W. I. (1907). *Sex and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Toews, G.ve Vezina, P. L. (2020). Enemies of the People. *QPE Working Paper*, 14, 1-84.
- Tok, T. (2007). Disiplin Cezalarının Koşullu Salıverilmeye Etkisi. *Terazi Hukuk Dergisi*, 2 (9), 119-125.
- Tokgöz, H. B. (2020). Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 431-467.
- Toroslu, N. (2014). *Ceza Hukuku*, (4. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tosun, Ö. (1967). Suç ve Kadın. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 33 (3-4), 27-44.
- Töngür, A. R. (2015). Metrukiyete Uğramış Bir Kurum: Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 7 (67), 7-16.
- Tulay, M. E. (2021). Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması: Yasal Şartların Yerindeliği ve Kararın Hukuki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 477-525.
- Tuskan, A. A. (2011). Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Biçilen Roller ve Çözümleri. *İstanbul Barosu Dergisi*, 85 (1), 85-88.

- Türkiye Barolar Birliği. (1997). *Ceza Yasası Öntasarısı Paneli*. Ankara.
- Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi. (2017). *Cezaevleri Raporu (2015-2016)* (1. Baskı). Ankara.
- Türkkan, H. (2020). XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Hapishaneleri (Ereğli Hapishanesi Örneği). *Historical Analysis*, 15 (1), 261–272.
- Uyanık, M. Z. (2017). Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane. *Mizânü’L-Hak İslami İmler Dergisi*, (4), 87–134.
- Ünlü, A. (2018). Hapis Cezasının Ertelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 4-28
- Üzülmez, İ. (2001). Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1-4), 259-294
- Variş, Z. A. (2019). *Türk Ceza Kanununda Bir Yaptırım Türü Olarak Hapis Cezası Ve Tarihsel Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vieraitis, L. M., Kovandzic, T. V., ve Marvell, T. B. (2007). The Criminogenic Effects of Imprisonment: Evidence from State Panel Data, 1974-2002. *Criminology & Public Policy*, 6 (3), 589-622.
- Warr M. ve Stafford, M. (1984). Public Goals of Punishment and Support for the Death Penalty. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21 (2), 95-111.
- Wermink, H., Blokland, A., Nieuwbeerta, P., Nagin, D., Tollenaar, N. (2010). Comparing the Effects of Community Service and Short-Term Imprisonment on Recidivism: A Matched Samples Approach. *Journal of Experimental Criminology*, 6, 325-349.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. (Çev: M. Ç. Şenerdi), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yaşar, E. (2020). Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü. *Adalet Dergisi*, 147 (65), 255-299.

- Yavuz, H. A. (2022). *Denetimli Serbestlik*, (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yerdelen, E. (2020). Alman Ceza İnfaz Hukukunun Esasları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 16, 449-485.
- Yetgin, F. (2021). *İnfaz Hukuku*, (4. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yetkin, E. (2019). Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık Davasından Günümüze İndirilemez Müebbet Hapis Cezası ve Umut Hakkı. *İzmir Barosu Dergisi*, 84 (3), 209–265.
- Yumak, S. (2014). Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Hükümlüyü Topluma Yeniden Kazandırmak Bağlamında Salıverilmeye Hazırlık, Geçiş Sürecinin Yönetimi ve Koşullu Salıverilme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 5 (17), 419-443.
- Zafer, H. (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (7. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2319?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=2319> (AYM, 08.04.2015, B. B. 2013/2319) (Erişim Tarihi: 16.04.2021)
- https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extradition_life_sentence_TUR.pdf(Erişim Tarihi:04.05.2021)
- <https://yirmisekiz.net/2017/07/03/ceza-hukukunun-turleri/> (Erişim Tarihi: 10.10.2021)
- <https://cte.adalet.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.05.2023)
- <https://bjs.ojp.gov/> (Erişim Tarihi: 21.05.2022)
- https://www.prisonstudies.org/highesttolowest/occupancylevel?field_region_taxonomy_tid=All (Erişim Tarihi: 26.05.2022)
- https://www.prisonstudies.org/highesttolowest/femaleprisoners?field_region_taxonomy_tid=All (Erişim Tarihi: 26.05.2022)
- https://www.prisonstudies.org/highesttolowest/pretrialdetainees?field_region_taxonomy_tid=All (Erişim Tarihi: 26.05.2022)
- https://www.prisonstudies.org/country/turkey#further_info_past_trends (Erişim Tarihi: 26.05.2022)
- <https://www.prisonstudies.org/country/germany> (Erişim Tarihi: 01.07.2022)

https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic?P4=22034&P5=H&page1=142&page2=142 (Erişim Tarihi: 01.02.2023)

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2023-38-nrm.pdf> (AYM. 22.02.2023, E.2022/155, K.2023/38) (Erişim Tarihi: 01.05.2023)